

578
489

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО ВУЗУ**

**Тези доповідей та повідомлень
науково-практичної міжвузівської конференції**

Частина 2

**ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ**

КРИВИЙ РІГ 1992

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В ПРОЦЕСІ ЇХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Кризовий стан сучасної школи великою мірою зумовлюється низьким рівнем готовності випускників педвузу до творчого виконання їх професійних функцій.

Аналіз і вивчення практики вузівського навчання свідчить про те, що недостатній рівень професіоналізму початкуючих педагогів пояснюється не тільки недосконалістю матеріально-технічної бази вищої педагогічної школи, а й недооцінкою вузівського процесу, перевагою формалізму в методиці викладання, застарілих знань і технологій в навчанні майбутніх педагогів, ігноруванням індивідуального розвитку особистості студента, високої кваліфікації творчого потенціалу вчителів, що закінчили педвуз. Зміна критичної ситуації в шкільній практиці неможлива без перебудови підготовки майбутніх спеціалістів на основі сучасних принципів дидактики і методики вищої школи, пошуку конкретних практичних заходів, які забезпечуть високий рівень професіоналізму випускників педінституту.

Невикористані резерви в цьому плані має професійно-педагогічна підготовка студентів, що містить в собі навчальні заняття, самостійну роботу з циклу практичних дисциплін і безперервну педагогічну практику студентів з П до У курсу включно.

Проведена дослідницька робота показала, що професійне становлення студентів від курсу до курсу більш результативне, якщо забезпечити оновлення змісту навчальної інформації на основі досягнень педагогічної теорії і передової шкільної практики, звільнивши зміст педагогічних курсів від надлишку ідеологізації та політизації;

побудова вузівського процесу на принципах гуманізації і демократизації, взаємодії, співробітництва і співтворчості викладачів та студентів;

реалізація принципу ролівої перспективи, що створює умови, в яких студент займає позицію не того, кого навчають, а "вчителя";
включення студентів в ситуації, що моделюють їх майбутню професійну діяльність, забезпечуючи тим самим єдність свідомості і поведінки як основи цілісності досвіду особистості, осмислення області професійної праці вчителя, усвідомлення способів і шляхів свого професійного розвитку;

індивідуалізація і диференціація навчально-виховних завдань, зумовлених нерівномірністю професійного становлення майбутніх педагогів;

запровадження в навчальний процес різноманітних методів і прийомів практичної роботи з допомогою педагогічних ігор, ролі-вих ситуацій, комунікативного тренінга, педагогічних та психологічних зарисовок, ситуацій-ілюстрацій, ситуацій-вправ, ситуацій-проблем, ситуацій-сценек та ін.;

реалізація обсягу самостійних робіт професійної спрямованості у вузівському процесі і використання різноманітних форм її організації і контролю;

використання різноманітних видів педагогічної практики не лише як засобу засвоєння педагогічної теорії, а й перетворення її в інструмент педагогічної праці, нагромадження досвіду професійної діяльності і формування активної професійно-педагогічної позиції студентів.

Г.В.Штельмах /Криворізький педінститут/

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІВ-ПОЧАТКІВЦІВ

Сьогодні навчально-виховний процес потребує відновлення знань, вдосконалення професіоналізму вчителя. В зв'язку з цим ускладнюються завдання, пов'язані з покращанням роботи методичних служб школи по їх вдосконаленню.

Аналіз шкільної практики свідчить про те, що в організації перепідготовки вчительських кадрів існують певні недоліки: недооцінювання роботи в плані розвитку особистих якостей молодого вчителя. В більшості шкіл керівників не хвилює питання прогнозування розвитку особистості і творчої професійної позиції випускника педвузу. Як показали спостереження, в основу перепідготовки вчительсь-

вона надірів покладено принцип відновлення, поширення та поглиблення професійних знань. Але ми вважаємо, що цього занадто мало, бо особистий аспект цієї проблеми ще не став центром уваги методичної служби школи.

В процесі дослідження ми намагалися в основу діяльності методичної служби школи покласти роботу по формуванню професійно-навчальних якостей особистості педагога-початківця. Це ми здійснивали з допомогою:

системи семінарських занять в школі педагогічного професіоналізму, на яких широко запроваджували моделювання професійних ситуацій, комунікативний тренінг, організовували диспути, рольові ігри та ін.

складання програми з професійного самовиховання, яка передбачала б вдосконалення рівня професіоналізму кожного вчителя:

творчих звітів педагогів з метою визначення професійної позиції кожного;

створення в педагогічному колективі здорового психологічного клімату, який сприятиме формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Дослідницька робота враховувала інтереси, мотиви молодих вчителів і сприяла вдосконаленню їх педагогічного професіоналізму. Результати анкетування, проведеного серед вчителів, які брали участь в дослідницькій роботі, свідчать про те, що вони швидше адаптуються до буденного шкільного життя, активніші на конференціях, засіданнях педагогічної та методичної рад школи.

Отже, дослідно-експериментальна робота сприяє вдосконаленню педагогічного професіоналізму вчителів-початківців.

О.С.Цокур /Одеський пединститут/

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Об'єктивне зростання складності завдань матеріального і духовного виробництва в сучасному суспільстві, виникнення нових проблем, пов'язаних з ефективним управлінням цим виробництвом, висувать нові вимоги щодо якості підготовки спеціалістів всіх профілів. Втілення цих вимог набуває особливої гостроти і актуальності у зв'язку з підготовкою спеціалістів всіх педагогічних спеціальностей.

Цілком очевидно, що якісні перетворення в культурі, вихованні і освіті кожного члена суспільства, будь-якого фахівця значною мірою обумовлені тим, наскільки ці перетворення відповідають якості професійної діяльності самого вчителя.

Вимоги неухильного підвищення рівня педагогічної майстерності вчителя, відповідно як і підготовки його до роботи з дітьми, містяться практично у всіх нормативних актах і інструктивних матеріалах, що регламентують і спрямовують роботу навчальних закладів. Слід відзначити, що питання підвищення пізнавальної активності вчителя визнаються сьогодні найголовнішими не тільки в теорії і практиці вітчизняної педагогіки, але й закордонних країн, про що неодноразово висловлювались вчені на сторінках публікацій.

Аналіз літературних джерел з даної проблеми свідчить про наявність різноманітних підходів до інтерпретації суті поняття "пізнавальна активність вчителя". При цьому їх необхідно диференціювати за трьома основними спрямуваннями, в річцішій кожного з них пізнавальна активність розглядається:

як інтенсивна аналітико-синтетична розумова діяльність, що сприяє оволодінню вчителем системою професійних знань;

вияв перетворюючого ставлення суб'єкта до оточуючих явищ і предметів педагогічної дійсності;

якість діяльності, в якій виявляється особистість самого вчителя з його ставленням до змісту, характеру пізнання і прагненням мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення певних цілей.

Однак, не дивлячись на багаточисленні визначення пізнавальної активності, автори впевнені, що остання є складним психічним утвором, який проявляється в інтенсивному вивченні людиною предметів і явищ педагогічної дійсності з метою активної реалізації набутих знань в практичній діяльності, а також є результатом переростання інтелектуального, емоційного та вольового станів особистості в нову якість, яка визначається зростанням потреби в знаннях і підсиленням позитивної мотивації наукового дослідження.

Це твердження було прийняте нами за основу на час планування і проведення науково-дослідницької роботи, спрямованої на виявлення близькості кореляційної залежності між ступенем вияву пізнавальної активності майбутніх вчителів в процесі загальнопедагогічної підготовки і рівнем розвитку їх професійного мислення та майстерності.

Ідея експеримента полягала в тому, щоб зафіксувати специфічні особливості розвитку у студентів предметного, технологічного і емоційного компонентів професійної майстерності на основі виховання у них пізнавального, практичного ставлення до об'єкта майбутньої діяльності - педагогічного процесу, поліпшення на цій основі їх особистих проявів як суб'єктів педагогічного пізнання, спілкування і праці. Для цього студенти були поставлені в ситуацію професійно спрямованої розумової діяльності, побудованої за принципами:

проблематизації, що передбачає збереження за всіма учасниками педагогічного процесу активної дослідницької позиції, права і обов'язку кожного підпорядкувати критичному аналізу і конструктивному обговоренню будь-яке зафіксоване в знаннях положення, тези, судження;

персоналізації, що передбачає забезпечення рівності позицій всіх учасників педагогічного спілкування, право кожного на особисту думку, можливість її висловити та захистити;

діалогізації /принцип партнерського, тобто суб'єкт-суб'єктивного спілкування/, який характеризується визнанням цінності особистості іншої людини, розумінням її інтересів, а також обопільної комунікативної активності зайнятих у спілкуванні.

Поступова реалізація наведених принципів приведе до підвищення пізнавальної активності майбутніх вчителів в галузі педагогічної діяльності, сприятиме досягненню рівня творчої майстерності.

В.А.Мітлицька, Т.С.Гердова
/Мелітопольський педінститут/

ПОСИЛЕННЯ ОСОБИСТОГО ФАКТОРУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В сучасних умовах процес навчання не обмежується забезпеченням учнів необхідними знаннями, а доповнюється вимогою - сформувати у студентів потребу і навички самостійної творчої діяльності. Аналіз стану загальноосвітньої та вищої школи показує, що на формування молоді викладач впливає ще недостатньо. Це стверджують і сучасні іноземні дослідники /А.Яновський, В.Окень/. Зниження впливу офіційних інститутів виховання відбувається через одностороннє нав'язування тим, хто вчиться, задань та контролю за їх реалізацією. Це особливо негативно позначається на навчанні

в вузі, де самоосвіта має всі можливості переважати над навчанням під керівництвом педагога. На музично-педагогічних факультетах, що ставлять перед собою завдання виховати художню індивідуальність вчителя музики, самостійність та індивідуальний стиль мислення студентів набувають особливого значення.

Виховання мистецтвом створює великі можливості через переживання художнього твору та власну творчість. А це вимагає свободи та незакомплексованості мислення студентів. На заняттях з основного інструмента часто переважає інформаційно-пізнавальний засіб вивчення музичного твору, що відводить на другий план розуміння твору як специфічної форми відображення дійсності. З цього випливає необхідність перенесення центру ваги з інформаційно-пізнавальних елементів навчання на емоційне сприйняття його як засобу осягнення твору мистецтва конкретною особою. В подальшому не зменшується значення послідовного осмислення та узагальнення одержаної інформації в міру того, як накопичується вивчення художнього матеріалу та емоційне багатство. Не менш важливим є посилення особистого впливу педагога-музиканта на формування художньої індивідуальності майбутнього вчителя музики. Це можливо в рамках вже діючої форми навчання, наприклад практичного заняття.

Музично-педагогічні факультети ставлять перед собою завдання підготовки спеціалістів для загальноосвітнього виховання школярів, що в сучасних умовах виходить на перший план і є важливим для формування особистості здорового суспільства. Тому треба націлити процес навчання не на розвиток суто виконавчих якостей, на що орієнтовані програмні вимоги з основного інструмента, а на виховання широкоосвіченої, естетично розвинутої людини. Основне спрямування майбутньої діяльності студентів музично-педагогічних факультетів повинно заключатися в естетичному розвитку школярів, тому для студентів більш важливо вміти самим глибоко розуміти прекрасне, правильно сприймати його та висококваліфіковано передавати це своїм учням.

Така система заходів вимагає активності в цьому процесі інтелектуального потенціалу студента. Активне особисте відношення до навчання можливе лише при відсутності примусу, що ми розуміємо як зменшення ролі та значення регламентованого заняття в класі та збільшення частки особистого спілкування з викладачем. Практичне заняття не повинно бути твердо регламентоване, а відбуватися в міру потреби та продовжуватись необхідний для студента час. Тому, на нашу думку, необхідно добиватися, щоб практичне заняття перестало

бути основною формою виховання художньої індивідуальності. Зусилля викладачів треба спрямувати на впровадження інших, нерегламентованих форм педагогічного впливу. Вважаємо також, що більшу частину спілкування викладача зі студентом можна присвятити обговоренню надій художнього мистецтва в формі спільних відвідувань концертів, прослуховувань записів видатних виконавців, обговорень виставок, літературних творів, театральних постанов. Це додатково допоможе сформувати художній смак студента під впливом викладача.

Таким чином, досвід видатних музикантів-педагогів, наша особиста практика і спостереження в процесі навчання доказують необхідність пошуків роботи по підвищенню ролі особистого фактора в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів.

О.С.Рєга /Івано-Франківський
педінститут/

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО СПІЛКУВАННЯ З ПІДЛІТКАМИ ЯК ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Вважаючи на відносно велику кількість досліджень, присвячених аналізу різних сторін проблеми спілкування, недостатньо вивченими залишаються питання, в тому числі й такі, що пов'язані з характером формування і становлення готовності майбутніх вчителів до спілкування з підлітками, а також вироблення способів, тактики і політики педагога.

У структурі професіоналізму педагогічної діяльності чітко виділяються три компоненти: професіоналізм знань як основа, базис формування професіоналізму в цілому; професіоналізм спілкування як готовність і вміння використовувати систему знань на практиці; професіоналізм самовдосконалення, що забезпечує динамічність, розвиток цілісної системи "професіоналізм діяльності педагога" /Васильєва І.Д./.

Педагогічна готовність передбачає "діагностику", яка дозволяє визначити причинно-наслідкові зв'язки між окремими явищами і фактами сприйняття підлітка, рівень його гуманної вихованості, його можливості і становить в структурі міжособистих відносин.

При дослідженні даної проблеми нами була розроблена структура готовності майбутніх вчителів до здійснення гуманних взаємовідносин між підлітками і вчителями, а також визначені основні кри-

терії вчительської гуманності. Тільки 49 % студентів, які відіждали на педагогічну практику, вказали на три і більше складних гуманних відносин. Більшість з них в основу цих взаємовідносин укладають тільки вимогливість і тактовне ставлення один до одного. Основні труднощі, що пов'язані з організацією правильного спілкування, полягають в такому: майбутні педагоги вважають, що їм важко знайти правильний стиль і тон у встановленні взаємовідносин з учнями /особливо підліткового віку/, не володіють технологіями завоювання у них авторитету і розвитку відносин; не можуть надати допомоги в самоорганізації і самоконтролі, тобто в розвитку вольових рис особистості і характеру, в чому так відчувають потребу підлітки, не знають сильних і слабких сторін своєї власної особистості. Певна частина майбутніх учителів вважає, що у відносинах з підлітками слід дотримуватись суворості.

Діагностика факторів, які заважають, негативно впливають на організацію виховної роботи з підлітками, дала нам можливість спроектувати систему роботи, яка сприяла вдосконаленню професійної підготовки майбутніх вчителів в даному напрямку. Вона передбачала зосередження діяльності на таких основних напрямках:

способи спілкування – розуміння, визнання і прийняття особистини такою, якою вона є, вміння стати на позицію дитини, врахувати її точку зору і не ігнорувати їх почуттів та емоцій;

тактика спілкування – співробітництво на основі положення "не поряд і не над, а разом";

позиція педагога – постійно виходити з інтересів дитини і перспектив її дальшого розвитку як повноцінного члена суспільства.

Експериментальна робота показала, що ефективність професійної готовності майбутніх вчителів до спілкування з підлітками значно зростає при використанні таких шляхів та засобів:

залучення студентів до науково-дослідницької роботи, діяльності в творчих групах вчителів базових шкіл, зустрічах з педагогами-новаторами;

участь майбутніх вчителів в спецкурсах, спецсемінарах, диспутах з проблем виховання в умовах національної школи, написанні рефератів, курсових та дипломних робіт;

організація під час різних видів педагогічної практики різноманітних колективних справ і включення кожного підлітка в корисну діяльність;

посилення індивідуальної роботи з підлітками, у яких спостерігається схильність до збочення в моральній поведінці;

організація практичного досвіду спілкування з дітьми, врахо-
вувати їх самооцінку і можливості співробітництва з дорослими;
організація гуманного стилю спілкування в школі, на вулиці,
за місцем проживання на основі дружби, товариськості і взаємо-
поваги.

Новий досвід дає можливість стверджувати, що професійна готов-
ність до здійснення спілкування з підлітками є інтегративна влас-
тивість особистості вчителя. Вона поєднує в собі когнітивний /за-
гальнопедагогічні і спеціальні вміння/, мотиваційний, визначаючий
соціально, професійну, педагогічну і пізнавальну спрямованість
особистості вчителя, оціночний /самооцінка, саморегуляція, само-
контроль/ компоненти.

О.Я.Воданська /Харківський педінститут/

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Педагогічна наука та практика знають багато шляхів формування
професіоналізму майбутніх вчителів. Ми вважаємо, що на сучасному
ставі особливого значення набувають такі напрями:

1. Найважливіша передумова професіоналізму вчителя - це знан-
ня психології дитини та вміння впливати на неї. З цієї метою, на наш
погляд, в педагогічному вузі кожен майбутній вчитель має оволодіти
не лише знаннями, а й вміннями практичного психолога.

2. Оволодіння новими технологіями навчання та виховання.

Для вчителя початкових класів необхідно оволодіти, крім тра-
диційної дидактичної системи, системами навчання, розробленими під
керівництвом Е.В.Давидова, Л.В.Занкова, а також бути обізнаними
з методиками С.М.Лисенкової, Б.М.Потопової, з методикою використан-
ня діалогоу культур /В.С.Віслер, С.Ю.Курганов/, групової форми на-
вчання.

Особливої уваги в сучасних умовах потребує підготовка майбут-
ніх вчителів до виховної роботи з учнями. Ми вважаємо, що майбут-
ніх вчителів слід навчати організовувати колективні творчі справи,
спрямовані на покращання навколишнього життя. Формувати вміння са-
мостійно розробляти, добирати необхідні матеріали для проведення
таких заходів, як предметні тижні, заняття дитячих клубів, усні жур-
нали, дитячі олімпіади, різноманітні конкурси, пізнавальні ігри

та інше. Для реалізації цих завдань слід використати практичні заняття з педагогіки та безперервну педагогічну практику.

3. Самоосвіта вчителя, основи якої необхідно закласти під час навчання в вузі. З цієї метов, ми вважаємо, необхідно ввести обов'язкове самостійне спрацювання студентами мінімуму психолого-педагогічної та методичної літератури за списками, які складає і затверджує кожна кафедра. Щоб робота ця стала дійсною, необхідно ввести залік, де студенти б звітували про те, що саме вони прочитали, та які ідеї вони хотіли б використати, працюючи в школі. Це один із напрямків самоосвіти студентів.

Інший напрямок - це складання самостійних методичних розробок різних позакласних заходів, колективних творчих справ, матеріалів для змінного оформлення класу з метою формування в учнів пізнавального інтересу та пізнавальної активності.

4. Особливі вимоги до вчителя в плані його загальнокультурного та морального розвитку.

Сучасні випускники педагогічних вузів недостатньо знайомі з історією світової культури та культури України, слабо знають світову історію та історію України. Щоб усунути ці недоліки, треба протягом всіх років навчання вивчати курс історії світової культури, а також історії та культури України.

Для загальнокультурного розвитку студентів слід мати чітку програму позааудиторних заходів, які б сприяли культурному розвитку студентів: участь у роботі художніх гуртків; звіт різних факультетів про досягнення науки, мистецтва, про розвиток літератури і т.ін.; клуби цікавих зустрічей, де студенти могли б спілкуватись з письменниками, журналістами, діячами культури, політиками, вченими.

Особливий шлях в культурному розвитку студентів - це вивчення ними народних українських звичаїв, пісень з урахуванням особливостей різних регіонів України.

5. Удосконалення своєї власної особи. Нам здається, що таке удосконалення, oprіч інших шляхів, має здійснюватись і шляхом спеціального психотренінгу, який слід зробити складовою частиною курсу педагогічної майстерності і вивчати протягом всіх років навчання.

З метов морального вдосконалення майбутніх вчителів та для роботи з учнями велике значення може мати знайомство з історією світових релігій.

Ми вважаємо, що реалізація вказаних напрямків може позитивно позначитись на формуванні професіоналізму майбутніх вчителів початкових класів.

МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІ

Під професійною підготовкою, як підкреслено у педагогічній літературі, розуміють сукупність знань, умінь, навичок, якостей, ґрунтового досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії.

Визначає професійну підготовку учителя будь-якої спеціальності рівень володіння предметом, тобто досконале знання своєї науки. Але наша школа організує підготовку не на "чистій дошці". До вузів приходять студенти, які, як правило, уже визначились у виборі майбутнього виду діяльності і мають у ньому більш високі результати в порівнянні з однокласниками, тобто вони розширили свої знання та навички /відвідували факультатив, гуртки, перейшли до спеціальних класів та класів з поглибленим вивченням предметів/ за допомогою спеціалістів-професіоналів, більше уваги приділяли самоосвіті.

Індивідуальну підготовку, уміння володіти знаннями слід враховувати при зарахуванні до інституту. Як правило, успішність у школі, система занять або її відсутність впливають на якість успішності студентів. Прямий зв'язок між успішністю в школі та в інституті підтверджують практично студенти всіх курсів.

Зміни, що відбулися в школі за останні два роки, дають можливість усунути обмеження в розвитку нахилу дітей, змінився зміст гуманітарного та природничо-математичного циклів, розширюється можливість поліпшення естетичного та фізичного виховання учнів, що повинно сприяти покращенню допрофесійної підготовки. Проведені нами дослідження показали, що 40 % абітурієнтів факультету фізичної культури відзначають, що на вибір ними спеціальності вплинула гуртове спортивна робота, а біля 90 % студентів та абітурієнтів вказали, що інтерес до професії вчителя фізкультури у них сформувався в школі під впливом самого вчителя.

У даній роботі розглядається вплив систематичних занять фізичною культурою та спортом на професійну підготовку вчителя цього профіль. Під спортивною підготовкою вчителя фізичної культури слід розуміти теоретичну та практичну підготовку з тих видів спорту, які входять до шкільної програми, у поєднанні з глибоким знанням методики навчання, підготовленість до позакласної роботи, вироблення потреби самому постійно займатися спортом для підтримання

необхідної спортивної форми. Особливістю спеціальної спортивної підготовки є те, що вчителю фізичної культури необхідно оволодіти основними видами спорту, які входять у даний час до навчальної програми школи як самостійні розділи. Це важко, оскільки студент /і до вступу в інститут, і в роки навчання/ спеціалізується в одному, обраному ним виді спорту, у якому він є професіоналом. Іншими видами спорту йому доведеться оволодівати в процесі практичних навчальних занять, які включають і методику навчання, що прискорює оволодіння технікою, підвищує його професійний рівень. Практика показує, що в окремих випадках необхідно перейти на модульність навчання, оскільки закріплення навичок потребує концентрації навчального матеріалу, а вивчення його в більш короткі строки. Щоб набуті уміння та навички не згасали, доцільно з окремого предмету проводити не одне заняття на тиждень, як це часто передбачено навчальним планом, а два-три і навіть чотири.

З метою вивчення рівню спеціальної спортивної підготовки вчителя, оптимального для забезпечення фізичного виховання учнів, проведено анкетне опитування учнів, абітурієнтів, студентів, учителів шкіл, викладачів факультетів фізичного виховання деяких педагогів у періоди 1969-1970 та 1990-1991 рр. Результати показали, що оптимальним рівнем спортивної підготовки учителя фізичної культури є наявність середньої спортивної кваліфікації з видів спорту, передбачених шкільною програмою, у сполученні з високою кваліфікацією у обраному виді спорту. Характерно, що всі, хто працював чи працює в школі, віддають перевагу середній спортивній підготовці з видів, що входять до шкільної програми, а ті, хто не працював у школі, більше висловлюються за високу спортивну підготовку.

За роки навчання в інституті внаслідок систематичних занять по підвищенню спортивної майстерності помітно зростає спортивний рівень майбутнього вчителя. З аналізу спортивних розрядів студентів помітна тенденція зростання числа тих, хто має високі розряди: на закінчення інституту близько 30 % студентів мають другий спортивний розряд, а 70 % - перший і вище. За роки навчання з 60 % студентів, що мали другий і третій розряди або взагалі не мали спортивного розряду, 30 % стали першорозрядниками, кандидатами у майстри спорту або майстрами спорту.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ "МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ"

Практичне завдання курсу "Методика виховної роботи" – виробити у студентів педагогічні уміння в проведенні виховної роботи, коли вони в майбутньому працюватимуть на посаді класного керівника в школі. Від сформованості цих умінь залежать майстерність студентів як майбутніх педагогів, глибоке засвоєння ними значної педагогічної і психологічної інформації для здійснення виховної роботи. Наше завдання полягало в тому, щоб з'ясувати рівень педагогічних умінь, які вони набули після засвоєння вказаного курсу. Слід виробити цітку систему вправ і тренувань для майбутнього вихователя. У педагогічній літературі прийнято класифікувати п'ять видів виховних умінь: гностичні, проєктувальні, конструктивні, комунікативні та організаторські.

До гностичних умінь відносимо уміння студента вивчати педагогічну літературу, індивідуальні особливості учнів, аналізувати виховні заходи в школі, роботу класного керівника і проводити самоаналіз своїх виховних заходів.

Проєктувальні уміння спрямовані на те, щоб майбутній вихователь уміє скласти перспективний план роботи класного керівника, направляє систему завдань з окремого виду роботи, передбачив бачені результати в формуванні окремих рис характеру своїх вихованців.

До конструктивних умінь відносимо уміння планувати зміст уроків і позакласних заходів, підбирати виховний матеріал з періодичної преси, визначати необхідні засоби і методи їх проведення, вирішувати самостійні завдання і передбачати можливі ускладнення при їх вирішенні тощо.

Окрему групу становлять комунікативні уміння. Це уміння встановлювати контакти з товаришами, як слід сприймати критику на свою адресу, дотримуватись самовладання, запобігати конфліктам, запобігувати авторитет, налагоджувати взаємини між вихователем і вихованцями.

Особливе місце відведено організаторським умінням студентів. Для майбутнього класного керівника це насамперед уміння підготу-

вати і провести виховний захід у класі, встановити систему контролю за індивідуальною діяльністю учнів, виявити "лідера" в колективі і відповідно спрямувати його діяльність, заохочувати творчу і виконавчу діяльність вихованців, знайомитись і застосовувати в роботі класного керівника передовий досвід колег.

Важливу роль у формуванні виховних умінь займають тренувальні справи. Щоб скласти план виховного заходу для класу, студент продумує ряд питань у такій послідовності: яку мету досягаємо при здійсненні заходу, який шлях досягнення поставленого завдання, якими засобами треба здійснити намічену мету, які можливі відхилення у виконанні завдання і яким уявляється очікуваний результат від проведеного заходу.

Чільне місце у формуванні виховних умінь займають педагогічний такт і психологічний вплив. Контактування з учнями - це засвоєння відповідних знань, умінь і досвіду. Контакт з цілим класом залежить від контакту вихователя з окремими учнями.

В залежності від засвоєння студентами виховних умінь можна виділити чотири рівні їх розвитку: репродуктивний, адаптивний, моделюючий і творчий. Формування перелічених виховних умінь - це процес, який вимагає тривалого часу. Основними методами і прийомами засвоєння виховних умінь є: самоосвіта і самовиховання, процес програмування наміченого заходу, педагогічні ігри, проведення мікрокласних годин, використання досвіду вчителів-новаторів та ін.

Формування у студентів виховних умінь здійснюється в три етапи: вивчення даної проблеми з педагогічної літератури, проведення формуючого експерименту, аналітичні висновки за результатами дослідження. Результати експерименту, що був проведений на других і третіх курсах фізико-математичного та філологічного факультетів, свідчать, що рівні засвоєння умінь у студентів двох факультетів різні. Наприклад, якщо на фізико-математичному факультеті студенти виявили схильність до адекватного і моделюючого рівнів засвоєння організаторських умінь, то студенти-філологи - до репродуктивного і творчого. При засвоєнні комунікативних умінь на обох факультетах переважає моделюючий рівень. Крім того, досліджували також педагогічні здібності. Більшість студентів вважають, що мають певні здібності до професії вчителя, вона їм подобається. Індекс задоволеності майбутньою професією дорівнює 0,68, що свідчить про належний рівень постановки навчально-виховної роботи в інституті.

Отак, курс "Методика виховної роботи" у педвузі спрямований на те, щоб майбутній вчитель оволодів методами і прийомами проведення виховних заходів, керував процесом навчання і виховання учнів, звичайно ж з досягненнями передового педагогічного досвіду.

В.Т.Гребньова /Київський педагогічний інститут/

ДО ПИТАННЯ ПРО ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ЛІТЕРАТУРИ

Аналіз шкільної практики вчителів-філологів переконує в необхідності удосконалення літературної освіти. Для того щоб вирішити цю складну задачу, потрібно осмислити ряд проблем, які визначають якість літературної освіти. По-перше, корінна перебудова шкільної освіти, яка поставить літературу на перший план в системі навчання і виховання. По-друге, нова концепція педагогічної науки: вона повинна базуватися на основах народної педагогіки. Нарешті, методиці викладання літератури як науці потрібно шукати нову, більш ефективну систему навчання, яка виховає і нового вчителя з досвідом творчої діяльності. З цією метою курс методики викладання літератури в інститутських вузах повинен готувати майбутніх вчителів до творчості, розвивати у студентів інтерес до науково-дослідницької роботи, давати установку на творчі пошуки, озброювати навичками дослідницької роботи, розвивати пізнавальні здібності.

1. Специфікація студентів в педагогічних вузах /"вчитель мови" і "вчитель літератури"/ - необхідна умова для більш глибокого дослідження літературознавчих проблем, вивчення літературного процесу різних країн, а також реалізації особистого творчого потенціалу.

2. Зміна системи інформативного навчання на систему з елементарним дослідженням на всіх рівнях. Проблемний виклад матеріалу на основі методики викладання літератури. Проблемні задачі. Бачущість професійного спрямування. Індивідуальні завдання.

3. Дослідницька робота студентів: аналіз шкільних програм з літератури, уроків вчителів, методичних розробок, спеціальних літературознавчих журналів.

4. Співробітництво з інститутом удосконалення вчителів - одна з форм вивчення передового досвіду. Укладання вісескартотеки.

Криворізький
Державний педагогічний інститут

БІБЛІОТЕКА

Спільна робота студентів і вчителів української мови і літератури як спосіб більш глибокого пізнання студентами педагогічного процесу, вироблення практичних умінь і навичок у викладанні літератури. Співробітництво студентів різних курсів. Ділові ігри.

5. Укладання картотеки з питань методики викладання літератури - одна з обов'язкових форм самостійної роботи студентів, яка забезпечує бібліографічну поінформованість.

6. Творчі завдання на семінарських, лабораторних заняттях. Моделювання уроків або фрагментів по вивченню художніх творів різних жанрів, розробки ділових ігор, складання планів різного роду позакласних заходів. Розробки нестандартних уроків. Пошуки нових форм і видів роботи на уроках. Розробки проблемних завдань. Бібліографічні огляди літератури з окремих питань. Написання творчих робіт учнівського типу - ефективний спосіб підготовки студентів до уміння аналізувати, синтезувати, зрівнювати і узагальнювати.

7. Дискусія як одна з форм проведення семінарських занять. Прийоми активізації роботи студентів на заняттях.

8. Орієнтація на школу в процесі написання курсових робіт з історії літератури. Написання курсових робіт з методики літератури - пошуки нових підходів до викладання цього предмета, вивчення педагогічної думки минулого віку, спосіб вирішення проблем "Вивчення творчості повернених імен" і "Література рідного краю".

9. Вивчення основ народознавства - виховання вчителя національної школи, а також підготовка до викладання цього предмета. Самостійна розробка тем, конспектів уроків. Елементи народознавства на уроках літератури.

10. Необхідність атестації з методики літератури після підпрактики. Взаємні бесіди - спосіб осмислення студентами одержаних теоретичних і практичних знань, вияв їх індивідуальних здібностей і можливості якісної оцінки підготовки майбутнього вчителя.

Отже, корінна перебудова школи потребує пошуків нових форм і методів роботи: від якості підготовки вчителів-словесників залежить рівень літературної освіти в школі, а отже, і в суспільстві.

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ПЕДВУЗУ

Якість результатів діяльності вчителів від якості професійної підготовки свідчить про деяку недоробку в вузі питань, зв'язаних з професійним становленням майбутнього педагога. В першу чергу підготовка майбутнього вчителя повинна бути об'єднана з виконанням особистої і гармонійно розвиненої і внутрішньо дисциплінованої людини, здатної глибоко відчувати, багато знати, творчо мислити, в такий спосіб передавати свої знання дітям.

Важливе значення для вдосконалення педагогічної майстерності майбутнього педагога має велике значення цілий ряд факторів. Одним із основних є навчальний фактор, за допомогою якого встановлюються тісні доброзичливі контакти між викладачами і студентами. Ця педагогічна конфіденційна співпраця, виходячи з ідей Крупської Н.К., стимулює участь діяльність студентів, веде до вдосконалення їх професійної майстерності, бо доброзичлива робоча атмосфера в групі стає найкращим дзеркальним відображенням роботи майбутнього вчителя в школі.

Педагог повинен володіти міцними знаннями зі своєї спеціальної галузі. І тут неоціненну послугу робить творчість. Цей фактор невіддільно пов'язаний з використанням прийомів активних методів навчання - рольових і ділових ігор, комунікативно-творчих вправ, полілогів, драматизування ситуацій, обумовлених мовних контактів у вигляді екскурсії, віршів або п'єс; з дидактико-мнемічним методом вивчення іноземної мови, тому що разом з Г.Песталоцці і Я.А.Коменським ми надаємо великого значення дидактичному принципу зорової та слухової діяльності в навчанні, а також мнемоніці або засвоєнню матеріалу на основі асоціативних зв'язків рідної та іноземної мов, підкріплені графічними роботами або словними конспектами /термінологія П.Ф.Шаталова/ у вигляді малюнків, креслень, схем, карток при поясненні і закріпленні граматичного і лексичного матеріалу, причому все це повинно виконувати самі студенти. Підключаючи почуттєво-емоційну сферу людської свідомості до раціонального вивчення учбового матеріалу, ми таким чином синтезуємо успішний учбовий процес і виховуємо студентів необхідними методичними навичками.

Інтелектуально-духовний фактор здебільшого зв'язаний із са-
мостійною роботою майбутніх педагогів, ненав'язливо спрямованою
викладачем, який враховує індивідуальні прихильності студентів
і рівень їх підготовки. Самостійна робота може відноситись до
наукової діяльності, яка складається з дослідної роботи, написання
рефератів, виступів на конференціях, а може бути зв'язана і з робо-
тою в лінгвокраїнознавчому гуртку або проблемній групі, що дозво-
ляє студентам прилучитися до національної культури і історії країни,
мова якої вивчається поряд з передаванням інтелектуальної ін-
формації. Лінгвокраїнознавство впливає на емоції людини, його образ-
но-художню пам'ять, надає можливості поринути в атмосферу мови,
яку вивчають, а це сприяє росту духовно-інтелектуального багатства
студентів.

На думку С.Верещагіна і В.Костомарова, лінгвокраїнознавство
дає можливість тому, хто вивчає іноземну мову, оволодіти ще одним
комунікаційним каналом, тому що людина одержує величезне духовне
багатство, котре зберігається мовою, для набуття якого потрібні
цілеспрямовані зусилля викладачів і студентів. Як приклад наведе-
мо переклад вірша Г.Гейне, зроблений студенткою У курсу В.Єлінтою.

H. Heine

Die Jahre kommen und gehen
Geschlechter steigen ins Grab.
Doch nimmer vergeht die Liebe,
Die ich im Herzen hab'!
Mir noch einmal wö'cht' ich Dich
sehen
Und sinken vor Dir aufs Knie,
Und sterbend zu Dir sprechen:
"Madame, ich liebe Sie!"

Г.Гейне

Роки приходять і минають,
Зростає покоління молоде,
Але не всі так відчувають
Оту любов, що в мене в серці в.
В останній раз тебе побачить
хочу.
Я встану на коліна, як перед
образом дитя,
Востаннє гляну тобі в очі
І прошепчу - любля тебе,
Моя любов, моє життя.

Використання вищеперелічених факторів сприяє формуванню і вдоско-
наленню професійної підготовки майбутніх педагогів.

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РОЛЬСВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ
У ВИКЛАДАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Вивчення складних задач, які стоять перед сучасною школою, залежать від професійної позиції педагога, яка формується на основі суспільного досвіду та осмислення професійно значущих цілей діяльності.

Професійна позиція – це особиста залученість до діяльності, тобто єдність професійної поведінки /орієнтації/ та реального його /досвіду/ втілення /Л.В.Кондрашова/. Суттєвими характеристиками вивченої професійної позиції є чіткі уявлення про професійне обличчя сучасного вчителя, набір тих професійно значущих якостей, які обумовлюють результативність вчительської діяльності; орієнтування на педагогічну діяльність; організаційні здібності; здатність до орієнтації та гальмування, яка повинна виражатися в кожному психічному та фізичному русі; власний стиль педагога з своїми вихованцями; здатність до нестандартного виконання професійних функцій.

Вивчення вузівської та шкільної практики свідчить про принаймні низького рівня готовності студентів різних курсів до педагогічної діяльності. У значній частині студентів педвузу відсутній внутрішній інтерес до обраної професії, установка на творче оволодіння нею, бажання займатися педагогічною роботою. Близько 85 % студентів I-У курсів, що опитувались, не мають чітких уявлень про професійне обличчя сучасного вчителя, його професійно значимі якості, а багато з них не вміють використати професійні якості своєї здібності для рішення шкільних проблем. Аналіз відповідей школярів свідчить про те, що понад усе /98 %/ у вчителя ціняться творчі здібності.

Труднощі, які виникають в процесі педагогічної практики, дали можливість передбачити наявність залежності між ступенем сформованості професійної позиції випускників педвузу до професійної діяльності та результатами їх роботи в школі.

Тому в своїх дослідженнях ми поставили задачу – виявити основні умови забезпечення становлення активної професійної позиції студентів. В основу програми активізації професійної позиції студентів

в процесі викладання педагогічних дисциплін були покладені педагогічні задачі, педагогічні замальовки, педагогічні ігри, рольові ситуації. За допомогою цих заходів забезпечувались умови, в яких студенти ставились перед необхідністю творчого рішення задач, які моделюють їх майбутню професійну діяльність.

В основу активних заходів навчання покладено принцип рольової перспективи, яка передбачає створення для кожного студента можливості проявити себе в новій, складній та відповідальній ролі /Д.В.Кондрашова/, цілу систему вправ по виконанню педагогічної техніки та етики.

Вчитель, пояснюючи новий матеріал, помітив, що учень списує домашнє завдання з іншого предмету у свого сусіда та не чує його розповіді.

Надаючи домашнє завдання, вчитель почув, як учень зголос сказав: "Для мене це багатс".

В класі йде пояснення нового матеріалу, при цьому дві дівчини розмовляють.

Рольові ситуації в самостійній діяльності відроблялись по типу рольового тренінгу, особливо ті дії, які викликали у студентів значні труднощі при виконанні ролі. Програвались фрагменти ситуацій в формі тренувальних вправ спочатку або в кінці практичного заняття.

Виконуючи ці ситуації-вправи, студенти впевнюються в наявності залежності між результативністю дій та рівнем сформованості педагогічної етики та техніки викладання вчителя.

Було встановлено, що використання принципу рольової перспективи у викладанні педагогічних дисциплін значно активізує професійну позицію студентів. Зміна позиції з пасивно отримувачих, а потім механічно відтворюючих учбову інформацію при опитуванні в активних учасників учбового процесу, коли студенти примушені думати, вирішувати, робити висновки, порівнювати, забезпечує умови для формування педагогічних поглядів, розвиток професійно значущих якостей особистості, орієнтування на педагогічну діяльність, організаторські здібності, вироблення власного стилю спілкування, здатність до новизни, заперечення шаблону, стандарту та формального підходу до педагогічної діяльності.

Таким чином, активізація професійної позиції студентів в учбово-виховному процесі за допомогою моделювання професійних ситуацій сприяє перебудові структури особистості студентів в структуру особистості вчителя.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

В умолах докорінної перебудови соціально-економічного життя суспільства, виконання завдань перебудови середньої та вищої школи особливої ваги набирають питання вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчительських кадрів, покликаних підняти на новий рівень навчання та виховання підростаючого покоління, його готовність до самостійної діяльності.

Сучасна загальноосвітня школа протягом кількох років незмінно приковує до себе пильну увагу громадськості. За цей час вивчення, обговоренню, критиці піддавалися більшість сторін шкільного життя. Проте численні протиріччя так і не були зняті, а значна частина поставлених проблем не знайшла свого суттєвого рішення. Разом з тим для багатьох стало очевидним те, що зміни в школі вже неминучі. Зростає число прихильників ідеї безперервної освіти, які все більше схиляються до думки про можливість навчання та виховання дітей, в тому числі і їх музичної культури, лише шляхом реально-го об'єднання класної та позакласної, шкільної та позашкільної роботи, пусиль педагогічного колективу та батьків. При цьому особливі надії покладаються на шкільного вчителя, його педагогічний талент, майстерність, досвід, компетентність, суто людські якості. Саме вчитель з творчим мисленням, готовий до прийняття самостійних рішень, є тією особою, від якої залежить перебудова школи. В сучасних умовах значно поширюються його функції, а разом з тим зростають і вимоги до його професійної підготовки як самостійної, так і тієї, що здійснюється в навчальному закладі.

В сьогоденішньому реальному шкільному житті неважко побачити закономірні наслідки тих недоліків, що мали місце при підготовці молодого спеціаліста для виконання позакласної роботи. Правомірність цього висновку підтверджується самими випускниками педагогічних інститутів - учителями музики, всією їх практичною діяльністю, тими труднощами, з якими вони досить часто зустрічаються при проведенні позакласної роботи. Слід звернути увагу на ту обставину, що до комплексу заходів, які дозволяють покращити становище в під-

готовці студентів, необхідно зарахувати і використання викладачем такої форми роботи з студентом, як спільна діяльність над створенням сценарію музичної бесіди чи лекції-концерту.

Ця форма роботи дає можливість створити "банк" програмних музичних бесід, лекцій-концертів для подальшої практичної діяльності в школі. Нами розроблені приблизні вимоги до проведення лекцій-концертів та музичних бесід.

Лекції-концерти розраховані на 40-45 хвилин, проводяться в музичних вітальнях для широкого кола слухачів, використовуються в поза-класній роботі з старшокласниками, в роботі з батьками. Музичні бесіди /як позакласний захід/ розраховані на 20-30 хвилини і проводяться для молодших школярів.

Музична бесіда і лекція-концерт повинні бути змістовними, цікавими, захоплюючими, музичні ілюстрації повинні виконуватись на високому професійному рівні. При підготовці такого позакласного заходу учні, які займаються в музичній школі, можуть виконати нескладні музичні твори, а при використанні ритмічної партитури необхідно залучати до безпосередньої творчості більшість учнів класу. Спілкування учнів з шедеврами мистецтва повинно викликати співпереживання, емоційний відгук. Моральний вплив мистецтва здійснюється через відчуттєве сприймання, воно базується на ставленні особистості до художніх образів. При цьому особистість вчителя, який організовує і провадить музичну бесіду чи лекцію-концерт, його творча індивідуальність відіграють величезну роль.

Важливо відзначити, що з моменту вибору сценарію музичної бесіди чи лекції-концерту і до його втілення створюються сприятливі умови для подолання багатьох недоліків, що існують з процесі підготовки шкільного вчителя музики.

Республіканські міжвузівські музичні фестивалі-конкурси, що відбулися в містах Вінниці /1988 р./ та Києві /1989 р./ свідчать про те, що використання в навчально-виховному процесі на музично-педагогічних факультетах такої форми роботи, як підготовка сценаріїв музичних бесід, лекцій-концертів, сприяє вдосконаленню підготовки майбутніх вчителів музики для проведення поза-класної роботи.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КУЛЬТУРИ УСНОГО НАВЧАЛЬНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Курс сучасної української мови служить для майбутніх вчителів початкових класів базою для вивчення нормативного мовлення на всіх мовних рівнях. Актуальний центр проблеми культури мовлення як правило, базується на критерії літературно-мовної правильності. Однак при цьому майже не враховується функціональний аспект комунікації – функціонально-комунікативна оптимальність мовлення. Відомо, що лише в поєднанні з цим аспектом культура мовлення стає набутком загальнонаціональної культури. Таким чином, культура мовлення в широкому розумінні цього слова передбачає врахування двох критеріїв: літературно-мовної правильності, а також стилістичної відповідності і комунікативної доцільності спілкування. Врахувати ці критерії особливо важливо в мовній діяльності майбутнього вчителя.

В ідеальному варіанті акт спілкування передбачає адекватність вголошеної вчителем і сприйнятої учнями інформації. Насправді ж ця адекватність є відносною, оскільки вона великою мірою залежить від багатьох факторів, пов'язаних з особистостями педагога й учня, умовами спілкування /час, місце, обстановка, наявність чи відсутність адресата в момент мовлення, наявність контакту з ним і т.д./, а також від сфери спілкування, його змісту, мети і завдань. Без урахування дії цих чинників не можна уявити повноцінного адекватного спілкування не тільки в навчальному процесі, а й у будь-якій сфері діяльності людини. Підвищення якості навчально-виховного процесу неможливе без оволодіння мовностилістичними нормами усного навчального мовлення – найбільш живаної форми професійного спілкування вчителя.

Усне навчальне мовлення являє собою функціональний різновид наукового стилю і має свою специфіку, яка зумовлена взаємодією екстралінгвістичних і власне лінгвістичних факторів. Взаємодія цих чинників виражена свідомо: вибором учителем мовних засобів і використанням їх у певній функції, з врахуванням даної сфери комунікації. Знання й врахування взаємодії цих факторів при побудові усного навчального висловлювання дасть змогу вчителю чітко, точно, доречно, логічно, послідовно виразити свої думки. Крім того, ця

обставина має пряме відношення до вирішення проблеми оптимізації й підвищення ефективності процесу навчання: збільшення кількості і якості навчальної інформації може бути забезпечене шляхом вищорядкування ланок суджень і умовиводів при викладі навчального матеріалу. За рахунок цього налагоджується міцний контакт між учителем й учнями, зростає їх взаєморозуміння.

Виявлення функціонально-стилістичної своєрідності усного навчального мовлення, його стилеутворюючих факторів та їх втілення в мовленні має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки стильові риси /логічність, узагальненість, об'єктивність, абстрактність, емоційність, експресивність, точність і ясність/ слід розглядати як своєрідні правила побудови висловлювань даного різновиду мовлення. Під час проведення практичних і лабораторних занять з мови увага студентів звертається не тільки на дотримання літературної норми мовлення, а й на те, наскільки логічно, об'єктивно, емоційно, точно і ясно будуються їх відповіді. Важливо організувати роботу так, щоб усі студенти брали участь в аналізі відповідей своїх однокурсників. Дуже ефективним помічником у проведенні такого аналізу є магнітофонний запис усного мовлення студентів. Таку роботу доцільно провадити під час використання в навчальному процесі активних форм і методів, зокрема ділових ігор.

Як зазначалось вище, у процесі спілкування ті чи інші екстралінгвістичні фактори впливають на відбір певних мовних засобів. Дослідження показали, що специфіка усного навчального мовлення зумовлена дією таких чинників, як форма реалізації, мета, ситуація, умова спілкування та вікові психологічні особливості учнів. У цьому відношенні майбутнім фахівцям пропонується провести спостереження за тим, як змінюється структура висловлювання залежно від форми реалізації мовлення /усної чи писемної/, мети, ситуації чи умов спілкування. Дуже важливим, на наш погляд, є вироблення уміння використовувати необхідні мовні засоби з метою активізації пізнавальної діяльності учнів. Вільш глибоко мовноструктурні особливості професійного мовлення вчителя вивчаються на засіданнях гуртка "Усне навчальне мовлення". Оскільки в роботі гуртка може взяти участь порівняно невелика кількість студентів, доцільно було б організувати на випускних курсах роботу спецсемінару чи спецкурсу з вивчення функціонально-стилістичної своєрідності усного навчального мовлення.

МУЗИЧНЕ ВИКОНАВСТВО ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Перед музикантами-виконавцями стоїть почесна і благородна задача музичного освічення народу, виховання його художнього смаку. І в цьому відношенні величезне значення має залучення слухача до художніх багатств музики минулих століть, які приваблюють своєю людяністю й глибиною виразністю, життєрадісністю й ліризмом.

Ці та інші якості музики ХІІ-ХІХ віків набувають особливого значення у наш час психологічних й емоційних навантажень, з його злидніто чисельними музичними нововведеннями, різко загостреним гармонічним язиком, атональними структурами.

Твори попередніх століть у виконанні видатних артистів /А.Рубінштейна, П.Казальса, Д.Ойстраха, С.Ріхтера та ін./ не тільки зберігають свої особливості й достоїнства, але їх зміст творчо збагачується почуттям й думками сучасної людини.

З точки зору прогресивної музичної естетики сучасний артист-виконавець може глибше, значно технічніше розкрити зміст музики ХІХ ст., ніж музикант того часу. І це пояснюється не тільки більш досконалим інструментарієм чи технічною майстерністю сучасного виконавця, а й новими естетичними вимогами, збагаченим художнім досвідом і музикантів, і слухачів.

Виконавство як особливий вид художньої діяльності існує не у всіх видах мистецтва. Живопис, наприклад, його не знає, там воно неріддільно від творчості у первинному значенні слова і створити картину - це значить і "виконати" її.

Колись і в музиці ці поняття зливались в одному творчому акті: в старовину музикант співав чи грав на інструменті те, що він сам створив. Але якщо творець художника або скульптора втілюється у матеріалі, який зберігає його на віки, то в музиці все інакше. Тут звук живе тільки доки він злучить. Щоб почути його знову, треба примусити творця звучати. Вміння робити це і є те, що називають музичним виконавством або музично-виконавським мистецтвом.

Виконавець не може існувати ізольовано в своєму світі музичних уявлень. В рішенні виконавських завдань йому допомагає не тільки власна праця, але й досвід та майстерність його соратників по мистецтву.

Виконавські традиції – це концентрація об'єктивних рис виконання шляхом різних інтерпретацій, закріплених в суспільній свідомості.

Новаторство – це істотні зміни в характері музичного виконавства, пов'язані з застосуванням нових виразних засобів, що спрямовані на ідейний зміст художніх образів музики.

Активізація сприйняття і формування естетичних смаків аудиторії найбільш доцільне таке виконавство, в якому стійкі стильові ознаки композиторського твору поєднуються з рисами творчої індивідуальності виконавця. Яку б музику ми не виконували, ми завжди прагнемо розкрити духовну суть твору, а не демонструємо свою майстерність. Це завжди треба пам'ятати майбутньому вчителю музики – провіднику прекрасного в душі наших дітей.

О.М.Холод /Криворізький педінститут/

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВУЗІ ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

1. У педагогічних вузах України недостатня увага звертається на питання мовного етикету студентів. Формування мовного етикету майбутнього педагога повинно починатися з першого курсу навчання у вузі. Причому це необхідно робити у рамках підготовки по кожній вузькій спеціальності майбутнього педагога.

2. Один із шляхів формування професіоналізму майбутнього педагога – введення у навчальний процес занять з мовного етикету.

3. Заняття з мовного етикету повинно бути розроблене та сплановане спеціалістами-філологами з урахуванням останніх даних психолінгвістичної дисципліни.

4. Завданням занять з мовного етикету повинно стати оволодіння студентами психолінгвістичними формами роботи із своїми колегами, з учнями та їх батьками.

5. Психолінгвістичні форми роботи включають широкий спектр теоретичних знань та практичних педагогічних прийомів, які дозволяють при розумному втіленні їх в педагогічній практиці говорити про достатній рівень мовного етикету.

6. До психолінгвістичних форм роботи з учнями, їх батьками, з колегами треба віднести:

- діалог /монолог, полілог/ з урахуванням інтелектуального фону партнера з мовного акту;
- стратегію діалогу /полілогу/ при наявності протилежної статі членів мовного акту;
- цілеспрямовану структуру подачі інформації з урахуванням статерного диморфізму членів мовного акту, з урахуванням моностатерово-го /дистатерового/ складу аудиторії;
- розмову педагога з учнями /іх батьками/ при урахуванні статеро-лого стереотипу /маскулінності-фемінінності/ та ін.

7. Для здійснення контролю за змінням майбутніх педагогів реалізувати забуті навички мовного етикету пропонується ввести епітку діяльності студента під час проходження педагогічної практики у школі, а також невеликий письмовий звіт студента-практиканта про використані під час практики психолінгвістичні форми роботи.

8. У доповіді планується дати короткий звіт про результати психолінгвістичних експериментів, проведених на базі Криворізького державного педагогічного інституту, Криворізького гірничорудного інституту, середніх шкіл та допоміжної школи-інтернату № 1 міста Кривого Рогу.

В.Г.Моторіна /Харківський педінститут/

ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ ЗА РОКИ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

В сучасних умовах проблема пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки вчителя математики є однією з актуальніших. Введення і побудова шкільного курсу математики та методики його викладання дає можливість покращити підготовку студентів до роботи в школі. При складанні робочої програми даного курсу ми виходили з таких положень:

- визначення етапів викладання методики математики;
- визначення навчальних, методичних та професійних умінь вчителя;
- визначення гарантованого рівня підготовки студента на виході кожного ступеня навчання;

створення системи практичних та лабораторних робіт, які дозволяють визначити основні етапи формування професійних умінь; побудова шкільного курсу математики та методики його викладання в першому семестрі орієнтована на закріплення та систематизацію шкільних знань і вивчення деяких питань елементарної математики, необхідних при вивченні курсів алгебри, геометрії та математичного аналізу;

поглиблення методики викладання на Ш-У курсах з елементарною математикою та практикумом з розв'язування задач;

повторення основних питань елементарної математики з першого до п'ятого курсу;

планування самостійної та індивідуальної роботи протягом всього курсу;

включення робіт, виконання яких пов'язане з використанням ЕОМ; визначення завдань педагогічної практики студентів І і У курсів;

наявність тематики спецкурсів та спецсемінірів;

наявність програм контролю результатів навчання, пакетів прикладних програм.

Основними формами організації навчального процесу в інституті при вивченні методики викладання математики є лекційні, семінарські, лабораторно-практичні заняття та педагогічна практика, котрі поєднуються з різними видами самостійної роботи студентів.

До вивчення методики викладання математики пред'являємо такі вимоги: організоване залучення студентів в навчально-дослідницьку роботу, творче засвоєння навчального матеріалу, підвищення загального теоретичного рівня студентів; розуміння студентами ідей технологічної побудови навчального процесу як послідовної її орієнтації на чітко визначені цілі навчання і гарантування їх досягнення; знайомство студентів в курсі окремих методик з питаннями способів постановки цілей в навчальному процесі, котрі пропонує педагогічна технологія; використання нових інформаційних технологій в навчальному процесі; вироблення і удосконалення навичок самостійної творчої роботи, творчого підходу до проблеми навчання математики; закріплення навичок використання теоретичних знань в практичній роботі; більш глибоке знайомство з навчально-методичною та науковою літературою, критичне ставлення до неї; практичні та лабораторні заняття з методики викладання математики повинні будуватись так, щоб студенти мали можливість набувати навички творчого підходу до своєї майбутньої справи.

На кафедрі елементарної математики та методики викладання математики розроблена методика поетапного формування методичних знань, умінь та навичок через різні форми навчання і впроваджена в практику за допомогою завдання для науково-дослідної роботи з вивчення і до випускного курсів; цикл лекцій, практичних та лабораторних занять з методики викладання математики; завдання для самостійної роботи студентів III-IV курсів фізико-математичного факультету з методики викладання математики; цикл лекцій, практичних занять в спецкурсах: "Питання поглибленого вивчення математики", "Оптимізація і узагальнення знань в процесі вивчення математики", "Лекційно-практична форма навчання математики учнів X-XI класів", "Педагогічна технологія в навчальному процесі", "Опора в навчанні як метод активізації пізнавальної діяльності учнів", "Міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки в процесі навчання математики"; написання курсових робіт з методики викладання математики; написання дипломних робіт з математики з методикою викладання математики; узагальнення передового досвіду вчителів математики шкіл м.Харкова та області; системи методичних завдань на час педагогічної практики студентів.

Формування системи професійних знань, умінь, навичок забезпечується комплексною організацією навчального процесу шкільного курсу математики, органічною єдністю різних форм навчання, взаємодією лекційних, практичних, лабораторних занять та самостійної роботи.

І.П.Бобакова, Л.М.Василенко
Мелітопольський педінститут/

РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШІЛ

Сучасні вимоги розвитку загальноосвітньої школи передбачають виховання високопрофесійного вчителя. Велике значення у естетичному вихованні учнів відводиться вчителю музики. Найбільш продуктивним професійне самовдосконалення студента музично-педагогічного факультету, майбутнього вчителя музики, стає в тому разі, коли компетентність пов'язана із справжнім покликанням.

На музично-педагогічному факультеті було проведено анкетування студентів II /1990 р./, III /1991 р./, IV курсу /1992 р./

з метою виявлення рівня готовності до професійного самовиховання. Питання були поділені на три розділи: I - "педагогічний інтерес"; II - "досвід педагогічної діяльності"; III - "власні педагогічні здібності". Було виявлено три рівня схильностей до педагогічної праці: високий, середній та низький. При прослідженні динаміки змінення рівня здібностей до педагогічної діяльності на даному етапі можна зробити висновок, що у процесі навчання на музично-педагогічному факультеті високій рівень здібностей зріс від 33 до 46 % за рахунок зниження середнього рівня з 50 до 37 %.

Студенти, які знаходяться на високому рівні схильності до педагогічної праці, обрали професію вчителя музики за здібністю та покликанням. Процес самовиховання у формуванні професійних якостей у них найбільш ефективний. Це дозволяє отримати високу професійність у майбутній праці, дає можливість бути дійсно вчителем музики, майстром справи.

Студенти, які мають середній рівень схильності, обрали професію вчителя за покликанням. Вони мають високий рівень інтересу до педагогічної праці, але недостатній рівень підготовки до художньої творчості. Процес самовиховання для них найбільш актуальний. Динаміка низького рівня залишилась без змін /17 %/.

Студенти, які показали низький рівень інтересу до професії вчителя музики, перебувають у критичному стані. Вони повинні найбільш інтенсивно працювати над удосконаленням особистості: підвищувати загальнокультурний рівень; займатися самовихованням пізнавальних інтересів та умінь до майбутньої роботи; працювати над удосконаленням професійної підготовки. Без самовиховання особистості цей процес неможливий.

Одним із шляхів рішення даної задачі, крім загальних знань з педагогіки та психології, є виховання самостійної пізнавальної діяльності студентів при розробці лекцій-концертів для учнів загальноосвітніх шкіл. На нашому факультеті за роки навчання /III - V курси/ кожен студент повинен підготувати та провести у школі 5 лекцій-концертів для учнів молодших, середніх та старших класів. Після закінчення педагогічної практики на V курсі студенти здають лекцію-концерт як частину державного іспиту з основного інструмента в загальноосвітній школі. Як свідчать дворічні іспити /частина державного екзамену проводиться у загальноосвітній школі на нашому факультеті з 1990 р./, ця форма перевірки працездатності кожного студента показує рівень виконавчої майстерності та авторських

здібностей, наїнні спілкуватися з колективом учнів, лекторську майстерність. Проведення лекцій-концертів передбачає наявність знань в області теорії та історії музики, суміжних видів мистецтв /літератури, живопису, архітектури, кіномистецтва/, аналіз музичних творів, виховання естетичного смаку. У підготовці лекцій-концертів за часом асудків літературного та музичного матеріалів від студента вимагається не тільки копіювальний рівень пізнавальної самостійності /що не виключає початковий етап підготовки лекції-концерту/, але й рівень творчого осмислення зібраного матеріалу, що стимулює творчу самостійність, пошук знань на шляху формування професійних якостей. З цього слід зробити висновок, що без процесу самовиховання неможливо сформулювати майбутнього вчителя музики.

Специфікою процесу професійного самовиховання студента музично-педагогічного факультету є той факт, що майбутній вчитель виступає як суб'єкт педагогічного впливу. При цьому результати самовиховання залежать від того, як студент оволодів теорією самовиховання, від його ставлення до цієї діяльності. Про ступінь оволодіння студентом процесом самовиховання як специфічної діяльності можна судити по тому, яку мету і які задачі він ставить перед собою, як планує свої дії, якими засобами та методами оволодів, як коректує свою діяльність.

Коли самовиховання не стане потребою, всі зусилля з формування особистості майбутнього вчителя будуть зведені нанівець.

Ю.П.Болотін /Мелітопольський
педагогічний інститут/

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ САМОВИХОВАННЯ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Однією з важливих проблем сучасної вищої школи є поліпшення професійного виховання студентів. Сформований фахівець, вчитель володіє багатограничним складним комплексом якостей. Важливим аспектом цих якостей є ставлення людини до своєї професії. Діяльність доводить, що повна віддача творчих сил можлива тільки на улюблену справу, що тільки при глибокій захопленості ідеями свого фаху можна найповніше реалізувати знання і здібності.

Досвід переконує, що виховне завдання ставить перед собою ті студенти педагогічного вузу, котрі добре уявляють, яким має

бути моральне обличчя вчителя сучасної школи, а також здатні критично оцінювати свої риси. Невдоволення собою стає своєрідним стимулом в активному прагненні домагатися задуманих змін у своєму вихованні. Практика показує, що не йдуть на активне самовиховання студенти, слабкі за характером та безвільні, не здатні до самовиховання і ті, яких постійно захвалюють і некритично ставляться до їхніх слабких місць.

Тому для заохочення студентів до самовиховання треба використовувати насамперед такий добре відомий метод, як критика в колективі. Вона спонукає до самовиховання за тієї умови, коли вона щира і справедлива, і ґрунтується на повазі до студента. Критика як намагання принизити студента приносить шкоду вихованню. Доброю ознакою здатності студента до самовиховання є самокритика. Ідейно і психологічно ця якість студента означає, що він не тільки вміє правильно сприйняти критику, а й готовий до самооцінки власних дій та поглядів.

Іншою є методика спонукання студентів до самовиховання в учбовому процесі та в науковій роботі, у здійсненні керівництва самостійною роботою, курсовими і дипломними роботами, на виробничій та педагогічній практиках. Тут є належні умови для того, щоб поставити студента перед необхідністю виконувати завдання вдома. При цьому слід пам'ятати, що примушення хоч і досягає певної мети, але не виховує таких рис, як наполегливість, відповідальність і зацікавленість наслідками, які характеризують студента, здатного до самовиховання.

До окремих методів стимулювання зусиль студента до самовиховання слід віднести рішення студентського колективу та громадських організацій, що зобов'язують його переоцінити свої дії. Цій же меті служать заохочення і покарання, які вживаються колективом та адміністративними особами.

Як метод стимулювання активності у самовихованні, особливо в учбовому процесі, слід виділити облік і оцінку знань. Вміле розв'язання цієї проблеми ставить студента перед необхідністю усунути прогалини в знаннях, шукати потрібні матеріали, читати додаткову літературу.

Активізації самовиховання студентів служать і цікаві традиції. Наприклад, виправдовує себе така традиція, як урочиста обіцянка випускника на заключному акті - "присяга вчителя" роце. Барто тільки надає цим актам урочистості, а не вносить їх до канцелярської справи.

Аналіз формування студентів протягом кількох років навчання у співставленні з рівнем навчального процесу на факультеті показує, що виховання і самовиховання студентів значною мірою залежать від ідейно-наукової спрямованості викладання і насамперед від особистості викладача.

Висока наукова зрілість педагога, його етичні ідеали безпосередньо впливають на формування духовного обличчя студента, його потягу до самовиховання. Навіть тоді, коли студент не погоджується з викладачем, критично ставиться до окремих його аргументів, комунікаційний вплив відбувається.

Цікаво зазначити, чим вища науково-педагогічна кваліфікація педагога, тим він менше використовує методи безпосереднього впливу, емпірично застосовує більш глибокі "приховані" впливи через зміст лекції, оцінку фактів, опосередковано.

Таким чином, умови студентського навчання і громадського життя в педагогічному вузі дають нам змогу ставити питання про самовиховання як про один з методів виховання діяльного, цілесвідомого фахівця народної освіти.

В.К.Буряк, О.В.Буряк
/Криворізький педінститут/

САМОСВІТА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Характер діяльності вчителя передбачає самостійне збагачення різноманітними знаннями: політичними, науковими зі своєї спеціальності й суміжних наук, а також психології, педагогіки й часткових методик. Учитель має постійно дбати про підвищення свого загальнокультурного рівня. Таким чином, самоосвіта є дуже важливим засобом задоволення багатьох потреб вчителя, зумовлених характером його професії. Отже, прагнення і практична готовність до самоосвіти є однією з притаманних вчителю професійних якостей, є підготовка студентів до самоосвіти – дуже важливий чинник їх професійної підготовки.

У своєму дослідженні ми намагались з'ясувати, який стан справ в цього питання у педвузах. На основі анкетних даних, одержаних шляхом опитування близько двох тисяч студентів кількох педінститутів України, можна констатувати, що більшість з них не усвідомлює,

в чому специфіка самоосвіти, і ототожнює самоосвітню діяльність з різними іншими видами самостійної роботи, у тому числі й з роботою, що виконується як обов'язкова за завданням викладачів. Але й при такому досить широкому розумінні суті самоосвіти майже дві третини студентів відзначили, що займаються нею нерегулярно. Самостійно поповнюють знання з педагогіки лише 10,5 % від кількості тих, хто дав відповідь на запитання про предмет самоосвіти, а з психології - лише 3,5 %.

Відповідаючи на запитання, що заважає займатися самоосвітою, багато студентів наводили кілька причин. Більше 79 % вказували на брак часу, 49,5 % відзначали відсутність необхідних умов /незабезпеченість літературою, недостатня кількість місць у читальному залі тощо/. Не відсутність умінь займатися самоосвітою вказали 37 %, а близько половини визнали, що в них немає потягу до науки, звідси лінь, брак волі, апатія.

В анкеті було й таке запитання: "Як можна поліпшити роботу зі студентами в їх підготовці до систематичної самоосвіти?" Більшість студентів вказали на необхідність стимулювання самоосвіти, маючи на увазі читання цікавих лекцій, створення клубів за інтересами, проведення диспутів і цікавих зустрічей, організацію кваліфікованих консультацій тощо, а також залучення студентів до серйозної наукової роботи, яку здійснюють кафедри. При цьому 29,2 % з них підкреслили велике значення рівня навчальних занять в інституті, зокрема підвищення пізнавальної активності й самостійності з усіх видів навчальної роботи, особливо при проведенні семінарських і лабораторних занять, а 37,5 % з тих, хто відповів на це запитання, вважають за потрібне формувати у студентів навички самоосвітньої роботи. Більше 50 % звернули увагу на необхідність звільнити час для самоосвіти, скоротивши обов'язкові заняття з викладачами, розширити читальні зали, поповнювати бібліотеку літературою, тобто поліпшити умови для самоосвітньої роботи.

З цього слід зробити висновок, що на розвиток самоосвіти в педвузах необхідно звернути пильну увагу, маючи на увазі як питання мотивації самоосвіти, так і озброєння студентів необхідними для цього вміннями і навичками.

Головними стимулами, що впливають на формування у студентів дійових мотивів самоосвіти, є: зміст предмета, що вивчається /чи теми, питання/, його теоретичне і практичне значення, відповідність інтересам студентів; характер навчального процесу, ступінь стимулю-

вони пізнавальної активності, самостійності студентів; ерудиція викладача, його педагогічна майстерність; уміння формувати у студентів пізнавальні потреби й інтереси, умови для самостійної роботи; наявність часу для самоосвіти і відповідної літератури; робота кабінетів, організація консультацій науково-дослідницької роботи студентів тощо.

Загальною викладене, слід наголосити, що для формування у студентів /майбутніх вчителів/ психологічної готовності до самоосвіти необхідно в інституті створити, так би мовити, "самоосвітній клімат", відповідно спрямувати роботу всіх ланок інституту.

У той же час не треба забувати про інший, надзвичайно важливий фактор у підготовці майбутнього вчителя до самоосвітньої діяльності, - необхідність озброєння студентів відповідними вміннями читати, тобто використовувати різні види читання в залежності від пізнавальних завдань, користуватися різноманітними формами запису при опрацюванні літератури; вибрати книгу, користуватися каталогами, довідниками та іншими посібниками; вмінням слухати, спостерігати, аналізувати накопичену інформацію, перетворювати її в знання, а також "конструювати" набуті знання з метою їх застосування в практичній педагогічній і пропагандистській роботі; вміннями виконувати інтелектуальні операції, зокрема аналізувати свою діяльність, дотримуватися правил і вимог НОПу, вміннями планувати свою роботу, організувати робоче місце, дотримуватися правил гігієни розумової праці тощо.

Слід мати на увазі, що від ступеню володіння самостійним здобуттям знань значною мірою залежить те, наскільки вагомим, цілеспрямованим і результативним буде ця робота.

Таким чином, самоосвіта є важливою ланкою в системі формування професіоналізму студентів педагогічних вузів.

І.П.Внукова, В.І.Капещна
/Слов'янський педінститут/

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ САМООСВІТИ - ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІнь І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

Наукова організація самоосвіти студента викликана перш за все потребами подальшого розвитку народної освіти та науково-технічним прогресом. Розвиток загальноосвітньої школи залежить від підготовки

вчителя, спеціаліста високої кваліфікації, який творчо мислить і добре володіє теоретичними і практичними вміннями та навичками наукової організації праці.

Самоосвіта – це особлива система навчання, основа усвідомленої творчої роботи студента педагогічного вузу по одержанню і закріпленню знань та практичних умінь з різних джерел.

Самонавчання – "душа освіти". Головною якістю майбутнього вчителя, здатного до організації самоосвіти, повинно бути прагнення до пізнання, віра в свої творчі можливості; активне залучення до пізнавальної діяльності, врахування власних можливостей /темпу роботи, особливостей пал"язі; умінь і навичок/.

Ефективність формування цих якостей залежить від наукової організації праці, яка включає: вивчення матеріалу, що становить для людини інтерес; оволодіння методикою роботи з джерелами; постановку оптимальних цілей і задач в роботі з книгою; правильний вибір матеріалу для самонавчання; створення відповідних умов для самостійних занять; оволодіння необхідними навичками та вміннями роботи з книгою; підбір раціональних методів і засобів; правильний розподіл сил і часу; організацію самонавчання згідно з особистими інтересами, потребами, можливостями, обставинами і умовами життя; вміння аналізувати, узагальнювати і співставляти свій досвід з досвідом роботи інших людей.

Наукова організація творчої праці студента як основа самоосвіти визначається: морально-вольовою готовністю кожного студента до такої діяльності, тобто добровільним, глибоко усвідомленим спонуканням до неї відповідно пізнавальним занитам та професійним інтересам, потребам та нахилам; учбово-методичною підготовкою до самонавчання; перспективою, яка обумовлена цілеспрямованістю до самоосвіти, самонавчання; вмінням студента виділити і реалізувати найближчу мету та бачити її розвиток.

Умови, які сприяють формуванню та закріпленню стійкого інтересу майбутніх вчителів до самонавчання, самоосвіти: а/ приклад викладача, його напружена робота над собою, кропітка підготовка до занять, вміння вирішувати неясні проблеми не тільки для себе, але й для студента; б/ прояв інтересу з боку досвідченого та авторитетного викладача до роботи студента, його думок; в/ створення спокійного ділового настрою, вміння знаходити в кожному завданні внутрішній інтерес, нібито для самого викладача важливо вирішити саме ці проблеми. Це непомітно залучає студентів до роботи, а головне – до самостійного

взаємну; в/ співдружність і співтворчість викладача та студентів -
впливне написання статей, тезів, доповідей і проведення експери-
менту, вивчення та узагальнення передового досвіду, архівних мате-
ріалів, сумісне проведення лекцій та семінарів, практичних занять;
д/ система поглиблення, перехід студентів на індивідуальні графіки,
створення клубів за інтересами.

Ли таких умов здійснюється творчий підхід студентів до науко-
вої організації самостійної роботи, тобто формується важливі пе-
дагогічні якості майбутнього вчителя: організованість, точність,
самостійність та творчість. Головне - це віра в свої сили, можли-
вості. Щоб стати вчителем, потрібно закінчити вуз; щоб стати вчи-
телем-організатором, потрібно засвоїти основи наукової організації
педагогічної праці та посякденно працювати над собою. Тому людина
повинна навчитись раціонально керувати собою /знати свою пам'ять,
волю, склад мислення і т.п./ і вчити цьому інших.

Між тим курс наукової організації самоосвіти до цього часу не
вводиться в навчальні плани педагогічних вузів. А шкода! Знання,
уміння та навички з наукової організації праці, основи якої закла-
даються в школах, середніх учбових та вищих закладах, потрібні всім
людям.

П.Д.Тячук
/Луцький педінститут/

ПОВИЖИ І ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ- ЗА РОСИ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Реформа вищої школи є однією з важливих складових частин пере-
будови суспільного життя, яка впливає на нього шляхом підготовки
кадрів, розвитком науки, підвищенням загальнокультурного рівня на-
селення, його громадської активності. Разом з тим її здійснення
детермінується розвитком суспільства, властивими йому формами жит-
тєдіяльності.

У насмовоз"язку суспільства і вищої школи - джерело як її ус-
піхів, так і значного відставання від сучасних вимог. Загальна ат-
мосфера деформації суспільного життя негативно позначилась на орга-
нізації та якості навчально-виховного процесу, науковій роботі,
підготовці спеціалістів. Проникнення командно-адміністративних ме-
тодів управління в діяльність вищої школи проявлялося у волюнта-

ризмі і політизації її роботи, починаючи з добору науково-педагогічних кадрів, розвитку наукових напрямів і закінчуючи професійною підготовкою і вихованням студентів.

У таких умовах сформувався валовий підхід до підготовки педагогічних кадрів, орієнтований на певну кількість випуску середніх за рівнем знань студентів, розподіл яких відбувався не на конкурсній основі, не за запитами відділів народної освіти, а у відповідності з державними положеннями про обов'язкове призначення.

Аналіз навчально-виховного процесу в педагогічних інститутах свідчить, що увага в них звертається переважно на реалізацію навчальних завдань. Тим часом специфіка роботи вчителя в сучасній школі полягає в тому, що він виконує ще й функцію вихователя. А вихователь, як відомо, впливає на учнів багатьма чинниками, в тому числі й своєю поведінкою та внутрішнім світом. У цьому зв'язку основою підготовки вчителя в педагогічних навчальних закладах повинно стати формування і розвиток особистості студента.

Найважливіша мета виховного процесу в педвузі – формування активної життєвої позиції майбутнього вчителя. Це пов'язано з тим, що суспільству не байдужі життєві установки людини, яка професійно займається підготовкою підростаючих поколінь до життя.

Щоб успішно виконувати завдання формування у студентів педвузу активної життєвої позиції, необхідно чітко й конструктивно визначити та розробити ефективні методи формування педагогічної ідеології. Вона являє собою своєрідну форму суспільної свідомості, провідним ідеалом якої є громадянин як носій потенціально закладених у дитині загальнолюдських цінностей розумного, доброго, вічного.

Дослідження показують, що професійна спрямованість студентів має різний ступінь інтенсивності, стійкості, дієвості. У зв'язку з цим викладачі вузу приділяють серйозну увагу питанням виховання любові до педагогічної професії.

Перебудова суспільного життя і насамперед його економічної сфери, важливою рисою якої стає робота на кінцевий результат, істотно змінює підхід до підготовки спеціалістів. Це, в свою чергу, зумовлює радикальну зміну всієї системи підготовки спеціалістів, в тому числі і педагогічних, насамперед заміну валового підходу програмно-цільовим, який спрямовує навчальний процес не на кількість, а на якість підготовки кадрів.

Діяльний характер кваліфікаційних вимог до сучасного спеціаліста є результатом зміни інформаційного підходу до його підготовки системно-діяльносним.

При цьому підході засвоєні студентом знання не є кінцевою метою, а основним знаряддям підготовки до професійної і громадської діяльності після закінчення вузу. Кінцевою ж метою підготовки спеціаліста є система видів діяльності, до яких він залучається після закінчення вузу.

Варбудова концептуально-методологічної основи і організаційно-методичного забезпечення навчального процесу сиріає переходу від репродуктивного до продуктивно-творчого типу навчання.

Собливого значення набуває сисочасна заміна старих структур і способів управління новими, ініціативне впровадження передового досвіду, творчих методів вирішення завдань. Поки це вища школа відочає під запитів життя. В кращому випадку вносяться зміни в структуру навчального процесу, але дуже повільно міняється його зміст. Не спрацюють основні важелі перебудови у вузах: атестація студентів і випускників здійснюється по-старому, атестація викладачів і кафедр відбувається формально і не впливає на їх роботу. Не діє економічний принцип оцінки роботи викладача, що гальмує формування особистої зацікавленості в піднесенні якості підготовки спеціалістів.

Виконання цих завдань значною мірою вимагає сміливої заміни економічно-адміністративних методів управління демократичними, які впровадять розширок ініціативи, самодіяльності викладачів і кафедр в піднесенні їх відповідальності за якість підготовки спеціалістів.

Л.П.Зарічна
/Уманський педінститут/

ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ВИПЕЛІ СЕРЛУГОВОУМОЇ ПРАЦІ

І. В умовах економічних реформи і демократизації суспільства особливий його розвиток безпосередньо пов'язаний з соціально-економічною залежністю людини від ефективності використання засобів виробництва. Це вимагає виховання покоління з високим рівнем соціальної зрілості, принципово новим мисленням та професіоналізмом, якість якого визначається не тільки обсягом знань і вмінь, але повсякденним творчим підходом до справи, ефективністю реалізації творчого потенціалу. Варішення проблеми формування та розвитку у

школярів творчого мислення та активності на уроках обслуговуючої праці, оригінальних рішень в нестандартних ситуаціях залежить від професійно-педагогічної підготовки вчителів. Одним із важливих засобів формування професіоналізму майбутніх вчителів обслуговуючої праці є організація творчої діяльності студентів педагогічного вузу в спрямованому цілісному процесі підготовки спеціалістів з усіх учбових дисциплін /соціально-політичних, психолого-педагогічних, загальнонаукових, загальнокультурних, загальнотехнічних та спеціальних/, що створює в своїй взаємодії єдину педагогічну систему.

2. Особливе місце в цій системі займає творча діяльність студентів в процесі поетапного формування знань, вмінь та навичок з комплексу спеціальних дисциплін /естетичних, технологічних, спеціально-методичних/, ефективність реалізації якої забезпечується:

а/ керування процесом пізнання та використання набутих знань, що базуються на взаємодії всіх блоків вивчених учбових предметів;

б/ створенням умов організації навчального процесу, які сприяють розвиткові творчої діяльності студентів. Це розробка змістовної та процесуальної сторін спеціальної підготовки майбутніх вчителів обслуговуючої праці з передбаченням в навчальних програмах різних форм творчої діяльності в аудиторній та позааудиторній роботі /власна художня композиція виробу прикладного мистецтва або модель одягу, знаходження оптимального конструкторського чи технологічного вирішення завдання на аудиторних заняттях, виконання реферативних та курсових робіт з практичним втіленням набутих теоретичних знань в конкретні самостійно виготовлені корисні вироби/, науково-методичні розробки для самостійного виконання студентами шкільного дидактичного матеріалу для педагогічних практик /зразків-еталонів до тем з обслуговуючої праці/, розробки тематики рефератів та курсових робіт, технологічних тестів та термінологічних кросвордів.

3. Одним із важливих засобів забезпечення систематичності творчої діяльності в процесі формування професіоналізму майбутніх вчителів обслуговуючої праці є використання компонентів структури такої діяльності /мотиваційний, орієнтаційний, змістовно-операційний та інші/ при вивченні спеціальних дисциплін: шкільної декоративної справи, технічної естетики, основ прикладного мистецтва, основ конструювання та технології швейних виробів, методики обслуговуючої праці, а також при проходженні технологічних та педагогічних практик.

Правильна постановка учбового процесу забезпечує самостійну, пильну діяльність студентів, право творчого самовиразу через курсові та реферативні роботи, участь в дослідницькій роботі, в колективному аналізі /самоаналізі/ та оцінці результатів такої діяльності. Для цього застосовуються розроблені критерії рівнів творчої діяльності майбутніх спеціалістів /необхідний, евристичний, творчий/ в сукупності з традиційною чотирибальною системою. Бажаним результатом організації творчої діяльності студентів в навчальному процесі є формування в знаннях та вміннях нових системних якостей творчого потенціалу як необхідної умови професійної готовності вчителів обслуговуючої праці.

О.Г.Ришманка, Г.О.Котова
Львівський педінститут/

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

Підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя музики неможливе без активізації його творчого мислення. Музична діяльність ставить певні вимоги до мислення вчителя музики в школі, тому що підготовленість його до роботи з дітьми визначається як професійними знаннями та вміннями, так і рівнем сформованості психолого-педагогічних якостей, серед яких одне з провідних місць займає мислення.

Дослідження було основне на положенні про те, що активізація творчого мислення студентів можлива на основі відомостей про особливості особистості студента, одержаних в результаті спеціально проведеного анкетування та тестування.

Програмованість анкет і тестів забезпечила певну направленість відповідей, що дало змогу виявити ставлення студентів до аналізу та розкриття вокально-хорових творів, які є одним з визначальних факторів в розвитку творчого мислення вчителя музики.

З цією метою проводилось два види анкетування та тестування студентів I-У курсів факультету підготовки вчителів початкових класів з додатковою спеціальністю "Музика" та музично-педагогічного факультету. Перший вид анкетування складався з питань, за допомогою яких було виявлено уяву студентів про майбутню професію та їх оцінки значення хорового диригування в професійній музичній підготовці вчителем музики.

Другий вид опитування був більш різносторонній і складався з груп питань, які торкалися різних сторін оволодіння умінням аналізувати хорові твори, та тестів про оцінку аналітичних та творчих здібностей студентів у вивченні хорового диригування.

Обробка результатів опитування дозволила зробити такі висновки:

1/ оцінка студентами своєї підготовленості до проведення аналізу хорових творів в міру підвищення навчання стає більш критичною, висмоглявішою і тому в цілому знижується;

2/ більшість студентів незалежно від етапів навчання віддають перевагу спільному з викладачем аналізу та вивченню хорових творів;

3/ кількість студентів, які відчувають творче задоволення при аналізі та вивченні хорових творів, зростає в процесі навчання, однак їх частка в цілому невелика.

Результати опитування виявили, по-перше, кваліфікований ступінь диригентської підготовки студентів до вивчення хорових творів і в цілому до проведення уроків музики в школі; по-друге, свідчать про складність характеру залежності цих рівнів, які визначають не тільки ефективність навчання, але й рівень початкової підготовки студентів до самостійного вивчення хорових творів.

Подальшим етапом роботи було вироблення на основі одержаних даних про особливості студента та рівня його підготовленості певних методів, які сприяють активізації творчого мислення. Така система методів включає: організацію самостійного рішення студентами задач проблемного характеру, оптимальну взаємодію та співвідношення між-предметних зв'язків, виконання порівняльного аналізу хорових творів та інше.

Ця система методів була введена в учбовий процес та використувувалась на заняттях з хорового диригування.

Заключний етап дослідження проводився тим самим методом. При порівнянні результатів попередніх відповідей з кінцевими більш значним виявилась оцінка студентами своєї підготовленості до аналізу хорових творів; з'явилась стійка тенденція зростання кількості студентів, які бажають та вміють самостійно аналізувати, вивчати хорові твори; значно підвищилась кількість студентів, які відчувають творче задоволення при аналізі та вивченні хорових творів.

Таким чином, використання певної системи методів активізації творчого мислення студентів дає змогу підвищити ефективність навчання хорових творів, що позитивно відображається на якості професійної підготовки майбутнього вчителя музики.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ - ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Нам потрібні педагоги, які глибоко розуміють свій предмет, володіють різноманітними методичними прийомами, мають фундаментальну підготовку. Але і цього замало. Потрібна ерудиція, культура, багаж знань, потяг до творчості. А це зв'язано з науково-дослідною роботою майбутніх вчителів.

Передусім кожен дослідник зобов'язаний сьогодні подолати себе, творчо переосмислити догматичний набір стереотипів методологічного призначення, які склалися десятиріччями. Якщо раніше, говорючи про методологію наукових досліджень, ми в основному торкалися питань ідеології марксизму-ленінізму, то зараз розглядаємо цю проблему значно ширше - з позиції змісту, форм, методів /методологічної, методичної, теоретичної, практичної/.

Нові дослідження показали тісний зв'язок науково-дослідної роботи студентів з дисциплінами навчальної праці, а також з громадсько-політичною, творчою діяльністю, з вибором професії. Наприклад, серед студентів, які регулярно відвідують заняття, активно займаються науковою роботою в п'ять разів більше, ніж серед порушників дисципліни.

Показовим є і той факт, що 31,2 % порушників дисципліни вважають, що активні заняття науковою роботою не впливають на якість підготовки до майбутньої педагогічної діяльності.

В порівнянні з дисциплінованими студентами активність серед таких студентів дуже низька.

Студенти, які творчо ставляться до науково-дослідної роботи, творчо вчать, більш ерудовані, дисципліновані. Вони мають відмінні показники під час іспитів, більш відповідальні.

Таким чином, рівень дисципліни - це також один з факторів, який визначає якість наукової підготовки майбутніх фахівців.

Науково-дослідну роботу з студентами ми проводимо протягом всіх років навчання в педвузі /I-У курси/. Для кожного курсу розробляється програма, яка тісно пов'язана з їх фахом. При цьому навчальному роботу ми пов'язуємо з науково-дослідницькою роботою,

ускладнюючи її на кожному курсі, завершуючи студентською науковою конференцією, творчими роботами.

Таким чином, тільки високий професіоналізм може вивести наукову діяльність студентів на нові грані пізнання.

І.Д.Бсупов, М.М.Корчинський,
Н.С.Присяжва, О.В.Порохненко
/Криворізький педінститут/

ДЕЯКІ МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ЧЕРЕЗ СТАН ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

Відомо, що будь-який процес навчання і вдосконалення педагогічного професіоналізму, як правило, дуже складний, трудомісткий. Вирішення цього питання потребує багато часу і різноманітних способів залучення, адаптації організму до розумових та фізичних навантажень. У зв'язку з цим кожен студент має корелювати щоденну фізичну діяльність з навчальною роботою у вузі. Це зміцнює здоров'я, фізичний розвиток і прищеплює рухові навички. Завдання досліджень полягають у визначенні ступеня професійної педагогічної спрямованості, що тісно пов'язано зі станом фізичного здоров'я і рухових навичок студентів за період навчання в інституті.

Численні дослідження показали, що лише 20 % студентів мають повноцінне здоров'я, тобто ніколи не хворіли. Низький рівень здоров'я, тобто ті, що хворіли один і більше разів, складають 60 %, 15 % мають різні хронічні захворювання: серцево-судинні, переломи, операції та ін. Особи з найгіршим станом здоров'я, які не можуть займатись фізичними вправами і фізичною працею, складають 5 %.

Дані про рівень фізичного розвитку студентів I-У курсів чоловічої і жіночої статі показують, що оптимальний зрісто-ваговий індекс є 1:1 або на 10 % більше /менше/. Оцінку "відмінно" мають 25 % всіх студентів; вагу, більшу від оптимальної на 10-25 % /оцінка "добре"/, має 40 % студентів. Вага, більша від оптимальної на 15-25 % /оцінка "незадовільно"/, - у 35 % студентів.

Поряд з цим студенти мають неоднаковий рівень розвитку фізичних якостей. У кінці семестра оцінки "4-5" з бігу на 100 метрів мали не більше 5 %, а оцінку "3" - 65 % студентів, інші 30 % студентів одержали залік, так і не підвищивши рівня рухових якостей.

Аналіз дослідження і досвід роботи зі студентами показали, що рівень знань, умінь і навичок з професійно-педагогічної підготовки тісно пов'язаний з міцним здоров'ям: 70 % студентів виявили високі знання, мають міцне фізичне здоров'я. Ці студенти внаслідок поганого стану здоров'я пропускають не більше 0,03 % навчальних занять, останні 30 % – до 25 % занять.

Велика кількість пропущених занять, насамперед через хворобу, впливає на рівень знань, професійну підготовку, режим рухової діяльності, якість і ефективність роботи, а також на стан фізичного розвитку. Таким чином, дослідження підтвердили доцільність активізації рухової діяльності студентів як під час занять з фізичного виховання, так і самостійно, у вільний від занять час.

Використання дидактичного методу, дотримання режиму дня, виконання волі /наполегливості, рішучості/, морально-вольових і психологічних якостей /дружби, колективізму/, уміння оцінювати власний стан здоров'я, умінь і навичок – все це сприяє підвищенню професійно-педагогічної діяльності і зміцнює стан здоров'я, розвиває рухові навички студентів. При цьому позитивну роль відіграє систематичне ведення щоденника, для того щоб підбити підсумки і накреслити плани на наступний день, включити відвідування предметних гуртків, заняття музикою, спортом.

Відхилення від вказаних методичних підходів може негативно впливати на організм, а отже, і на професійну підготовку студента. Низький професійний рівень педагогічної підготовки спостерігається в осіб, які не займаються оздоровленням свого організму, палять. Особливо негативно впливає на підвищення професійної майстерності вживання алкогольних напоїв. Психологічна залежність від алкоголю призводить до все більшої децентрації, викривлення сприйняття: особа починає бачити основне джерело свого стану, який його приваблює, тільки в алкоголі, а не в підвищенні свого професійного рівня і стану здоров'я.

Г.О. Біль /Дрогобицький
педінститут/

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Сьогодні зрозуміло кожному, що, користуючись засобами і методами сталінської і брєжнєвсько-суєлівської педагогіки, не можна

підготувати висококваліфікованих спеціалістів для оновленої національної школи.

Шукаючи шляхів поліпшення професійної підготовки майбутніх учителів, треба повернутись обличчям до випробуваних віками засобів народної педагогіки, того змісту освіти, який відтворює культурно-історичні традиції народу. Ця проблема є досить актуальною на сучасному етапі.

"В цароді, - писав Г.С.Виноградов, - були і є певні уявлення, погляди на життя, виховання і навчання нових поколінь, певні цілі й завдання виховання та навчання їх, певні засоби і шляхи впливу на всі покоління та ін. Сукупність і взаємозв'язок їх і дають те, що слід називати народною педагогікою" /Виноградов Г.С. Народная педагогика // Сибирская живая старина. Вып.2. - Иркутск, 1928. - С.9/.

Те загальнолюдське, що створив народ, - вічне, як вічне саме життя. Добро і зло, порядність і краса, милосердя й співчуття, віра, надія і любов існують і існуватимуть завжди. Ми не маємо права ці істини обминати. З роду в рід, з покоління в покоління передається народна мораль, яка має дивовижну виховну силу і міць. Споконвіку школа основне своє завдання вбачала у формуванні в людини таких моральних якостей, як честь, совість, почуття обов'язку і відповідальності. Весь устрій і лад життя народу були підпорядковані цьому.

Народна педагогіка завжди висувала найгуманніші і найдемократичніші ідеали виховання.

Само народ є творцем скарбів педагогічної мудрості. В процесі свого розвитку кожна нація відбирала найкраще з досвіду поколінь і створювала систему педагогічних правил, на основі яких здійснювала виховні та навчальні функції.

М.Вільський у вірші "Мова" писав:

Нема мудріших, ніж народ, учителів;
У нього кожне слово - це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.

Тому слід постійно вчитися педагогічній майстерності у нашого народу, використовувати його багатий досвід в справі навчання і виховання підростаючих поколінь.

Першим з гідатних педагогів минулого на Україні, хто доводив, "що правильне виховання криється в природі самого народу, як вогонь і світло в кремені" /Педагогічні ідеї Г.С.Сковороди / За ред.

О.Г.Давверіна.- Київ, 1972. - С.154/, був Г.С.Сковорода. І на ос-
новні питання педагогіки він шукав відповідей насамперед у досві-
ді народного виховання.

Ще не в усіх навчальних закладах, за словами В.Скуратівсько-
го, порушують закріплені догми навчального процесу.

Але тільки той майбутній вчитель, який буде сформований на
духовних надбаннях народу, зможе засіяти в дитячих душах зерно
доброти, вміння співчувати, почуття обов'язку перед своїми нащад-
ками; зможе утверджувати нову духовність, продовжувати і розви-
вати культурно-історичні традиції народу; зможе передати прагнен-
ня народної педагогіки виховати людину чесною, працьовитою, сміли-
вою, віддану народові.

Сама в народній педагогіці Ушинський бачив надійний засіб
оздоровлення педагогічної науки.

Все це ще раз підтверджує, що без використання народної педа-
гогіки, без її засвоєння не можна здійснити повноцінну профе-
сійну підготовку майбутнього вчителя.

О.Б.Потаненко

Львівський педінститут/

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЛУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ "ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ"

Якісне рішення проблем, які стоять сьогодні перед народною
освітою, головним чином визначається рівнем професіоналізму випуск-
ників педвузу. В зв'язку з цим особливу актуальність набуває подаль-
ше вдосконалення усієї вузівської системи, де особливу важливість
мають питання, пов'язані з оптимізацією педагогічної підготовки
студентів, реалізацією дидактичних, виховних і освітніх функцій
кожної дисципліни педагогічного циклу в професійному становленні
спеціалістів вищої кваліфікації.

Низький рівень професійно-педагогічної підготовки випускників
пояснюється перш за все неефективним використанням виховного потен-
ціалу педагогіки, історії педагогіки в професійному навчанні сту-
дентів, нечітким уявленням функцій кожного предмету в формуванні
готовності студентів до педагогічної праці як початкового етапу їх
професіоналізму, відсутністю методичного забезпечення вузівських
курсів, нехтуванням умовами і шляхами, які сприяють успішному профе-
сійному становленню майбутніх вчителів.

В цьому дослідженні ми намагалися знайти резерви підвищення рівня професіоналізму студентів засобами історії педагогіки; шляхи активізації пізнавальної діяльності; визначити умови використання історико-педагогічного матеріалу в професійній підготовці майбутніх педагогів.

Аналіз учбової програми з історії педагогіки і практики проведення учбових занять дозволяє дійти висновку, що результативність цієї дисципліни в професійному становленні майбутніх вчителів значно зростає:

якщо привести зміст цього курсу у повну відповідність до вимог педагогічної професії, системної побудови учбового процесу, принципів реалізації міжпредметних зв'язків, оновлення змісту на основі народності та досягнень історико-педагогічної думки України;

осучаснювати методіку викладання шляхом використання активних форм і методів проведення семінарських занять, широкого впровадження проблемного методу в лекційному курсі;

надати учбовим заняттям особливий характер, тобто навчити студентів умінню бачити в процесі вивчення історії педагогіки перспективу свого професійного росту, застосовувати знання в роботі, використовувати історико-педагогічний матеріал для розвитку професійного мислення і інтелекту майбутнього вчителя;

практикувати в учбовому процесі проведення дискусій, постановку проблемних запитань і створення різноманітних ситуацій з рішенням педагогічних задач;

забезпечити активну участь студентів в учбово-дослідницькій роботі, де головну роль грає виконання творчих завдань та оволодіння методикою наукового пошуку.

Наслідки проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що оновлення програмного матеріалу курсу історії педагогіки та використання активних форм і методів проведення учбових занять сприятимуть значному підвищенню зацікавленості студентів історико-педагогічною спадщиною, розширенню та поглибленню професійно-педагогічного світогляду, розвитку педагогічного мислення, активізації професійної позиції майбутніх вчителів.

Л.В. Григоренко
/Криворізький педінститут/

САМОСТІЙНА РОБОТА У ВУЗІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Успішне вирішення задач, які стоять перед сучасною школою,

неможливе без подальшого пошуку засобів удосконалення рівня професіоналізму випускників педвузу.

Аналіз вузівської практики дозволяє говорити і про те, що не всі складові вузівського процесу /учбові заняття, педпрактика, самостійна робота/ ефективно використовуються з професійному становленні майбутніх вчителів. Особливо багато формалізму в організації самостійної роботи студентів, яка нерідко зводиться до самостійного вивчення конспектів лекцій, підручників, навчальних посібників, додаткової літератури.

Дослідна робота, яка проводилась на базі Криворізького пединституту, показала, що ефективність самостійної роботи в професійному становленні студентів значно зростає, якщо оптимізувати її компоненти:

організаційний /визначення раціонального співвідношення часу, відведеного на обов'язкові заняття та самоосвіту студентів; усунення стихійності, накладок в щоденній роботі вузу; створення служби, яка забезпечує режим самостійної роботи та інше/;

змістовний /визначення об'єму самостійної роботи на кожному курсі, дози інформації для самостійного вивчення на кожен день, тиждень, семестр відповідно до можливостей та здібностей кожного студента; розробка системи завдань по формуванню у майбутніх вчителів навичек раціональної розумової діяльності та розвиток необхідних професійно значимих якостей їх особистості/;

контрольний /забезпечення контролю, який дозволяє дати своєчасну оцінку стану навчальної роботи в цілому, виявити існуючі труднощі та труднощі в процесі самостійної роботи, допомогти прийняти відповідні заходи в подоланні труднощів, які виникають; використання його різноманітних форм /визивні, групові, індивідуальні консультації/; постановка контрольних запитань на початку лекції з метою виявлення, як засвоєні основні поняття попередньої лекції; перевірка конспектів та співбесіда з прочитаного; звіт активу групи та окремих студентів про самостійну роботу на засіданнях кафедри та інше/.

Було встановлено, що позитивні результати в стимулюванні виховних можливостей самостійної роботи досягаються реалізацією системи заходів, які забезпечують професійне самоизначення студентів, починаючи з першого курсу, а саме:

конкретизація моделі особистості сучасного вчителя;

формування педагогічних переконань через зміст навчальної інформації, яка засвоюється в процесі самостійної роботи студентів різних курсів;

навчання різноманітних методів та засобів пізнавальної діяльності, які спрямовані на розвиток педагогічного мислення;

розробка системи завдань, виконання яких забезпечувало б не тільки розширення професійно-педагогічного кругозору, поглиблення системи науково-педагогічних знань, а й розвиток у студентів властивостей та якостей, які притаманні особистості сучасного учителя;

виділення основних компонентів роботи над собою, які забезпечують професійне становлення майбутнього вчителя з урахуванням його індивідуальних особливостей, педагогічних нахилів та здібностей.

І.Д.Камчугова / Криворізький
педагогічний інститут/

ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Найважливіший компонент світогляду майбутнього вчителя - особистий аспект. Гуманізація вищої школи, відродження та розвиток духовного потенціалу українського народу створюють міцну основу для корінної ломки уявлень в галузі суспільного життя.

Реалізація принципово нових підходів в освіті - від "культу знань" до "культу осмислення", підвищення гуманітарного та творчого потенціалу особи потребує від викладача постійного пошуку, ініціативи.

Ефективним засобом підвищення рівня професійної підготовки майбутнього вчителя виступає періодична преса. Публікації органічно "вписуються" в навчальний та виховний процес у вузі, їх можна використовувати в будь-який зручний час, неодноразово повертатися до них.

Під час роботи з періодичною пресою не можна не враховувати, що багато публікацій заполітизовані, висвітлюють ті чи інші проблеми тенденційно, однобічно. Викладач повинен оперативне дати відповідь на питання студентів, прокоментувати оцінки, факти, висновки, які містяться в публікаціях. Матеріали періодичної преси не можуть замінити наукових робіт, які підготовлені з врахуванням

об'єктивних законів, знань тенденцій суспільного розвитку, глибокого аналізу джерел. Але газетно-журнальна публіцистика немоєби допошире наукозї роботи, даючи можливість створити більш повне та всестороннє уявлення про факт або явище. До того ж публікації мають яскраво виражену емоційну спрямованість, що дозволяє їм впливати на молодь.

Як свідчить наш досвід, головною запорукою ефективності застосування преси в навчальному та виховному процесі є систематична, компетентна та цілеспрямована допомога викладача, вмїле залучення студентів до газетно-журнальної публіцистики.

При вивченні політичної історії ХХ ст. нами застосовується на практиці система форм та методів роботи в цьому напрямі.

На першому семінарському занятті студентам рекомендується робити відповідні записи, вирізки з газет та журналів, дається загальна характеристика наявної літератури в читальному залі інституту та кабінеті суспільних дисциплін. А оскільки першокурсники мають слабкі навички роботи з періодичною літературою /не вмїють виділяти основне в публікації, провести порівняння позиції авторів з того чи іншого питання/, викладач рекомендує при підготовці до семінарського заняття поставити перед собою ряд питань теми, що вивчаються, і знайти на них відповідь, використовуючи газети та журнали. З появою відповідних навичок студенти використовують при підготовці до заняття кілька публікацій, порівнюють позиції їх авторів, вчатьсє аргументувати та обгрунтовувати свою особисту точку зору.

Газетно-журнальна публіцистика дає можливість поглибити традиційні заняття, які проходять за формулою "питання - відповідь", провадити семінари "прес-конференції", семінари "прес-клуби" та семінари-диспути. Володіючи широким фактичним матеріалом, студенти залюбки виступають на заняттях, доповнюють виступи товаришів. Значно цікавішими та різноманітнішими за змістом стали реферати. На практиці провадяться реферування нових публікацій.

Студенти гостріше усвідомлюють зв'язок минулого та майбутнього, вчатьсє цінувати історію свого народу з усіма її світлими та трагічними сторінками. Змінюються їх творче ставлення до предмету, зацікавленість в накопиченні знань. Змінюються такі навички, як самостійний аналіз джерел, пошук аргументів для створення власної позиції з того чи іншого питання. Все це сприяє підвищенню загального рівня професійної підготовки майбутнього вчителя.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В ПЕДАГУГІ ЯК ЗАСІВ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Проблема педагогічного професіоналізму складна і багатоаспектна. В розробку його теоретичних основ певний внесок зробили В.А.Сухомлинський, Н.В.Кузьміна, Е.А.Смастьянін, Л.В.Кондрашова.

Педагогічний професіоналізм не зводиться до набору професійних властивостей: якостей особистості, які відповідають вимогам професії. Змістова сторона включає і набір інтелектуальних, моральних, духовних засобів.

Показником педагогічного професіоналізму є комплексна характеристика, яка включає вимоги до особистості сучасного вчителя і специфіку педагогічної роботи. Такою комплексною характеристикою, вважає Л.В.Кондрашова, є морально-психологічна готовність студентів до роботи в школі, компонентами якої є мотиваційний, морально-орієнтовний, пізнавально-операційний, емоційно-вольовий, психофізіологічний, оціночний.

Щоб уявити рівень підготовки майбутніх вчителів початкових класів, щорічно проводиться анкетування студентів-випускників. Студентам пропонується два питання:

1. Вважаєте ви себе: практично готовим до роботи в школі; практично не готовим до роботи в школі; не замислювався серйозно над цим.

2. Морально-психологічна готовність до педагогічної діяльності включає компоненти: мотиваційний, морально-орієнтовний, пізнавально-операційний, емоційно-вольовий, психофізіологічний, оціночний. Який з цих компонентів, на вашу думку, найгірше сформований у вас?

Аналіз анкетування показав, що такими є пізнавально-операційний і емоційно-вольовий.

Досягти більш високого рівня сформованості цих компонентів можна шляхом інтенсифікації педагогічного процесу вузу.

Під інтенсифікацією педагогічного процесу ми розуміємо всебічне його вдосконалення шляхом підвищення ефективності праці викладача і студента, збільшення обсягу матеріалу в одиницю часу; використання нових методик та ін.

Ідея інтенсифікації, як свідчать дослідження Н.А.Полознікова та ін., не дублює, а розвиває основні напрямки вдосконалення вузівського педагогічного процесу – активізацію, оптимізацію.

Інтенсифікація активізує індивідуально-творчий розвиток майбутніх фахівців, стимулює до творчості, породжує справжнє бажання творити в своїй професійній діяльності.

Тільки активна діяльність приводить в дію резервні можливості вузівського педагогічного процесу.

Активізації діяльності студентів у процесі лекційних занять сприяють методи вивчення /евристичний і дослідницький, проблемне викладання/, активні засоби навчання, таблиці-опори, структурно-логічні схеми, технічні засоби, інтелектуальні задачі, вплетені в канву лекційного матеріалу.

На семінарсько-практичних і лабораторних заняттях з дисциплін психолого-педагогічного циклу особливо ефективним є застосування таких методів, як розв'язання ситуаційних педагогічних задач, ділові ігри, виконання творчих завдань, ігрове моделювання, постановка дискусійних проблемних питань, виконання завдань-тестів, а також введення в навчальний процес спецкурсів по формуванню загально-навчальних умінь та навичок, двох форм соціально-психологічного тренінгу.

Перша форма – інтенсивний пропедевтичний тренінг, вводиться в зміст програми безперервної педагогічної практики студентів першого курсу. Головна мета – стимулювати початок професійного самопізнання. Друга форма організується як факультатив для студентів старших курсів. Мета – підвищення рівня професійної компетентності.

О.У.Холдобіна, В.В.Шпалінський
/Харківський педінститут/

АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ БУДИТЕЛЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВУЗІ

Доповнюючи традиційні методи комплексом методів, котрі отримали назву "активні методи навчання", можна ввести нові нюанси в пізнавальну діяльність студентів, значно підвищити ефективність навчального процесу, посилити активність, самостійність і творчість у всіх учасників процесу навчання. Активні методи навчання /групо-

ва дискусія, ділова чи рольова гра і т.ін./ не тільки допомагають засвоєнню чи закріпленню навичок і умінь, але й сприяють більш інтенсивному розвитку особистості студентів. Способом розвитку особистості в цьому випадку є включення її в процес колективної спільної діяльності, організованої викладачем. Активні методи навчання дають можливість застосовувати отримані знання з врахуванням конкретних умов, в конкретному колективі і у взаємодії з конкретними людьми.

В ході перебудови викладання на педагогічному факультеті інституту ведеться робота по заміні традиційних семінарів і практичних робіт груповими дискусіями, аналізом психолого-педагогічних ситуацій, діловими і рольовими іграми. Складається "банк" найбільш типових психолого-педагогічних ситуацій, які найчастіше зустрічаються в роботі вчителя, класного керівника, директора, обговорюються найбільш оптимальні шляхи їх розв'язання з врахуванням конкретних ситуацій і індивідуальних особливостей учнів.

Активним методом навчання властиві всі основні принципи навчання: науковість, системність, доступність, зв'язок теорії з практикою і т.д. Однак можна говорити і про специфічні принципи розвитку особистості, активності, групової діяльності, гнучкого алгоритму. Ці принципи орієнтують на те, що завдання, які пропонуються студентам, можуть бути виконані лише при активній взаємодії студентів, коли кожний учасник урочу чи семінару бере участь у ньому, виконує певну роль. Відповідно при розв'язанні поставлених задач включається і інформація, одержана від партнерів, збільшується число варіантів розв'язання проблеми, а позитивний психологічний тонус, яким завжди супроводжується продуктивне спілкування, сприяє активізації розумової діяльності. При застосуванні активних методів навчання включається в роботу довільне запам'ятовування. Студенти досить часто не помічають, як закріплюють матеріал.

Організуючи спільний пошук відповіді на поставлену задачу, викладач не відмовляється від планування заняття, але вносить в нього нові риси /заготівля можливих варіантів відповіді і т.д./. Строгий алгоритм перетворює обговорення проблеми в звичайний семінар, гнучкий - дає можливість внести елемент творчості, ініціативи, пошуку.

В наш час все більшого застосування в процесі професійно-педагогічної підготовки студентів набуває ділова гра.

Аналіз проблем педагогічної реальності відносин в системах "учень - педагог", "учень - колектив", "учень - педагог", "учень - колектив", "учень - учень", "педагог - батьки учнів", "педагог - колектив учнів", "педагог - педколектив", багатьох конфліктних ситуацій в середині цих систем показує, що у майбутніх педагогів повинні бути засадегідь, ще в стінах вузу, сформовані уміння і навички прийняття управлінських рішень, досвід розв'язання конфліктів і виховних проблем. Якщо в діловій грі розв'язується конкретна педагогічна проблема, а також якщо гра не дала позитивних результатів, то її можна програти одним складом гравців декілька раз, змінюючи виконавців ролей, аналізуючи різноманітні варіанти рішень, доки студенти не здобудуть необхідні уміння і навички. В цьому велика перевага ділової гри в порівнянні з педагогічною практикою, де будь-яка навчально-виховна дія здійснюється тільки один раз і не може бути повторена двічі, коли не можна "стерти" одержаний результат першої дії. В діловій грі дію можна повторювати багато разів, бо вона не здійснює реального впливу на виховання, а спрямована лише на формування окремих умінь і навичок у студентів - майбутніх педагогів.

В кожному повторному використанні ділової педагогічної гри її зміст обов'язково поновлюється, доповнюється новими даними, фактами з врахуванням нової ситуації і здобутого ігрового досвіду студентів.

Ділова гра - свого роду комплексний екзамен, який вимагає від студента - учасника гри вияву всього багатства і глибини його знань і умінь застосовувати їх на практиці.

С.Е.Валльє, В.І.Ільчук,
О.П.Светной /Сдеський пед-
інститут/

ДЕНСІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У СТУДЕНТІВ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ПЕДВУЗУ

В існуючій науковій та учбово-методичній літературі питання, пов'язані з формуванням професійної майстерності, загальної структури мислення та навичок передавання знань майбутніх учителів математики в педвузі з використанням методів активного навчання, в тому числі на базі сучасних комп'ютерів, недостатньо розглянуті як

в теоретичному плані, так і в практичному. Не утворена система цілеспрямованого навчання студентів самостійно працювати, недостатньо розроблена система прищеплення навичок контролю і самоконтролю при вивченні математики. Традиційна методика навчання в силу її масовості не здатна вирішити питання індивідуалізації та диференціації процесу навчання та розвитку на цій основі загальної структури мислення майбутнього вчителя.

Автори ставлять задачу індивідуалізувати процес навчання математики, де це доречно, диференціювати процес навчання за рахунок можливості поетапного просування до цілі. Деякі аспекти поставленої задачі розв'язані нами за допомогою персонального комп'ютера.

Поставлена задача реалізована авторами в процесі навчання студентів фізико-математичного факультету педвуза в такій системі питань:

побудова діагностичних тестів, які визначають рівень базових знань студентів першого курсу з шкільної програми, та визначення на їх основі індивідуальної програми підготовки студентів для подальшого навчання математики в різнорівневих диференційованих рухомих групах, де самонавчання студентів виступає як засіб реалізації диференційованого навчання;

виявлення дидактично доцільних видів структур, які відповідають функціям учбового матеріалу з математики, та визначення форм і методів їх реалізації в залежності від періоду навчання;

розв'язання математичних задач розглядається нами як багатокроковий процес перетворення початкових ситуацій, які задаються у вигляді набору символів. Початкові дані утворюються в структурі по типу і в процесі розв'язання задачі, що зображується у вигляді граф-дерева, відтворюється в закінчену інформацію. Кожен етап розв'язання задачі зображується у вигляді елементарних вправ, розв'язання яких носить самостійний характер. На основі цих елементарних вправ досягається мета: одержання кінцевого результату. Такий підхід цілком узгоджується з можливістю використання персонального комп'ютера як засіб навчання, який реалізує навчальний автоматизований курс;

визначення системи вправ студентам на кожному етапі навчання і засобів контролю, вибір найбільш ефективних засобів спілкування студентів як з викладачем, так і з технічними засобами навчання, зокрема персональним комп'ютером.

Цю систему автори розглядають як фрагмент загальної технології навчання студентів, його реалізація сприяє ліквідації суперечності між традиційною лекційно-семінарською методикою навчання у вузі та реальними педагогічними ситуаціями при роботі в школі, тобто забезпечує певною мірою професійне становлення студентів.

"Шкільний курс математики та його викладання" відноситься до тієї частини учбового плану, який забезпечує насамперед лише методичну підготовку вчителя, тобто уміння вчителя передавати знання учням та керувати процесом їх навчання. В зв'язку з цим автори вважають, що вивчення будь-якої теми цього курсу належить розпочинати з розглядання відповідних питань шкільного курсу математики, попередньо запропонувавши студентам повторити необхідний теоретичний матеріал, при цьому заняття побудувати так: опитування теорем у певній послідовності, розв'язання спочатку елементарних вправ, які сприяють усвідомленню означень, теорем, висновків із них, а потім і найбільш складних вправ з обов'язковим проведенням ділової гри.

В сценарії ділової гри повинні бути передбачені методичні завдання студентам, зокрема сформулювати у явному вигляді основні алгоритми теми, записати їх в різних формах, підібрати вправи для формування відповідного алгоритму, який готує до його засвоєння, виділити опорні знання та вміння. Особливу увагу треба приділити організації самостійної роботи студентів на заняттях по вивченню методичної літератури - навчити студентів розв'язанню різноманітних методичних проблем, які виникають в учбовому процесі.

О.Й.Ємець, Л.А.Педік
/Луцький педінститут/

ПРОФЕСІЙНІ СИТУАЦІЇ В ПІДГОТОВІ ВЧИТЕЛІ ФІЗИКУЛЬТУРИ

Аналіз стану професійної готовності майбутніх вчителів фізичної культури, що навчаються в педагогічних вузах, свідчить про суттєві недоліки в їх підготовці. Серед багатьох причин такого стану найважливіше місце займає проблема навчання.

Сьогодні традиційні методи підготовки спеціалістів не відповідають вимогам шкільної практики: вони зорієнтовані на передачу знань та формування окремих вмінь, але не забезпечують в належній мірі розвиток професійної свідомості та мислення.

Підвищення ефективності навчально-виховного процесу передбачає створення таких умов, в яких студенти одержували б можливість самостійно аналізувати педагогічний процес, встановлювали б зв'язки між явищами, педагогічним впливом та реакцією учня. Сучасна концепція навчання в педагогічних вузах дозволяє розглядати цілі підготовки майбутніх спеціалістів з фізичної культури з позиції тих реальних професійних ситуацій, які доводиться вирішувати вчителю в своїй діяльності. Виходячи з цього, залучення студентів до вирішення професійних ситуацій повинно знайти належне місце в методах навчання в період вузівської підготовки. Вивчення дисципліни "Теорія та методика фізичного виховання" вимагає від студента спеціальних знань та окремих вмінь. Але знання теми посібника не розвиває у студента професійного мислення. Він може добре володіти фізичною вправою, знати способи організації учнів на уроці, але відчуває значні труднощі в навчанні учнів з тієї причини, що не вміє спілкуватись з дітьми.

З метою подолання недоліків в підготовці спеціалістів з фізичної культури ми розробили професійні ситуації. Приклад однієї з них наводимо.

На уроці діти вивчають техніку стрибка через спортивний снаряд, планку. Окремі учні, особливо дівчата, не можуть виконати вправу. Більше того, недала спроба викликає сміх у присутніх учнів. В таких випадках дівчата взагалі відмовляються виконувати вправу. Вчитель підвищує тон голосу, починає домагатись виконання свого розпорядження, але це не призводить до бажаних наслідків. Якими шляхами вчитель може здійснити педагогічно виправданий вплив, що призведе до позитивних наслідків у вирішенні цього завдання уроку?

Участь у вирішенні професійних ситуацій не тільки озброє студента зразками їх вирішення, але й позитивно впливає на якість знань, дає уяву про характер тих навчально-виховних завдань, які передбачається вирішувати майбутнім вчителем фізичної культури.

Такий підхід до навчального процесу вимагає від студента не формального запам'ятовування інформації, а значних зусиль для узагальнення знань, розвитку професійного мислення.

Використання професійних ситуацій не обмежується лише рамками регламентованого навчального процесу. Вони з успіхом застосовуються під час проведення студентських олімпіад з спеціальності, мають широкі можливості в індивідуальній роботі студентів.

ДІЛОВА ПЕДАГОГІЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ЗОБМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Підготовка вчителя-майстра педагогічної справи неможлива без корінної перебудови технології навчання студента педінституту. На жаль, не всі викладачі вузу розуміють, що система підготовки студента повинна перш за все бути спрямована на оволодіння кожним майбутнім вчителем основами педагогічної майстерності, без якої неможливе ділове співробітництво педагога та учня.

Одним із засобів, націлених на набуття студентами умінь керувати навчальним процесом, орієнтуватися в конкретних ситуаціях, оперативно і творчо вирішувати практичні задачі, може стати, на наш погляд, ділова педагогічна гра.

Ділова педагогічна гра поєднує в собі теорію і практику, які спрямовані не тільки на осмислення педагогічного явища, але й на виконання практичних дій, в яких виявляється особисте відношення кожного учасника до даної проблеми. Моделюючи реальне шкільне життя на заняттях у вузі, гра дозволяє відтворити відношення суб'єктів і об'єктів виховання поза умов їх реальної діяльності. Гра ставить студента в позицію творчого дослідника, примушує шукати нові неординарні шляхи і засоби вирішення проблеми на основі уже набутих знань. Студенти як активні учасники моделюючого процесу набувають певного досвіду педагогічної діяльності. А досвід, за висловом П.Н.Блонського, завжди заливається особистим надбанням того, хто його пережив.

На історичному факультеті на заняттях з педагогічних дисциплін широко застосовуються ділові ігри. Так, на семінарських заняттях з методики виховної роботи провадилися такі ігри: "Батьківські збори", "Засідання методоб'єднання класних керівників", "Засідання педагогічної ради школи", "Педагогічний ринг". Також провадилися ділові ігри, що відтворюють діяльність учнів: "Історичний КВІ", "Конкурс політінформацій", "КТО - Приймаємо гостей", "Вогник знайомств" та інші.

На кожному етапі організації та проведення ділової гри у студента активізаються різні сторони його пізнавально-творчих можливостей. На підготовчому етапі засвоюється завдання ділової гри,

розподіляються ролі і здійснюється "вживання" в них, формується експертна група і визначається хід та інструментарій гри. На другому етапі ділової гри створені студентами в їх уяві способи діяльності учителя чи учня втілюються в реальні форми поведінки. На третьому етапі /підведення підсумків/ проводиться аналіз та оцінка результатів гри, дається обґрунтований аналіз діянь студентів. На цьому етапі важливо активізувати увагу на творчих проявах в ході гри, вказувати на форми і засоби включення елементів творчої діяльності в поведінку кожного студента.

Широке застосування ділових ігор, їх постійний аналіз дає змогу зробити ряд висновків відносно ефективності їх використання в процесі навчання студентів.

1. Гра сприяє розвитку пізнавальної активності студентів. Процес засвоєння знань, умінь, навичок майбутніх вчителів проходить продуктивно.

2. Ефективність занять з застосуванням активних форм навчання зростає в міру того, чим більша кількість дисциплін ними охоплена.

3. В діловій грі практично кожен студент бере на себе певну роль /"вчитель", "учень", "батько", "вожатий" та інші/, що дає змогу всебічно розкрити їх особистість. В ситуації гри студент використовує весь арсенал накопиченого досвіду, знань, умінь, навичок з тим, щоб яскравіше і повніше розкрити характер свого персонажу.

Ми вважаємо, що ділова педагогічна гра в системі практичної підготовки майбутнього вчителя сприятиме формуванню його професіоналізму.

Г.І.Остапенко /Львівське
військове училище/

СПІЛЬНА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Розширення кола професійних знань, умінь та навичок означає формування у студентів педагогічних вузів відповідних практичних умінь, навичок на основі засвоєного теоретичного матеріалу та накопичених емпіричних фактів.

Цей процес найбільш ефективно, на наш погляд, відбувається у спільній навчальній діяльності студентів, найголовнішою характеристикою якої є одержання спільного результату, колегіальність пошуку засобів спільного досягнення мети.

Існує декілька підходів до дослідження спільної навчальної діяльності. Найбільш аргументованими вважаємо: організацію навчального процесу через колективне навчання; гармонізацію міжособистих відношень студентів в навчальній групі; організацію комунікативного спілкування в навчанні.

Спеціально розроблена нами методика включала: підготовку студентів до навчальної роботи в парах; організацію парної навчальної роботи; підготовку студентів до мікрогрупової роботи; організацію навчальної роботи в мікрогрупах, складовою частиною якої була парна навчальна робота; організацію загальногрупової навчальної роботи студентів, до складу якої входила парна навчальна робота та навчальна робота в мікрогрупах.

Ця методика була покладена в основу формуючого експерименту, який проходив при наявності таких педагогічних умов: формування позитивних взаємовідношень в групі, забезпечення умов формування колективу; цілеспрямованої роботи викладача по зміцненню контактів студентів з різними рівнями сформованості педагогічного такту; виявлення студентів-організаторів з метою допомогти викладачеві у керівництві парною, мікрогруповою і загальногруповою роботою; створення відповідного методичного забезпечення: карток з індивідуальними і груповими завданнями, інструкційно-методичних вказівок студентам по виконанню цих завдань, а також вказівок студентом-організаторам по організації спільної навчальної діяльності в парі і мікрогрупах.

Аналіз формуючого експерименту показав:

підготовку до парної навчальної роботи необхідно проводити в процесі спостереження за самостійною навчальною роботою для виявлення студентів, які проявляють педагогічний такт, можуть розрізнити пізнавальні протиріччя;

організацію парної та мікрогрупової роботи треба спонукати, створюючи позитивну моральну та емоційну атмосферу у взаємовідносинах педагогів та студентів, сприяючи формуванню колективу та спираючись в керівництві навчальною роботою на спеціально підготовлених студентів-організаторів;

керівництво загальногруповою навчальною роботою студентів зумолює створення спеціальних завдань для спільного виконання, використання комплексних форм організації навчання, таких як дидактичні, ділові та рольові ігри.

ВИПЕРЕДЖАЮЧІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Однією з складових частин становлення професіоналізму студентів педагогічного вузу є оволодіння ними методами, прийомами і формами учбової роботи з учнями.

Новим напрямком в організації самостійної роботи учнів є розробка і використання випереджаючих завдань.

Під випереджувальними завданнями ми розуміємо найрізноманітніші види діяльності інтелектуального та практичного характеру, виконання яких здійснюється до проходження даних тем за програмою і забезпечує розвиток пізнавальних здібностей всіх учнів з врахуванням "зони найближчого розвитку кожного".

Включення у навчальний процес системи випереджаючих завдань сприяє формуванню самостійності, оскільки її виконання:

- 1/ передбачає самостійну пізнавальну діяльність студентів;
  - 2/ виконання диференційованих випереджаючих завдань поступово зростаючих труднощів, їх перспективна спрямованість забезпечують одержання усвідомлених, міцних і систематичних знань, удосконалення умінь та навичок, тобто формування змістовно-операційного компонента пізнавальної самостійності;
  - 3/ самостійний характер учбової діяльності студентів, постановка або прийняття студентом мети самостійної діяльності, її планування, прогнозування передбачають вироблення позитивної мотивації до навчання, тобто формування мотиваційно-оціночного компонента пізнавальної самостійності;
  - 4/ зосередженість і увага, які проявляються студентами при здійсненні самостійних, пізнавальних дій у процесі виконання випереджаючого завдання, забезпечують формування енергетичного компонента пізнавальної самостійності;
  - 5/ навчання студентів виконанню перспективного самоконтролю, управління самостійною пізнавальною діяльністю забезпечує формування оціночного компонента пізнавальної самостійності.
- Таким чином, можна виділяти такі функції випереджаючих завдань:

розвиток пізнавальної активності та самостійності всіх учнів
в прихвальному "зоні найближчого розвитку кожного";

запобігання відставання, подання допомоги "слабким" учням;
поглиблення і вдосконалення знань "сильних" учнів.

Випереджаючі завдання в залежності від рівня пізнавальної активності та самостійності учня можуть бути:

репродуктивного характеру /діяльність за зразком в аналогічній ситуації/;

реконструктивно-варіативного характеру /діяльність за зразком у віддаленій ситуації/;

творчого характеру /діяльність в незнайомій ситуації/.

Випереджаючі завдання можуть бути різноманітних видів:

двовчасні, розраховані на чверть /далека перспектива/, середні - на один або два тижні /середня перспектива/, короткочасні - від одного до трьох днів /найближча перспектива/ в залежності від часу їх виконання;

випереджаючі завдання, вибір яких обумовлений внутрішніми /учні самі бажають виконувати завдання/ або зовнішніми причинами /вибір завдань стимулюється вчителем/;

випереджаючі завдання, які використовують в залежності від етапів навчання.

Випереджаючі завдання можуть бути різноманітних форм:

вивчення теоретичного матеріалу з наступною відповіддю на контрольні запитання та складання контрольних запитань;

вивчення теоретичного матеріалу з наступним порівнянням даного поняття з вивченим раніше;

складання порівняльних та узагальнюючих таблиць;

виконання вправ, які сприяють формуванню умінь та навичок;

розв'язування задач з наступним формулюванням алгоритму розв'язку.

Як показали наші спостереження, оволодіння студентами прийомами організації роботи з випереджуваними завданнями дає змогу використовувати ці завдання в процесі роботи з учнями.

Л.Я.Віржик /Глухівський педагогічний інститут/
ТВОРЧІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З КУРСУ МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ
РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
МАТЕМАТИЧНИХ ПЕДАГОГІВ

Школа - важливий фактор прискорення і розвитку економіки і всієї соціальної сфери нашої країни. Тому вчителі сьогодні особ-

ливо старанно повинні формувати творчу особистість учня в школі. Для цього кожен вчитель сам повинен творчо підходити до своєї праці: вільно оперувати знаннями, переносити нові методичні ситуації в залежності від різних умов, в кожному випадку враховувати особливості навчального матеріалу і можливості учнів свого класу.

У професійній підготовці вчителя початкових класів важливе місце займає курс методики навчання російської мови. Методика російської мови - прикладна наука, її мета - вирішувати практичні завдання виховання, розвитку й навчання школярів, спираючись на теорію. Тому роль практичних занять у формуванні професіоналізму майбутніх педагогів надзвичайна. Практичні заняття підвищують рівень методичних знань, умінь та навичок студентів.

При підготовці практичних занять ми враховуємо висловлювання психологів про те, що плин думки починається з питання. Звідси величезна роль запитань та завдань, які пропонують викладачі студентам на практичних заняттях. Вміння вчителя пропонувати запитання та завдання К.Д.Ушинський вважав одним з найважливіших педагогічних умінь, навичок.

На практичних заняттях ми намагаємось не нав'язувати студентам готових висновків, а з допомогою питань і завдань спонукати їх самостійно на основі аналізу методичних фактів робити висновки. Для цього часто пропонуємо завдання, які починаються словами: подумайте, порівняйте, виділіть головне, накресліть структурну схему матеріалу, складіть пам'ятку для учнів початкових класів.

На практичних заняттях у студентів формуються необхідні навички самостійної роботи з методичною літературою. Вони виступають з доповідями, пишуть реферати та анотації. Така самостійна робота включає елементи творчості, бо студент спирається не тільки на думки автора статті, а й на особисті судження й висновки.

Крім цих самостійних робіт, студенти пишуть твір "Чому я навчилась у своїй вчительки під час педпрактики". Це завдання спонукає студента краще проаналізувати педагогічну діяльність вчителя, побачити її успіхи та невдачі, зробити для себе практичні висновки.

Перераховані вище самостійні творчі роботи вимагають різних методів навчально-дослідної діяльності: спостереження, експерименту, роботи з методичною літературою, пам'ятками, підручниками, художнім твором.

Найбільшу пізнавальну активність у студентів викликають завдання, які потребують роздумів, переживань. На практичних заняттях

вони читали й аналізували вірш М.Ісаковського "Виння" /II клас/. Запропонували студентам пригадати вірш О.С.Пушкіна "Вновь я посетил..." і довести, що в обох віршах одна і та ж ідея. Завдання дуже зацікавило студентів, вони з хвилюванням висловлювали свої думки й дійшли до висновку, що в обох віршах ідея актуальна для сьогодення: живучи, творячи, потрібно думати про тих, хто прийде завтра.

З великим інтересом студенти виконують завдання з матеріалу, який вивчається дитячи в початкових класах. Тут можливі найрізноманітніші завдання, які розвивають у студентів вміння мислити самостійно, творчо. Ось деякі завдання:

1. Проаналізуйте завдання до вправ з даної теми в підручнику "Російська мова" і дайте відповідь на питання: чи вдало підібрані завдання в підручнику.

2. До даного тексту підберіть свої методичні завдання.

3. Спишіть 5 речень про рідний край. Підкресліть голосні букви. Підберіть відповідний текст для учнів першого класу.

На практичних заняттях студенти виконують ті творчі роботи, які вони в майбутньому пропонуватимуть своїм учням: складають творчі перекази, ділові та художні описи предметів, явищ, готують тексти диктантів.

Виконання творчих робіт на практичних заняттях формує у студентів такі способи діяльності, які дозволяють їм використовувати одержані знання в різних методичних ситуаціях, допомагають засвоїти методичні закономірності. Без творчих робіт неможливо підготувати вчителя, який зуміє реалізувати нові ідеї в практиці школи.

М.М.Рисіна, В.І.Сенчуріна
/Сумський педінститут/

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІГР В ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У формуванні творчого ініціативного педагога ігрове моделювання завоює міцні позиції. Майбутній вчитель уже в вузі має бути поставлений в умови, наближені до його професійної діяльності.

Педагогічна гра - це імітація професійної, суспільної або якоїсь іншої діяльності, яку учасники гри здійснюють з позиції

заданої ролі. Це своєрідна репетиція, яка дає можливість програти практично будь-яку ситуацію. Педагогічна гра сприяє розвитку творчого мислення, техніки спілкування /мовного, пантомімічного, організаційного/, професійно-значущих якостей /комунікативності, організаторських здібностей, професійного самопізнання, креативності, гностичних умінь/.

Навчальний процес з використанням активних методів навчання, до яких відносяться педагогічні ігри, спирається на сукупність принципів навчання. Крім дидактичних, в активному навчанні розроблені свої специфічні принципи:

гуманізму і демократизму;

єдності мети учасників гри;

безпосередньої участі. Він полягає в тому, що студент, який веде гру, повинен зробити кожного учасника гри активно дійовим, спроможним знайти шляхи і засоби вирішення проблеми;

моделювання, відображає цілі і задачі, засоби і методи навчання, моделює кінцевий результат гри;

вхідного контролю /педагогічна гра не досягне мети, якщо вона не відповідає реальному рівню підготовки її учасників/;

проблемності, вимагає такої організації гри, при якій її учасники змушені вирішувати певні проблеми. Важливо поставити студента в позицію творчого дослідника, тобто вчити вірно вирішувати проблему;

організації колективної діяльності. Під час гри виробляються навички спільної діяльності, розвивається колективне творче мислення.

У навчальному процесі ми застосовуємо педагогічні ігри з метою формування вміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Студенти мають змогу відчувати відповідальність за рішення, які приймають, набувають нових методичних умінь. Підготовка і проведення гри - процес складний і тривалий і має кілька етапів.

У своїй практичній діяльності ми надаємо великого значення першому етапу - підготовці гри. Викладач і студенти обговорюють і обирають тему, яка їм більш цікава і професійно важлива, а також відзначалась би динамізмом ситуації.

На наступному етапі - плануванні і деталізації педагогічної гри - визначаємо умови гри та критерії оцінок. З педагогічної точки зору аналізується сценарій і розробляється експозиція гри.

Наступні етапи - репетиційний та проведення гри. На наш погляд, такий підхід до гри дає можливість кожному студенту розкрити свої творчі можливості і найкраще їх реалізувати під час гри. Тому виконавець кожної ролі готується викладачем індивідуально. Важливо також, що відбір студентів для виконання ролей слід проводити на принципах добровільності, інтересу та неупередженості.

Заключний етап - аналіз діяльності студентів - передбачає аналіз гри експертами, самоаналіз виконавців ролей та педагогічний аналіз і висновки, які дає викладач. Даний етап вимагає від студентів знань з педагогіки, психології, оволодіння системою наукових понять. Завдання викладача - сформувати у студентів уміння аналізувати будь-яке педагогічне явище.

При вивченні відповідних тем з педагогіки ми застосовували такі педагогічні ігри, як "Методи і засоби індивідуального підходу", "Педагогічний консиліум", "Режисюра уроку", "Візит у сім'ю" та ін.

Ми переконані, що у професійному становленні майбутніх учителів педагогічні ігри, хоча й не є основною діяльністю студентів, але в сучасних умовах роботи педагогічного інституту стають ефективним засобом формування професійно-педагогічних, творчих, емоційних, волевих якостей і педагогічної культури.

В.Л.Максименко /Київський
університет/

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ У ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Відомо, що великі труднощі у майбутніх учителів викликає не саме засвоєння теорії з психолого-педагогічних дисциплін, а застосування її на практиці. Відсутність умінь переносити теоретичні знання в практичну педагогічну діяльність спостерігається у більшості студентів особливо під час педагогічної практики. Це свідчить про те, що для набуття досвіду в застосуванні теоретичних знань на практиці необхідно створювати особливі /спеціальні/ умови, за яких педагогічні уміння студентів формувались би на якісно високому рівні.

Як свідчить досвід, з цією метою необхідно впроваджувати в практику педвузів активні форми і методи навчання, зокрема аналіз спеціально створених ситуацій, розв'язування педагогічних задач,

виконання практичних вправ і завдань, програвання ролей /рольові ігри/, ділові ігри тощо.

За таких умов студенти мають справу з моделями реальних педагогічних явищ, фактів, обставин, що постійно виникають в навчально-виховному процесі, аналіз яких з опорю на педагогічну теорію виробляє в них спрямованість на творчу педагогічну діяльність, сприяє виробленню елементів педагогічної майстерності.

На жаль, у практиці педвузів /університетів/ згадані форми, методи і прийоми навчання це недостатньо використовуються для підготовки студентів саме до майбутньої роботи як творчої педагогічної діяльності. Тим часом творчість – одна із специфічних особливостей праці педагога. Його діяльність, як і будь-яка творча діяльність, постійно потребує вміння передбачати. Якщо передбачення у виборі методів і засобів навчання й виховання виявляться доцільними і правильними, учні піднімуться на новий щабель в своєму загальному розвитку. Якщо ж педагог помилився – неминучі педагогічні втрати, котрі неможливо обходяться суспільству.

А для цього необхідно формувати у студентів – майбутніх педагогів уміння не тільки "дивитись" і "бачити", а й передбачити можливі наслідки педагогічних дій, уміння моделювати результати педагогічних впливів на учнів залежно від психолого-педагогічних умов, що складаються в кожний момент навчання й виховання, тобто від педагогічної ситуації.

Таким чином, педагогічна ситуація – це сукупність умов і обставин, котрі виникають в навчально-виховному процесі і потребують від педагога швидкого прийняття педагогічно правильного рішення. Саме здатність знаходити єдине правильне, раціональне /оптимальне/ педагогічне рішення у кожній ситуації становить важливий момент педагогічної майстерності вчителя. Навчити студентів знаходити швидкий і правильний вихід з них, бути готовими передбачити можливий хід явищ, педагогічно правильно вплинути на розвиток ситуації – така головна мета застосування нами педагогічних задач і ситуацій як в процесі вивчення теоретичного курсу з педагогіки, так і під час педагогічної практики, практичних та семінарських занять.

Важливо в процесі навчання студентів розв'язувати педагогічні задачі, орієнтувати їх не на пошук якихось універсальних засобів і "рецептів" педагогічної діяльності, а на розвиток умінь і навичок правильно ставити навчально-виховні цілі, завдання, проблеми і оцінювати ефективність дій педагога по їх реалізації, умінь

доцільно застосовувати педагогічні прийоми, методи, засоби, спрямовані на позитивні зміни в особистості школяра.

В своїй практиці на лекціях, семінарських заняттях, під час різних видів педагогічної практики ми використовуємо педагогічні задачі і ситуації, вправи та завдання, побудовані на конкретних педагогічних фактах і явищах, що постійно виникають у нашому досвіді, в діяльності практикантів, та пропонувані в спеціальній педагогічній літературі.

Досвід свідчить, якщо в процесі вивчення курсу педагогіки постійно розв'язувати педагогічні задачі і ситуації, то студенти набагато швидше і впевненіше долатимуть педагогічні труднощі, які виникають перед ними як під час педагогічної практики, так і в самостійній вчительській діяльності.

Л.І.Бондарчук, Е.І.Федорчук,
О.І.Бондарчук /Кам'янець-Подільський
педагогічний інститут/

ВИКОРИСТАННЯ ДІЛОВИХ ІГР У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Підготовка сучасного спеціаліста неможлива без посилення розвитку творчих здібностей майбутніх учителів.

Спирючись на досвід, можна стверджувати, що найпродуктивнішим видом діяльності є творча дія, яка виконується шляхом самостійного конструювання орієнтовної основи для діяльності. В процесі такої діяльності здобуваються нові знання.

Аналіз багаторічного досвіду роботи у педагогічному вузі показує, що активне включення студентів у різні види творчої діяльності в процесі викладання педагогічних дисциплін сприяє формуванню у них творчих здібностей. Найбільш інтенсивно це відбувається в ході лабораторно-практичних занять з методики виховної роботи і основ педагогічної майстерності. При цьому важливим засобом розвитку є ділові ігри, які дають можливість програти в особах будь-яку ситуацію.

Ділова гра сприяє максимальному наближенню до реальної практичної діяльності. Учасники гри, виступаючи в різних ролях, мусять приймати рішення в складних, нерідко конфліктних ситуаціях.

На відміну від традиційних методів, орієнтованих на індивідуальне навчання, ділова гра – колективний метод, який сприяє колективному пошуку розв'язання ситуації. В ділових іграх з'являється можливість створення емоційного настрою, який підвищує інтерес до проблеми, що обговорюється, активізує творчу ініціативу, забезпечує високий рівень професійних знань і умінь, що закладені в основу імітованої моделі.

Результати досліджень свідчать про те, що необхідно серйозно займатися розробкою методичного забезпечення гри. При конструюванні гри викладач повинен визначити її назву і зміст /проблему, об'єм теоретичних знань і практичних умінь, що мають бути засвоєні/. При цьому слід дотримуватися умов, які ставляться до ділових ігор: визначити загальну і часткові цілі гри, описати конкретну ситуацію, розробити чіткі критерії оцінки діяльності учасників гри, забезпечити необхідну гостроту конфлікту, використовувати різні засоби для створення емоційної напруженості. Дуже важливо роз'яснити учасникам суть гри, познайомити з програмою і правилами гри, розподілити ролі, поставити перед кожним конкретні завдання.

Викладачеві – керівникові ділової гри треба знати особливості об'єкта ігрового моделювання, передбачити наслідки впливу на нього різних альтернатив, продумати набагато кращі рішення і його аналіз. При виникненні труднощів можна залучати експертів з числа компетентних спеціалістів з даного питання.

Також необхідно продумати способи взаємодії керівника гри з помічниками /групою забезпечення/ та ігровими групами. Успіх гри залежить і від компетентності групи забезпечення, яка бере участь у підборі і аналізі методичної літератури для гри, розробці її фрагментів. Як показала практика, доцільно до групи забезпечення включати студентів старших курсів, які мають певний досвід спілкування з учнями, проведення навчально-виховної роботи в школі, найбільш комунікабельних, тактовних, що користуються повагою колег. Група забезпечення може фіксувати думки гравців і керівників гри, записувати формулювання рішень.

Підготовка до проведення ділової гри включає її адаптацію до даного контингенту учасників, попереднє формування складу ігрових груп, їх підготовку, виділення лідера. Завдання лідера – включити всю групу в ігровий стан. Це особливо важливо на перших етапах гри. Ігрові групи мають бути поставлені в такі умови, які показали б переваги діяльності колективної. Наприклад, обмеження часу для

виконання завдань примушує учасників об'єднувати зусилля для оперативного розв'язання проблеми.

Досвід проведення ділових ігор передбачає при обговоренні рішень дотримуватися таких принципів:

обговорення рішень - головне у грі, тому часу на це не слід шукувати;

обговорення повинно бути конструктивним;

під час обговорення треба підтримувати емоційну напруженість групи;

поведінка гравців повинна відповідати загальноприйнятим соціальним нормам.

Таким чином, ділова гра синтезує основні ознаки методу аналізу конкретних ситуацій і рольових ігор, що робить її найбільш ефективним методом активного навчання.

М.О.Премєнко, М.Е.Премєнко
/Кіровоградський педінститут/

БЛОКНИЙ ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ - ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Підвищення рівня викладання у вищій школі включає пошук шляхів і засобів значного підвищення ефективності підготовки студентів до професійної педагогічної діяльності.

Мотивація навчання сьогодні є малодослідженою і в той же час найважливішою складовою частиною процесу навчання. Формування у студентів зацікавленості до навчального предмету сприяє розвитку індивідуальних особливостей, необхідних майбутньому вчителю.

Але, на жаль, в навчальних програмах і підручниках педагогічних інститутів не знайшли потрібного висвітлення принципи диференційованого і індивідуального підходу до студентів, стимулювання їх самостійної пізнавальної діяльності, активізація творчого потенціалу і т.п.

І якщо ми стверджуємо, що майбутній вчитель повинен усвідомлювати свою відповідальність за формування поколінь людей творчих, активних і принципових, то повинні навчити студентів небузу самостійно міркувати, а не лише пасивно поглинати запропоновану на лекціях і практичних заняттях інформацію. Для цього викладач бузу по-

винен зробити процес пізнання захоплюючим, цікавим і доступним для кожного студента, а отже - результативним.

Різний рівень шкільної підготовки, індивідуальні особливості мислення студентів потребують максимальної диференціації і індивідуалізації процесу навчання.

Застосування блочного викладу теоретичного матеріалу на лекціях у вузі з використанням опорних конспектів /методика В.Ф.Шаталова/ дає можливість, з одного боку, систематизувати раніше отримані знання, з другого - значно збільшує години практичних занять з кожної теми. Доцільність застосування блочного викладу теоретичного матеріалу в вузі /особливо на I курсі/ визначається особливостями людської пам'яті.

Розуміння це не є гарантом знання. При першому засвоєнні інформація надходить лише в оперативну, тобто короточасну пам'ять і швидко забувається. Неодноразове звернення до одного й того ж матеріалу переводить знання в пам'ять тривалу. Великий блок теоретичної інформації, викладений на лекції, буде поступово закріплюватись, доосмислюватись в процесі практичної роботи на наступних заняттях.

Запам'ятовуванню досить великого обсягу теоретичного матеріалу одного заняття можуть допомогти опорні сигнали і схеми, які дозволяють сприймати інформацію у вигляді одного цілого.

Відзначимо, що ідеї В.Ф.Шаталова в "чистому вигляді" малоефективні у вузі. Основою опорних конспектів є уніфіковані графічні схеми, які не завжди зрозумілі тим, хто присутній в момент їх створення, і тим студентам, чия система мислення нестандартна. Це затруднює розуміння взаємозв'язку зображуваного опорними сигналами з мовними даними. На перший план повинно виходити не ідеальне знання саме опорного конспекту і вміння його зобразити графічно, а вільне володіння тим навчальним матеріалом, який заштриховано відповідними знаками. Тільки таким чином гарантовано застосування цих знань на практиці.

Спорні конспекти, запропоновані викладачем, можуть бути замінені самостійно складеними, якщо вони повною мірою допомагають відтворити великий обсяг теоретичного матеріалу, що розглядається.

Практика показує, що індивідуально складати опорні конспекти можуть не лише сильні, а й слабкі студенти, хоч при цьому і прослідковується різний рівень їх асоціативних зв'язків. Теорія значно краще запам'ятовується саме тоді, коли студент самостійно складає

опорний концепт, адже в цьому випадку він відшукує і використовує свої асоціативні зв'язки, активізує мозкову діяльність, свій інтелект, що в свою чергу розвиває його вміння і навички, сприяє швидкому переходу інформації в довготривалу пам'ять. Все це і є основою професіоналізму майбутніх вчителів.

В.Т.Сергеев /Слов'янський
педінститут/

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ

Сучасна перебудова всього соціально-економічного життя в нашій країні вимагає відповідної перебудови системи підготовки майбутнього вчителя в педагогічному вузі. Одним з механізмів цієї перебудови повинен бути "інтерес" до вибраної професії. Багато в чому буде залежати, в чийх руках знаходиться цей механізм, як він буде використовуватись, якими засобами, прийомами та методами буде здійснюватись формування професійного інтересу.

Досвід педагогічної роботи автора в педвузі, дослідницька діяльність дозволяють не тільки зробити теоретичний і практичний аналіз проблеми професійно-педагогічного інтересу, але й запропонувати деякі засоби й методи його формування у студентів.

Використання поняття "педагогічні ситуації" розглядається нами як в педагогічному, так і в психологічному значеннях, бо педагогічний процес - ціліснофункціональна конструкція з її внутрішнім взаємозв'язком та взаємообумовленістю. Педагогічні ситуації виступають тут одним із засобів формування професійного інтересу студентів. В педагогічній термінології часто зустрічаємо й такі поняття, як "педагогічні завдання", "педагогічні ігри", "ділові ігри", "конфліктні ситуації", "проблемні ситуації", які, на наш погляд, також є складовими частинами педагогічних ситуацій, бо вони виконують окремі внутрішні функції. Педагогічні ситуації слід розглядати, на наш погляд, ширше вищезгаданих дефініцій, бо вони подаються з боку мотиваційного вибору предмету навчання, а також включають дидактичну спрямованість, мають значимість пізнавального процесу, внутрішній психологічний етап в момент вирішення навчально-виховних завдань, встановлення причинно-наслідкового зв'язку під керів-

10*

шенні проблемних завдань. А тому педагогічну ситуацію ми вражаємо як ситуацію, максимально наближену до реальної діяльності вчителя в школі, момент вирішення психолого-педагогічних завдань /проблемних, дидактичних, психологічних, виховних та ін./.

Педагогічні ситуації можуть бути як ситуативно-спонтанні, що виникли в педагогічному процесі /на даній час/, так і проектно-конструктивні, раніше сплановані й розроблені відповідно до поставленої мети й завдання.

Засоби вираження педагогічних ситуацій – мікроріклядання та ділові ігри. Мікроріклядання – це моделювання педагогом і студентом комплексного педагогічного процесу на матеріалі вивчення предмету, приміром історії педагогіки, тобто введення студента в ситуацію викладача цього предмету з усіма структурними вимогами. Іншими словами, залучення студентів до реальної педагогічної роботи не у вигляді імітації гри вчитель – учні, а у вигляді відповідальної місії викладач – студенти.

На семінарських заняттях з історії педагогіки підготовлені студенти показують перші свої кроки у викладацькій роботі. Ми передбачили, що процес мікроріклядання студентів на ранньому етапі їх навчання /І курс/ сприятиме не тільки динамічному становленню майбутнього вчителя-вихователя, але й формуванню стійкого професійного інтересу в цілому. За час проведення семінарських занять таку "школу" проходять 60-70 % студентів, стійкість інтересу до професії у яких не зменшується, а збільшується в наступні роки.

Ділові ігри студенти проводять за таким же принципом на лабораторних та практичних заняттях з дітьми, але уже не в аудиторії, а безпосередньо в школах та дошкільних закладах на умовах, що закладені в програмі науково-навчального педагогічного комплексу, впровадженого в педінституті та школах міста.

Мікроріклядання та творчі ділові ігри повинні зайняти вагоме місце в методиці кожного викладача педвузу як ефективний регулятор формування професійного інтересу студентів. Безумовно, ці засоби та прийоми не є вичерпними. Можна, приміром, формувати у студентів вміння бути консультантом-репетитором, навички пропагандиста, організатора і таке інше, при цьому важливо врахувати специфіку й спрямованість свого предмету. Але головною умовою повинно бути надання самостійності й довіри студенту у вирішенні педагогічних завдань.

АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ БУДІ

Доповнюючи традиційні методи навчання комплексом методів, котрі отримали назву "активні методи навчання", можна ввести нові нюанси в пізнавальну діяльність студентів, значно підвищити ефективність навчального процесу, посилити активність, самостійність і творчість учасників процесу навчання. Активні методи навчання /групова дискусія, ділова чи рольова гра і т.ін./ не тільки допомагають засвоєнню чи закріпленню навичок і умінь, але й сприяють більш інтенсивному розвитку особистості студентів. Особом розвитку особистості в цьому випадку є включення її в процес колективної спільної діяльності, організованої викладачем. Активні методи навчання дають можливість застосовувати отримані знання з урахуванням конкретних умов, в конкретному колективі і в взаємодії з конкретними людьми.

В ході перебудови викладання на педагогічному факультеті інституту ведеться робота по заміні традиційних семінарів і практичних робіт груповими дискусіями, аналізом психолого-педагогічних ситуацій, діловими і рольовими іграми. Складеться "банк" найбільш типових психолого-педагогічних ситуацій, які найчастіше зустрічаються в роботі вчителя, класного керівника, директора, обговорюються найбільш оптимальні шляхи їх розв'язання з урахуванням конкретних ситуацій і індивідуальних особливостей учнів.

Активним методом навчання властиві всі основні принципи навчання: науковість, системність, доступність, зв'язок теорії з практикою і т.д. Однак можна говорити і про специфічні принципи розвитку особистості, активності, групової діяльності, гнучкого алгоритму. Ці принципи орієнтують на те, що завдання, які пропонуються студентам, можуть бути виконані лише при активній взаємодії студентів, коли кожний учасник уроку чи семінару приймає участь у ньому, виконує певну роль. Відповідно при розв'язанні поставлених задач виключається і інформація, одержана від партнерів, збільшується число варіантів розв'язання проблеми, а позитивний психологічний тонус, який завжди супроводжується ефективне спілкування, сприяє активізації розумової діяльності. Це застосовувані актив-

них методів навчання включається в роботу довільне запам'ятовування. Студенти досить часто не помічають, як закріплюють матеріал.

Організуючи спільний пошук відповіді на поставлену задачу, викладач не відмовляється від планування заняття, але вносить в нього нові риси /заготівля можливих варіантів відповіді і т.д./. Строгий алгоритм перетворює обговорення проблеми в звичайний семінар, гнучкий - дає можливість внести елемент творчості, ініціативи, пошуку.

В наш час все більшого застосування в процесі професійно-педагогічно-педагогічної підготовки студентів знаходить ділова гра.

Аналіз проблем педагогічної реальності, відносин в системах "учень - педагог", "учень - колектив", "учень - педагог", "учень - колектив", "учень - учень", "педагог - батьки учнів", "педагог - колектив учнів", "педагог - педколектив", багатьох конфліктних ситуацій в середині цих систем показує, що у майбутніх педагогів повинні бути задалегідь, ще в стінах вузу, сформовані уміння і навички прийняття управлінських рішень, досвід розв'язання конфліктів і виховних проблем. Якщо в діловій грі розв'язується комплексна педагогічна проблема, а також в тому випадку, коли гра не дала позитивних результатів, то її можна програти одним складом гравців декілька раз, змінюючи виконавців ролей, аналізуючи різноманітні варіанти рішень, доки студенти не здобудуть необхідні уміння і навички. В цьому велика перевага ділової гри в порівнянні з педагогічною практикою, де будь-яка навчально-виховна дія здійснюється тільки один раз і не може бути повторена двічі, коли не можна "стерти" одержаний результат першої дії. В діловій грі дію можна повторювати багато разів, оскільки вона не здійснює реального впливу на вихованця, а спрямована лише на формування окремих умінь і навичок у студентів - майбутніх педагогів.

При кожному повторному використанні ділової педагогічної гри її зміст обов'язково оновлюється, доповнюється новими даними, фактами з врахуванням нової ситуації і здобутого ігрового досвіду студентів.

Ділова гра - свого роду комплексний екзамен, який вимагає від студента - учасника гри вияву всього багатства і глибини його знань і умінь застосовувати їх на практиці.

РОЛЬОВІ ІГРИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СПІЛКУВАННЯ

В сучасних умовах центр уваги в роботі вищої школи переміщується на підвищення якості підготовки спеціалістів, що викликає необхідність інтенсифікації навчального процесу, удосконалення методів навчання. З таких позицій і потрібно розглядати питання швидше можливостей і впровадження в практику роботи рольових ігор - методу, що органічно поєднує в собі особливості двох перспективних напрямків, які останнім часом активно розробляються в педагогіці: проблемне навчання і навчання на моделях.

В дослідженні проблеми ми виходимо з припущення: оскільки рольова гра виступає своєрідним імітаційним еквівалентом майбутньої професійної діяльності студента, а сама педагогічна діяльність протікає в формі спілкування, то вона /рольова гра/ може стати активним фактором формування комунікативного потенціалу особистості. В процесі програвання доцільно підібраних педагогічних ситуацій реалізується єдність інтелектуальної, емоційно-вольової і дієвопрактичної сфер особистості, актуалізуються знання і формуються комунікативні вміння, розвиваються експресивні якості і творчий потенціал педагога, його комунікабельність як професійно значима риса характеру. Однак для того щоб вказаний вище фактор "спрацював" повною мірою, необхідно врахувати ряд суттєвих соціально-педагогічних умов.

Ефективність рольових ігор в системі професійної підготовки майбутніх педагогів до спілкування може бути забезпечена, на нашу думку, за таких умов: 1/ позитивних соціальних установок студентів в сфері спілкування; 2/ усвідомлення і переживання ними суперечності між досягнутим і професійно необхідним рівнем культури педагогічного спілкування; 3/ оптимального співвідношення і взаємозв'язку рольових ігор з іншими методами, засобами і формами підготовки студентів до педагогічного спілкування; 4/ системного підбору педагогічних ситуацій для програвання, що виступають моделями майбутньої діяльності; 5/ дотримання процесуальних аспектів рольових ігор; 6/ методично доцільного керівництва з боку викладача. Як бачимо, презентовані вимоги можна поділити на чотири взаємозв'язані групи: до навчального процесу в цілому; до самих рольових ігор як

методу навчання; до студента як суб"єкта діяльності; до керівника-викладача.

Перераховані вище соціально-педагогічні умови сформульовані в самому загальному вигляді. Кожна з них має свої підструктури, нижчі рівні, стосовно яких є інтегруючою. Наприклад, системний підбір ситуацій-моделей для програвання можливий лише за таких умов: 1/ відбір ситуацій за певними критеріями; 2/ відповідна обробка ситуацій, тобто надання їм вигляду, прийнятого для програвання; 3/ класифікація ситуацій і формування їх в систему рольових ігор.

В свою чергу, згадані критерії повинні бути задовільними з точки зору: 1/ змісту і завдань конкретного предмета, в рамках якого розробляється цикл ігор; 2/ специфіки самої гри. При розробці критеріїв необхідно враховувати досвід конструювання навчально-пізнавальних педагогічних задач /В.М.Фружкін/, де виділяються: дидактична змістовність; конкретність, реальність, типовість; проблемність; евристичність. Однак ці критерії не є достатніми з позицій специфіки самої рольової гри. Тут, на наш погляд, необхідно ще додатково виділити: багатоходовість і поліваріативність рішення; потенційну діалогічність; можливість сценарної обробки.

Випадковий відбір педагогічних ситуацій для програвання поза критеріями системності може перетворити рольову гру з фактора формування комунікативного потенціалу спеціаліста в розвагу, фактичну профанацію цього методу. Таке становище іноді спостерігається, коли існують "ножиці" між своєрідною модою на рольові ігри, з одного боку, і недостатньою науковою розробкою методу - з іншого. Тільки за умови правильного, науково обгрунтованого підходу можна реалізувати ті потенційні можливості рольових ігор, про які говорилося вище.

С.П.Шестопалова /Криворізький
педінститут/

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В УЧЕБНОМУ ДІАЛОЗІ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Формування комунікативних вмінь майбутніх вчителів є складовою частиною процесу формування їх професійної майстерності. У зв'яз-

ку в цим надзвичайно актуальною стає задача перебудови й оптимізації методів та технологій формування навичок педагогічного спілкування, яке розуміється як взаємодія педагога з вихованцями і змістом цієї взаємодії, обмін інформацією та міжособове пізнання на допомогу різних комунікативних засобів. Таке розуміння педагогічного спілкування передбачає, що воно стає особисто-орієнтованим та діалогічним, тобто воно не тільки відповідає логіці взаємодії, але й вимагає і від вчителя, і від вихованців активної позиції в спілкуванні. Центральною проблемою в такому спілкуванні є утримання на уроці проблем, що хвилюють самого учня, відповідають змістові учбового матеріалу. Це можливо лише тоді, коли на уроці виникають та розвиваються втілені в особистості вчителя та учнів ідеї, що стають потім їх внутрішніми позиціями, тобто в процесі учбового діалогу. Істотною різницею між діалогічним та проблемним підходами до викладання учбового матеріалу є те, що обов'язковим моментом в учбовому діалозі є наявність й боротьба протилежних точок зору.

Цінність діалогічного підходу ми бачимо в поновленні рівності позицій учня і вчителя. На уроці-діалозі є рівноправні його учасники, що спільно обговорюють висунуті гіпотези, і вчитель виступає як старший товариш, навічений досвідом та високоосвідчений. Зрозуміло, що проведення такого уроку-діалогу вимагатиме від вчителя високого рівня професійної майстерності саме в комунікативній сфері та особливого "діалогічного" складу мислення.

Одним із шляхів формування цих професійно важливих рис у майбутнього вчителя є застосування учбового діалогу при проведенні занять з вікової та педагогічної психології. Зміст проблем, що обговорюються, їх значущість для формування нового педагогічного мислення природно передбачають діалогічний підхід до побудови цих занять.

Для того щоб виник діалог на практичному занятті, насамперед треба створити атмосферу особисто-орієнтованого, доброзичливого спілкування, в якій кожен учасник відчуває не тільки своє право, а й цінність наявності власної точки зору на проблему, що вирішується. Тоді з'являться нестандартні, оригінальні підходи до психолого-педагогічних проблем, самостійна постановка проблеми, що може виявлятися не тільки в відповідях, але й в питаннях, що поставлені самими студентами. Іноді результатом діалогу може бути не стільки розв'язання проблеми, скільки виявлення різних підходів до її вирішення, що все стає цінним придбанням в педагогічному досвіді майбутніх вчителів.

Істотним є те, що при проведенні учбового діалогу у його учасників включаються на міжособовому рівні психологічні механізми ідентифікації та обособлення. Серед явищ ідентифікації, що сприяють поліпшенню комунікативних здібностей студентів, відокремимо такі, як переконання, спрацьованість, згуртованість та контактність. Наші дослідження показали, що виключення в структуру занять учбового діалогу істотно впливає на розвиток у студентів вмінь слухати, усно та послідовно висловлювати свої гіпотези, координувати свою точку зору з позиціями інших членів групи. Крім того, можна відзначити розвиток інших здібностей та вміння правильно проводити дискусію, що важливо для підвищення педагогічної культури студентів.

Конкретні форми проведення учбового діалогу можуть бути різні: мозковий штурм, ситуаційна драматизація проблеми, розв'язання складних педагогічних ситуацій оцінювання психологічних переваг для розвитку учнів різних педагогічних систем та методів, підхід до проблем з точки зору різних світових та національних культур. Важливим моментом у становленні педагогічної майстерності майбутніх вчителів є те, що в учбовому діалозі студенти часто потрапляють в ситуацію, подібну до стану вченого, що знаходиться на межі сучасної науки, і це впливає на розвиток їх творчого педагогічного мислення. Майбутній педагог, що оволодіє навичками діалогічного підходу до вислідання, неодмінно перобудує своє відношення до учнів, тому що бачитиме в них рівноправних співрозмовників. Головну роль в діяльності вчителя відіграватиме співпраця з учнями, внаслідок чого відношення між ними стають більш гуманістичними.

Таким чином, діалогічний підхід до проведення занять психологічного циклу передбачає істотний вплив на формування педагогічної технології спілкування майбутніх вчителів.

С.Ф. Устименко /Криворізький педагогічний інститут/

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСІЇ ЯК ПОКАЗНИКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ АКТИВНИМИ МЕТОДАМИ НАВЧАННЯ

Процес професійного становлення майбутніх педагогів вбирає в себе розвиток професійних мотивів та педагогічних здібностей, набуття відповідних знань і практичних навичок, формування професійних важливих якостей вчителя.

В психолого-педагогічних дослідженнях виявлено, що майбутні вчителі, особливо педагоги-професіонали виділяють насамперед завданняхарактерологічні якості. Професійні якості в свідомості студентів починають більш інтенсивно усвідомлюватись після активної педагогічної практики, в процесі якої вони відчувають труднощі в реалізації завдань педагогічної діяльності.

В зв'язку з цим завданням педагогічного колективу вузу є така організація учбового процесу, яка б дозволяла зробити об'єкти рефлексії саме становлення у майбутніх педагогів професійних якостей, які забезпечують успіх в діяльності.

Професійна рефлексія полягає в умінні аналізувати власні професійні якості, свій досвід, різні сторони педагогічної праці, індивідуальний стиль діяльності і таке інше.

Завдяки розвитку рефлексії важливі якості педагога можуть бути усвідомлені в свідомості студентів як цінність, яке виступатиме орієнтиром в процесі професійної підготовки.

Одним із найбільш доцільних методів формування рефлексії у майбутніх вчителів є метод педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних завдань. Він розвиває здатність до аналізу і впливу прийняти самостійно рішення, сприяє усвідомленню мотивів своєї поведінки в педагогічних ситуаціях. Важливо при цьому враховувати рівень мотиваційної і операційної готовності студентів до розв'язання педагогічних завдань і більш ґрунтовно вибирати оптимальну їх складність. Розрізняють такі модифікації педагогічних завдань: аналіз-ілюстрація, аналіз-оцінка, аналіз-вправа. В першому випадку викладач аналізує дії вчителя в конкретній ситуації, в другому - студенти самі дають оцінку його дій, а в третьому - студенти самостійно кваліфікують ситуацію, розробляють план дій, приймають рішення, яке потім колективно обговорюється.

Другим методом, який сприяє розвитку професійної рефлексії, слід вважати метод педагогічного інциденту, спрямованого на подолання особистісної інерційності і вироблення адекватних способів реагування в умовах дефіциту часу. Суть його полягає в тому, що студенти за декілька хвилин знайомляться з будь-яким надзвичайним випадком із шкільного життя, після чого вони повинні самостійно сформулювати проблему, виробити відповідне рішення. Використання цього методу дозволяє студентові усвідомити наявність власної інерційності, стабілізувати і нормалізувати реакції в ситуаціях, які потребують оперативного педагогічного впливу, виробити власні способи реагування на труднощі, оцінити їх доцільність.

Для розвитку здібності до рефлексії можна використовувати також метод ділових ігор. Цінність цього методу полягає в тому, що він забезпечує активність, емоційну залученість учасників, сприяє подоланню психологічного захисту, "скорочує час накопичення досвіду". Наприклад, ділова гра "Характеристика" спрямована на усвідомлення студентами свого нахилу до певного стилю керівництва учнівським колективом. Під час практичного заняття студенти повинні дати характеристику одному із товаришів як майбутньому керівникові. Для цього кожна група розробляє питання для інтерв'ю з ним. Це можуть бути такі питання: чи зможете ви визнати свої помилки перед учнями; плануєте ви свій день чи ні; як ви будете ставитись до ініціативи учнів тощо. Після проведеного інтерв'ю група усно чи письмово готує характеристику на товариша, концепцію його стилю керівництва. Після того як виявлена переважність того чи іншого стилю у двох або трьох студентів, відзначається різниця між типами керівників, доцільність кожного стилю керівництва. Модифікацією ділової гри є імітаційна гра або метод інсценізації, коли студенти інсценізують певну педагогічну ситуацію і поведінку вчителя при цьому, котра потім аналізується.

Можна використовувати для розвитку рефлексії і метод мозкового штурму. Після того як поставлена проблема, якою може бути педагогічна ситуація або задача, нова педагогічна ідея тощо, студенти повинні запропонувати як найбільше варіантів її розв'язання без попереднього обміркування. Жодне рішення не повинно зазнати критики або оцінки, а висловлені думки треба фіксувати. Потім колективно відбирається найбільш цінне рішення.

Як бачимо, використання активних методів навчання сприяє формуванню у майбутніх вчителів професійної рефлексії, яка є важливим аспектом професійного становлення педагога.

В.В.Ткаченко /Криворізький педінститут/

РОЗВИТОК У СТУДЕНТІВ ДИДАКТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА ЗАНИТІХ З МЕТОДИКИ ВИСЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ

Удосконалення навчально-виховного процесу в школі значною мірою забезпечується педагогічними здібностями вчителя, засобами його впливу на учнів та вмінням підтримувати їх увагу і зацікавленість, створювати емоційно-творчий мікроклімат на уроці. В зв'язку з цим:

надзвичайно актуальним є питання розвитку у студентів, майбутніх учителів, дидактичних здібностей, які включають: здібність повсякденності; академічні здібності; мовні здібності.

Педагогічні здібності студентів зовсім необов'язково розвивають на "професійному матеріалі" педагога, для цього цілком придатні спеціалізовані методики, зокрема методика викладання математики початкових класів. Педагогічна діяльність передбачає передачу знань учням. Якість знань дітей тісно пов'язана із здатністю педагога передавати свої знання іншим, пояснювати явище, відстоювати правильність своїх суджень. На лабораторні заняття з методики викладання математики студенти готують, а потім "програють" фрагменти різних етапів уроку, в яких одні із студентів грає роль педагога, а інші – учнів. В кінці заняття студентами підгрупи проводиться обговорення побаченого, аналізується кожний фрагмент уроку.

Для того щоб навчити учнів прийомам і способам розумової діяльності, формувати їх розумові процеси, необхідно самому вчителю володіти логічними операціями /порівняннями, аналізом, синтезом тощо/. Під час безперервної педагогічної практики студенти відвідують уроки математик вчителів шкіл та позакласні саходи, а потім на лабораторних заняттях порівнюють уроки, проведені різними учителями на одну тему /слабкий, середній та сильний рівні/; аналізують їх. Самостійно провадять фрагменти уроків, а іноді і весь урок з дозволу вчителя, роблять їх самоаналіз.

Вдумливий педагог, керуючись перекіненими науковими ідеями, здатний створювати систему власної діяльності. А наукові ідеї необхідно черпати з новин педагогічної, психологічної та методичної літератури. Самостійне вивчення літератури зумоглоється: знання певного фактичного матеріалу та володінням розумовими операціями. Уміння користуватись допоміжною літературою виробляється, коли студенти готуються до занять. Вони виконують такі завдання: відповісти на запитання, написати анотацію, підготувати тези, порівняти різні позиції з одного й того ж питання, висловити свою думку, користуючись педагогічною та методичною теорією.

Під академічними здібностями також розуміють ерудицію вчителя, широту його розумового кругозору. Діти звертаються до вчителя з різними, часом зовсім несподіваними запитаннями в зв'язку з високими темпами науково-технічного прогресу, збільшенням потоку інформації. Іміти відповісти на ці запитання доступно і грамотно може той вчитель, який знає набагато більше від того, чому він

вчить дітей. Тому майже до кожного заняття студенти підбирають додатковий матеріал з історії розвитку математики, цікаві та старовинні задачі, задачі з логічним навантаженням.

Мистецтво говорити з дітьми дуже важливе, від цього залежить успіх навчально-виховного процесу. Уміння володіти мистецтвом мовлення не дається від природи, у більшості студентів воно виробляється свідомо, спеціальними зусиллями. Мова педагога повинна бути доступною, виразною, логічно побудованою. На лабораторних заняттях студенти виробляють ці важкі уміння, коли "програють" фрагменти підготовлених заздалегідь уроків. На заняттях, де йдеться про текстові задачі, студенти вчать не тільки аналізувати та розв'язувати їх, але й читати вголос, виділяючи в задачі головні слова, а паузою відокремлювати умову задачі від питання.

Талантом називають високий рівень розвитку здібностей. Головною здібністю, яка забезпечує розвиток таланту, є працездатність. Саме праця підносить людину до повного розкриття всіх її здібностей. Але не будь-яка праця, а праця творча. Тільки педагог, який творчо працює, може успішно розвивати творчі здібності своїх учнів.

Л.П.Калініна, Л.М.Пруняк /Криворізький
педінститут/

ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Сьогодні, як ніколи раніше, вчитель-словесник відіграє важливу роль в формуванні інтелектуального і духовного світу школяра. Характерною ознакою нашого часу є творча активність вчителів. Особливо актуальною для сучасної школи є проблема використання нових форм навчання і виховання. Розробляючи нестандартні форми проведення уроків, вчителі російської мови постійно відшуковують нові шляхи, ефективні прийоми і методи викладання. Сьогодні у творчій лабораторії вчителів-філологів цілий арсенал нових уроків різних типів: урок-семинар, урок-практикум, залік, конференція, дискусія і т.п.

Використання нових форм навчання російській мові у школі вимагає також і нестандартних видів діяльності на практичних, лабораторних і семінарських заняттях у вузі.

Орієнтованість на підготовку майбутніх вчителів російської мови і літератури проходить червоною ниткою через усі форми і види роботи з сучасної російської мови в педагогіці.

З перших же занять необхідно навчити студентів приглядатись до мовних фактів, аналізувати й класифікувати мовні явища. Крім того, необхідно озброїти майбутніх учителів способами і прийомами множимислинневої діяльності і самостійного аналізу мовних явищ, оформувати їх інтелектуальні і спеціальні вміння. Тому на практичних і лабораторних заняттях належна увага приділяється професіоналізації лінгвістичних знань та умінь. Наприклад, вивчаючи проблеми словотворення, студенти виконують розбір слова за будовою з допомогою прийомів, які використовуються не тільки у вузі, а й у школі.

Професійній спрямованості навчання у вузі в першу чергу сприяє спільна творча робота викладачів та студентів. Це і попереднє обговорення планів практичних занять, і складання планів цих занять самими студентами, і розподіл ролей та обов'язків, і підготовка фрагментів з тієї чи іншої теми заняття. Такі види робіт допомагають студентам психологічно, теоретично, методично підготуватися до безпосереднього спілкування з учнями.

Розширення і поглиблення педагогіки співробітництва ми вбачаємо в тому, що, працюючи разом з викладачем, студент має змогу проникнути в його творчу лабораторію, активно брати участь у підготовці практичного заняття, виконувати функції вчителя, конструювати завдання і логічні задачі з обраної теми. Наприклад, підготувати лінгвістичний тренажер і матеріал для словникового диктанта у вигляді гри "Третій зайвий", "Довідкове бюро", "Дивись у корінь", скласти цікаві діалоги типу "Загадай - відгадай" і т.д.

Це одним видом розвитку творчої ініціативи майбутнього вчителя-словесника є написання твору на лінгвістичні теми, які пишуть студенти перших та других курсів, наприклад "Подорож до загадкової країни Морфея", "Кили-були Синоніми", "Принцеса Граматика та графиня Параграфіи", "Це непросте просте речення" і т.п.

У системі підготовки студентів-філологів важливе місце займають практичні та лабораторні заняття з методики викладання російської мови. Підготовка методичних задач частково пошукового характеру, відбір дидактичного матеріалу до тієї чи іншої теми, організація роботи над створенням фрагментів уроків, ділові ігри - все це сприяє розвиткові методичної творчості майбутніх фахівців. Крім цього, часто на практичних заняттях спеціально створені викладачем робочі групи студентів не тільки інформують однокурсників про методичні надбання учителів-новаторів, але й апробують на практиці нестандартні форми і методи проведення уроків. Такі види занять

розкривають перед студентами можливості творчого підходу до викладання російської мови в школі, виховують інтерес до мислення, розширюють лінгвістичні горизонти, озброюють навичками творчої дослідної роботи.

Таким чином, використовуючи новаторські прийоми і методи і не забуваючи про традиційну методіку, викладачі-русисти здійснюють повноцінну фахову підготовку майбутнього вчителя-словесника.

В доповіді містяться приклади організації такої роботи.

Л.О.Савченко /Криворізький педінститут.

МОДЕЛЮВАННЯ РОЛЬОВИХ СИТУАЦІЙ У ВУЗІВСЬКОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЗАСІВ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗДІЄНОСТЕЙ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Перебудова системи соціально-економічних відносин в суспільстві ставить перед вищою школою нові завдання в підготовці педагогічних кадрів, в числі яких необхідність створення умов для професійного становлення студентів педвузу як організаторів творчої діяльності учнів в школі. Аналіз вузівської практики дозволяє прийти до висновку про те, що майбутні вчителі більшою мірою знаходяться у становищі слухачів, простих виконувачів волі педагога. При такій побудові навчання неможливо забезпечити самостійність, творчість, ініціативу студентів. Для цього при вивченні курсу педагогіки важливо активізувати діяльність студентів і відійти від стереотипу передавання готового досвіду у викладанні. Одним із основних показників професійного становлення особистості ми вважаємо сформування організаційних умінь майбутніх вчителів, тому що вчитель знаслідок специфіки своєї професії постійно організує, направляє і керує колективом учнів. Моделювання рольових ситуацій дозволить виробити у студентів організаційні уміння.

Проведене анкетування серед студентів I-II курсів показало, що тільки 5 % в набір професійних якостей включили організаційні уміння. Студенти III-IV курсів недооцінюють організаційні можливості вчителя, лише 20 % відзначили їх значимість в практичній педагогічній роботі.

При проходженні педагогічної практики студенти зазначають труднощі в організації уроку, а також труднощі, пов'язані з певними

працювати з педагогічним колективом, тобто організацією їх спільної роботи. В процесі проведення невідірваної практики другокурсником було запропоновано:

1/ керувати гуртком, спортивною секцією;

2/ бути помічником класного керівника, консультантами шкільного активу.

Тільки 20 % студентів виявили бажання працювати керівниками гуртків. Причину небажання працювати керівниками гуртків, секцій слід шукати в низькому рівні формування організаційних вмінь і навичок.

Моделювання рольових ситуацій сприяє максимальному приближенню до шкільної практики. Це розвиває можливості студентів актуалізувати знання для рішення професійних завдань, формує організаційні вміння.

В своєму дослідженні ми використовували метод моделювання рольових ситуацій, розроблений Кондрашовою Л.В., і застосували його в процесі вивчення курсів педагогічних дисциплін. Ми поставили перед собою завдання озброїти студентів організаційними навичками і вміннями. В основу побудови занять було покладено метод моделювання рольових ситуацій, де брались фрагменти уроків і виховних заходів. Ми виходили з того, що цей метод робить студентів не пасивними виконавцями, а активними організаторами проведеного заняття в системі "студент - вчитель", "група - клас".

Студент, що виступає на семінарі в ролі "вчителя", є і організатором цього заняття. Він повинен продумати початок заняття, сформулювати систему питань, завдань, прийомів, засобів, за допомогою яких можна забезпечити позитивні навчальні результати. Йому дозволяється самому визначити вік учнів, тобто клас, предмет, тему уроку. Роль викладача при моделюванні рольових ситуацій велика: він допомагає головній діячій особі під час взаємозв'язку з іншими учасниками не загубити основні ідеї, заради яких складена рольова ситуація. Слід підтримувати інтерес групи для підвищення реальності в ситуації. Одним з головних моментів в рольовій ситуації є те, що дія повинна бути спрямована на всю студентську групу.

Під час спільного обговорення результатів важливо урештати дії кожного учасника, пояснити, до чого дізналися в результаті спостереження за ситуацією, які почуття зазнали, чи була використана педагогічна техніка, наскільки ефективно були вирішені поставлені завдання.

Включення студентів в рольові ситуації потребує дотримання таких вимог:

модельовання по мірі складності навчально-виховних завдань; ступінь проблемності рішення поставлених завдань /конфліктність ситуації/;

ступінь імпровізації учасників рольової ситуації /від коротко заданих дій до вільної імпровізації/.

Для підвищення активної участі студентів на заняттях необхідно: вміти управляти ситуацією і знімати напругу, яка з'являється, організувати місце проведення рольової ситуації; забезпечити самостійність думки і творчість студентів.

Аналіз практики використання рольових ситуацій при вивченні курсу "методика виховної роботи" свідчить про те, що у студентів розвивається стійкий інтерес до професії вчителя, поліпшуються умови міжособового спілкування, формуються організаційні вміння.

Модельовання рольових ситуацій допомагає студентам стримувати навички організатора навчально-виховного процесу в школі.

О.А.Дубасенюк /Житомирський педінститут/

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ В ВИХОВНІЙ РОБОТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Особливої уваги в сучасних умовах набуває проблема професіоналізму виховної діяльності. В інституті розробляється система підготовки майбутніх вчителів, спрямована на оволодіння ними основами професійної майстерності.

Майбутні вчителі за допомогою вивчення педагогічних дисциплін насамперед осмислюють сутність професіоналізму у виховній роботі, що спирається на поняття про педагогічну систему, її структурні /ціль, виховна інформація, засоби, форми, методи, суб'єкт та об'єкт діяльності/ і функціональні /дослідницький, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаторський/ компоненти, розроблені Н.В.Кузьмінов. Професіоналізм виховної діяльності можна визначити як володіння педагогічним мистецтвом ефективного вирішення виховних завдань і вміння формувати у своїх вихованців готовність до продуктивного розв'язання задач як в галузі майбутньої професійної діяльності, так і задач, які виникають у реальному житті. Вихова-

майстер спонукає своїх учнів до саморозвитку, самоодосконалення.

Професійній виховній діяльності притаманні як загальні властивості людської діяльності, так і специфічні особливості, які визначаються своєрідністю дослідження. Продуктивна виховна діяльність передбачає володіння спеціальними знаннями в галузі теорії і методів виховного процесу, високорозвинуті вміння та навички у виховній роботі з учнями. Педагог-професіонал повинен мати високий рівень культурного та інтелектуального розвитку, широке коло інтересів, проявляти гнучкість, бути готовим до змін, мати творчий, по можливості нетрадиційний особистий світогляд, бути цілеспрямованим, наполегливим, доброзичливим, емоційно стабільним.

В літературі виділяють основні показники професіоналізму у виховній діяльності. По-перше, педагог виконує функцію вихователя-консультанта, який допомагає молоді оволодіти культурними надбаннями, орієнтуватися в життєвих ситуаціях. По-друге, педагог повинен зміцнити майстерно співвідносити загальні, поточні і кінцеві цілі і перетворювати їх в систему виховних задач /трансформуюча функція/. Для педагога-професіонала притаманна і стимулююча функція, сутність якої полягає у вмінні перевести вихованця з об'єкту в суб'єкт виховання та розвитку.

Професійна підготовка майбутніх вчителів ґрунтується на головній закономірності педагогічної діяльності, яка полягає у взаємобумовленості між рівнем сформованості продуктивності педагогічної діяльності і рівнем розвитку знань, умінь та навичок вчителя за допомогою розроблених технологій навчання основам професійної майстерності. Виділимо три групи педагогічних технологій:

1/ дослідження - система дій, що спрямована на оволодіння студентами аналітичним підходом до виховної та навчально-пізнавальної діяльності учнів і своєї діяльності, до різноманітних ситуацій, які постійно виникають у педагогічній діяльності;

2/ конструювання, що передбачає систему дій, спрямовану на оволодіння вміннями прогностичного характеру, які включають моделювання педагогічних ситуацій, проектування програм розвитку колективу учнів і індивідуальний розвиток особистості вихованця; планування виховної роботи на певний період; відбір оптимальних форм та методів виховної роботи;

3/ взаємодії, що включає послідовну систему дій, яка своєю метою має озброєння студентів вміннями та навичками комунікативної

12*

діяльності, зокрема встановлення доцільних відносин з учнями, ви-
ховання педагогічного такту, орієнтування в педагогічних ситуаціях;
майбутні вчителі вчать спільно з учнями організовувати колектив-
ну діяльність, сприяти згуртуванню учнівського колективу, розвитку
інтересів, здібностей викоганців, створювати належні умови для ре-
алізації їх творчих задумів.

З позицій технологічного підходу перероблені лекційні та прак-
тичні заняття з курсу педагогіки, основ педагогічної майстерності.
В заняття включені творчі завдання, що поступово ускладнюються,
педагогічні задачі, рольові ігри, мікросюжетування, тренінги, кон-
курси педагогічної майстерності, зустрічі з майстрами педагогічної
справи, вивчення досвіду педагогів-новаторів та інше.

Результати дослідження показують, що технологічний підхід у
процесі навчання позитивно впливає на процес професійного станов-
лення майбутніх педагогів.

А.І.Шумська, Н.В.Косенко
/Полтавський педінститут/

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Сучасна школа характеризується ускладненням функцій вчителя і
підвищенням вимог до його особистості. Тому усвідомлення педагогом
самоосвіти як однієї з постійних форм життєдіяльності і підготовле-
ність до неї є необхідною умовою професіоналізму і розвитку його
особистості.

Проведене нами спеціальне дослідження показало, що самоосвіта
більшості молодих вчителів /загальна вибірка 309 осіб/ є неопти-
мально функціонуючою структурою. Це проявляється у розбіжності між
цільовим, мотиваційним компонентами самоосвітньої діяльності і її
результатами, а також у відокремленості блока умінь самоосвіти /да-
ні кореляційного аналізу/. Оптимальною моделлю самоосвіти молодого
вчителя /15 % від загальної вибірки/ є саморегульована пізнавальна
діяльність, орієнтована на вдосконалення професійної діяльності і
розвиток особистості. Ця діяльність не тільки задовольняє професій-
ним вимогам, але внутрішньо мотивується у відповідності до цих вимог,
а також з потребами і інтересами особистості. Оптимальна мо-

доль самоосвіти являє собою систему, яка самоорганізується, тобто здатну в процесі функціонування змінювати свою структуру. Це необхідна умова безперервності освітнього процесу. Ця модель і була вибрана нами як орієнтир при керівництві самостійною роботою майбутніх вчителів.

Вступ до вузу пов'язаний з утвердженням молодої людини в ролі суб'єкта особистісного становлення, а також з формуванням нової соціальної ролі - суб'єкта професійного становлення. Ця роль надіймається першокурснику зразу, а позиція як система відношень формується довше і складніше як результат вирішення ряду протиріч. Серед них - протиріччя між вузівською системою навчання, орієнтованою на самостійну роботу студентів, і невідповідністю вчорашніх школярів до неї. При цьому мова йде навіть не про повну самостійність, яка передбачає вибір форм і змісту навчання /як у багатьох західних університетських моделях/, а про часткову, оскільки мета і зміст навчальної роботи в основному задаються ззовні.

Внаслідок обмеженості обсягу тез відзначимо лише логіку керівництва самостійною роботою студентів та їх підготовки до самоосвіти, коротко охарактеризуємо основні етапи.

Діагностика професійної спрямованості першокурсників дозволяє визначити мотивацію та орієнтацію їх пізнавальної діяльності. На цьому етапі визначаємо рівень інтелектуальних, навчальних умінь, умінь працювати з джерелами інформації. Методи: анкетування, творчі роботи, аналіз педагогічних ситуацій, завдання по обробці інформації. Визначення мети розглядається нами як двобічний процес, що включає постановку завдань викладачем і висунення мети професійного і особистісного становлення студентом. На етапі планування і розробки програми викладач будує систему роботи з предмету, визначаючи місце, функції і зміст самостійної пізнавальної діяльності студента. Студент же розробляє концепцію професійного становлення "Я - учитель".

Етап здійснення діяльності має своєю метою стимулювання і організацію самостійної роботи майбутніх вчителів з різними джерелами інформації. Досвід засвідчує ефективність використання в курсі викладання педагогічних дисциплін таких форм роботи, як педагогічна інформація /на кожному занятті/, складання анотацій, рецензій, написання і захист перед аудиторією рефератів, аналітичних оглядів, творчих робіт типу діалога критика і захисника з питань вивчення певної педагогічної літератури та ін. Осволення студентами всіма

видами обробки друкованої та іншої інформації є необхідною умовою підготовки їх до дослідницьких видів студентських робіт – курсових і дипломних.

В кінці кожного семестру ми проводимо зрізи, які фіксують характер пізнавальної і професійної спрямованості та рівень умінь самоосвіти, що дозволяє аналізувати отримані результати і коректувати на цій основі подальшу діяльність. Проведення подібної роботи виявляє ряд проблем, серед яких непідготовленість першокурсників до самостійної роботи, низький рівень інтелектуальних, загальнонавчальних умінь, відсутність у багатьох потреби в самоосвіті як якості особистості, невисокий престиж самостійної пізнавальної діяльності. Серед об'єктивних негативних факторів відзначаємо недостатнє виділення часу для самостійної роботи, якість педагогічної літератури, низький рівень оснащення читальних залів для роботи.

Однак самостійна робота як складова частина професійного становлення майбутніх вчителів – необхідна умова їх підготовки до самоосвіти і потребує продуманого керівництва.

П.І.Вілоусенко /Кривоїзький педінститут/

ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРИЧНОГО СЛОВОТВОРУ У ВУЗІ
/До питання про методику організації студентських
лінгвістичних досліджень та їх проблематику/

Відродження української національної культури закономірно посилює увагу громадськості до питань історії нашого народу, його культури, включаючи питання історії мови. Досконале знання історії мови стає, таким чином, однією з найважливіших професіограм майбутнього вчителя-словесника. Знання, здобуті під час вивчення курсів історико-лінгвістичного циклу, студенти можуть поглибити, працюючи в наукових гуртках, проблемних групах, при підготовці курсових і дипломних творів. Тут же вдосконалюються вміння самостійно досліджувати історію мовних явищ.

Цільне місце в загальній проблематиці розвитку української мови займають питання історичного словотвору, гостра актуальність яких полягає в тому, що в словотворі як основному джерелі поповнення лексики відображаються зрушення, що відбуваються в суспільно-політичному, економічному житті народу. Головним завданням іс-

торичного словотвору є опис історичного розвитку словотвірної системи мови, розкриття основних тенденцій, закономірностей її розвитку. Повуки в цьому напрямку в україністиці лише розгортаються, отже, студентські наукові дослідження можуть реально послужитися науці. Окреслимо орієнтовно проблематику дослідницької роботи студентів у цій царині.

1. Афіксологічні дослідження, тобто детальне дослідження історії окремих афіксів /префіксів, суфіксів, конфіксів/, які недостатньо або зовсім не вивчені в українському мовознавстві.

2. Дослідження словотвору окремих пам'яток різних стилів і жанрів чи груп пам'яток певного типу, вивчення системи словотвору представників красномовства різних епох.

3. Вивчення проблем взаємозв'язку розвитку словотвору і синтаксису. Попередні дослідження показують, що потужним фактором у розвитку системи словотвору є необхідність узгоджувати форму і зміст вторинних нмінацій з їх майбутніми синтаксичними ролями. Студентські наукові роботи, виконані різними дослідниками на матеріалі пам'яток різних епох, можуть підтвердити цю думку чи принаймні підготують ґрунт для остаточного вирішення проблеми.

4. Дослідження проблем історичного діалектного словотвору.

5. Вивчення проблем формування національної специфіки українського словотворення.

Досліджуючи історичний словотвір в реальному аспекті, а також шляхи формування національних рис словотворення української мови, слід звертати увагу не лише на способи словотворення, їх різновиди, а поглиблено аналізувати матеріальні словотворчі ресурси мови /діалекту/: обстежити фреквентність у вживанні словотворчих формантів на різних етапах функціонування мови /діалекту/, вивчити специфічні особливості у використанні мовою інвентаря словотворчих морфем /розбіжності у продуктивності афіксів, специфіки у стилістичному, функціонально-семантичному навантаженні тощо/.

Вивченню проблем формування національної специфіки українського словотворення мають передувати зіставно-типологічні дослідження різних слов'янських мов у цій галузі, які спираються, наприклад, при дослідженні афіксальних словотвірних систем, на ретельно виконані афіксологічні дослідження різних слов'янських мов. Це спонукає до об'єднання зусиль різних кафедр у цій роботі.

Достоірні, глибоко наукові висновки в роботі можливі лише тоді, коли обстежено велику кількість пам'яток, що фіксують найбільш

повно стан досліджуваного фрагмента мовної дійсності на різних історичних етапах. Цьому зарадить поєднання колективних та індивідуальних форм роботи під час збирання фактичного матеріалу, а вироблення єдиних вимог до фіксації мовних фактів дасть змогу створити картотеку, якою можуть скористатися через певний час нові члени проблемної групи. Важано, щоб висновки студентських наукових робіт опиралися на статистичні дані. Такі роботи, окрім, самостійного значення, створять тло для ширших досліджень, їх легко можна буде класифікувати в підсумівки інших наукових розвідок.

Робота в проблемній групі, де досліджуються питання історії української мови, безсумнівно, сприятиме зростанню фахової майстерності майбутнього філолога, адже вміння самостійно аналізувати історію мовних явищ допоможе вчителю давати кваліфікований історичний коментар при вивченні української мови в школі, вільно орієнтуватися в джерельній базі, історичних мовних фактах при вивченні історико-лінгвістичних дисциплін в ліцеях та гімназіях відповідного профілю.

Студент-дослідник зможе організувати і вдало здійснювати керівництво роботою юних істориків мови в середніх навчальних закладах різного типу, допомогти оформити результати дослідження у вигляді наукової доповіді /реферату/, статті до стіннівки чи місцевої газети, тези на конференцію тощо.

Б.Г.Друзь /Львівський педінститут/

НАВЧЕННЯ ОНОВЛЕННЯ МЕТОДИКО-МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КЛАСОВОДІВ

Оновлення змісту і методичного забезпечення навчання математики здійснюється на основі концепції курсу математики для 1-4 класів.

Стосовно методико-математичної підготовки студентів на факультеті підготовки вчителів початкових класів насамперед йдеться про заміну традиційних предметів "Математика" і "Методика навчання математики в початкових класах" на новий інтегрований курс "Основи і методика початкової математики". Її саме недостатня системність і цілісність уявлень про взаємозв'язки теоретичних і при-

важких дисциплін є типовим подолісся методичної підготовки
випускної кількості вчителів початкових класів.

Основні теми інтегрованої програми:

1. Віхи в історії математики та методи її викладання: ос-
новні періоди в розвитку математики; історія методики початкової
математики в Україні; компетенція сучасного курсу математики
для 1-4 класів.

2. Елементи логічних знань. Побудова початкового курсу ма-
тематики.

3. Розвиток молодших школярів у процесі засвоєння знань,
умінь і навичок з математики.

4. Урок математики в початковій школі.

5. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів до ма-
тематики.

6. Елементи теорії множин і комбінаторики. Навчання матема-
тики в дочисловий період. Множини предметів як основа формування
поняття числа і арифметичних дій.

7. Лічба, нумерація і арифметичні дії над цілими невід'ємними
числами.

8. Розширення поняття числа. Методика ознайомлення з дробами.

9. Навчання молодших школярів розв'язуванню задач.

10. Теорія і практика раціональних обчислень.

11. Наближені обчислення.

12. Зміст роботи і методика використання персональних ЕОМ у
навчанні молодших школярів математики.

13. Алгебраїчна пропедевтика.

14. Елементи геометрії та методика їх вивчення.

15. Величини та їх вимірювання.

Вивчення кожної теми передбачає: історичну і термінологічну
довідки; теоретичне обґрунтування з засвоєнням на прикладах, впра-
вах, задачах; систему в методичку вивчення в 1-4 класах. Особливо
уважно слід віднестись до сформульованих у шкільній програмі з ма-
тематики для 1-4 класів основних вимог до знань, умінь і навичок
учнів на кінець четвертого року навчання.

Б основу перебудова початкового процесу мають бути покладені
такі ідеї:

створення ситуацій, коли обсяг і рівень викладання перевищують
обсяг і рівень обов'язкових вимог;

націленість викладання на кінцевий результат, співвіднесений з метою навчання математики;

орієнтація на розв'язання задач як провідний вид діяльності учнів при вивченні математики;

особлива роль у гуманізації навчально-виховного процесу належатиме його народознавчому компоненту /"Українська народна математика"/;

забезпечення в ході викладання предмета позитивного емоційного ставлення учнів до цієї галузі знань, формування особистих мотивів її вивчення.

Критерієм методичної готовності вчителя до виховання і розвитку молодших школярів у процесі навчання математики є сформованість дидактичних і частково методичних умінь, які інтегрують у собі математичні, психолого-педагогічні і методичні знання.

Л.Б.Ряско /Горлівський педінститут іноземних мов/

РОЛЬ ФОЛЬКЛОРУ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК ВЧИТЕЛЯ

Праця вчителя належить до розряду особистісних видів людської діяльності. Кожен урок залежить перш за все від вчителя, від того, як він володіє матеріалом, як уміє подати цей матеріал, яку вдачу та звички має.

Завдання кожного вчителя-словесника – повернути українським дітям духовне надбання наших предків, їх обряди, традиції, пісні, сновляння, казки, легенди, веснянки, шедрівки тощо.

Діти – майбутнє нашої держави, а майбутнє – ніщо, якщо воно не має минулого.

До появи писемності фольклор був єдиним засобом відображення явищ життя і художніх знань народу. Українська усна писемна творчість за своїм походженням безпосередньо пов'язана із обрядами та міфами. У дохристиянську добу кожному обрядові відповідав свій міф. Ще й досі ведеться суперечка про те, що первинне – міф чи обряд, хоча більшість вчених схильється до того, що міф і обряд виникли одночасно.

В основному майже всі обряди були пов'язані з виробничою діяльністю людини: землеробством, рибальством, мисливством, релігійним.

Цікавими з народні звичаї, пов'язані із святами зимового календаря. Ці свята оберігали ритм і циклічність хліборобського життя. Обряди й пісні, що їх супроводжували, були пов'язані з тривогою селянина за подальше життя. Селяни, як правило, намагалися за допомогою магічних дій закликати добрий врожай, мати гарний приплид худоби, оборонялися від впливу елих сил, визначали перспективи на майбутнє.

Новорічні свята пов'язані із космогонією наших предків. На Русі головним божеством вважався Місяць – одна із ланок тріади саїтилістичного Вогню. Найбільш популярним жанром обрядової поезії зимового циклу були величальні пісні–колядки та щедрівки. Саме в колядках найбільше ознак патріархального родового ладу, коли соціально–громадський розподіл населення здійснювався за статевим ознакою. Тоді жінки займалися польовими роботами, а чоловіки проводили своє життя в сідлі та в бою.

Перші ритуальні пісні виконувалися на честь Плуга. Пізніше пісні такого типу стали називатися піснями–іграми /"Просо", "Подольночка", "Мак"/. Дуже популярними були на Україні драматизовані вистави–ігрища "Коза", "Меланка", у яких теж проглядалась хліборобська сиримованість давнього обряду. На вечорницях та досвітках розігрувалися побутові п'єски /"Явух", "Війт і жебрак"/. У великий піст, коли спадали сніги, дівчата починали закликати весну. Значне місце у весняному циклі посідали обряди, пов'язані із культом предків. На Зелені свята і на Проводи провідували померлих родичів.

Елементи солярного культу аграрної магії поєднувало у собі свято літнього сонцестояння – Купала. Це свято відоме було ще до Геродота. Купальську ніч вважали чарівною. Купало був уособленням родючості землі. Купаючись та стрибаючи через вогонь, людина мала очиститись від гріхів.

Святом дівчат вважаються Русаліт. Магічна основа русального обряду мала подвійний характер, що складається із хліборобської та любовно–ворожильної магії.

Родинно–побутова поезія обіймала дві важливі події в житті людини – весілля і смерть. У весільному обряді реально часто перепліталось з традиційним, умовним.

Важливе значення для виховання національної самосвідомості як студентів, так і учнів мають історичні пісні та думи. Поява історичних пісень була наслідком розвитку історичної свідомості на-

роду. Найбільше ми маємо історичних пісень, присвячених боротьбі українського народу проти турецько-татарських загарбників. Дуже часто історичні пісні перегукуються із думами. Вони, як і думи, створювались безпосередньо після якихось важливих подій і часто були написані учасниками чи свідками цих подій. Особливо популярністю вирізнялися пісні про Коваленка та Байлу. Зустріаємо імена Северина Наливайка, Максима Кривоноса, Івана Богуна, що продовжили справу своїх предків – Самійла Кішки, Івана Коновченка.

Ліричні пісні нашого народу позначені перш за все розкриттям багатогранності внутрішнього світу людини – це жива історія народу.

Ефективним засобом пізнання традицій та звичаїв народу є фольклорна практика студентів. Збираючи та досліджуючи зразки усної народної творчості різних регіонів України, студенти не тільки докладніше знайомляться з піснями, обрядами, звичаями, а й починають розуміти красу народної творчості, відчувати простоту і мудрість народу, вчаться любити свій край, свою землю, і будемо сподіватися, що вчитимуть цьому і своїх майбутніх учнів.

Л.П.Калченко /Криворізький
педінститут/

З ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВУЗІ

Навчання іноземної мови з орієнтацією на майбутню професію – одна з актуальних проблем вузівської методики сьогодні. У викладанні іноземної мови в педагогічному інституті є своя специфіка, яку не можна не враховувати. В умовах немовних факультетів педвузів існують два напрями у вивченні іноземної мови з спеціальності: перший – це математика, фізика, географія, а другий – педагогіка. Другий напрямок дуже часто випадає з поля зору викладачів іноземної мови. Студентів немовних факультетів педінститутів навчають по аналогії зі студентами університетів або технічних вузів. Це великий недолік, оскільки при такому підході не реалізується значний потенціал іноземної мови як засобу підвищення якості професійно-педагогічної підготовки вчителя.

Виховання готовності майбутніх вчителів до професійно-педагогічної діяльності в процесі вивчення іноземної мови здійснюється шляхом:

а/ професіоналізації змісту матеріалу, що вивчається;

б/ різноманітності методів та прийомів навчання.

Зміст навчального іншомовного матеріалу для студентів ледінституту складають загальнопедагогічні, спеціальні та суспільнополітичні тексти, різні види тренувальних вправ, а також тематика програмової усної мови.

Зупинимось на текстах загальнопедагогічного характеру. З жалем доводиться констатувати майже повну відсутність такого роду текстів в підручниках іноземної мови. Викладачі змушені підбирати їх самостійно. Працювати з текстами загальнопедагогічної спрямованості ми починаємо вже на I курсі як на заняттях в аудиторії, так і в позаурочний час.

В професійно орієнтованому навчанні іноземної мови важливе місце посідає розвиток навичок монологічної та діалогічної мови. Найбільш вдалим в цьому відношенні є такі теми, як "Наш інститут", "Моя майбутня професія", "Система освіти в нашій країні та в країні, мова якої вивчається".

Зміст навчального матеріалу є основою для виховання професійно-педагогічної готовності студентів до вчительської праці. Разом з тим можливості навчальної літератури стосовно використання її в професійно спрямованому навчанні дещо обмежені. Тому особливого значення набувають методи та прийоми роботи з учбовим іншомовним матеріалом.

Рівень професійної готовності майбутніх педагогів значною мірою залежить від раціонального використання методів проблемного навчання. Ряд досліджень свідчить про те, що перевірка розуміння прочитаного тексту, здійснювана не лише шляхом перекладу, а й в процесі вирішення завдань проблемного характеру, використання навчальних діалогів на практичних заняттях допомагають студентам висловити свою думку про прочитане, своє ставлення до нього, обґрунтувати й довести свою точку зору, переконати інших.

Ми намагаємося створювати такі ситуації спілкування, в яких засобами іноземної мови треба вирішити екстралінгвістичні завдання, проводимо мікродискусії та диспути на педагогічні теми. Студенти, особливо на II та III етапах навчання, взмозі вирішувати педагогічні задачі.

Проблема професійно орієнтованого навчання іноземної мови в педвузі досліджена недостатньо. Необхідно визначити роль і місце іноземної мови в процесі виховання готовності випускників педву-

зів до професійної діяльності, опрацювати критерії відбору текстів професійно-педагогічної спрямованості, створити типологію завдань, проблемних ситуацій, вибрати оптимальні методи, форми роботи, які забезпечували б результативність професійної підготовки майбутніх педагогів.

А.Г.Сличка /Слов"янський пед-інститут/

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПОНЯТЬ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ НЕМОВНОГО ВУЗУ

Сучасні тенденції розвитку освіти відображають пошук таких систем у навчанні, які сприяють формуванню професійної підготовки студентів, розвитку у них безпосереднього інтересу до своєї пізнавальної діяльності.

Професійне становлення особистості майбутнього вчителя багато в чому залежить від реальної його самосвідомості. На цій основі формуються уявлення про майбутню професію шляхом накопичення наукових педагогічних знань, понять, теоретичних і практичних знань наукової організації навчального процесу, котрий розуміється як система педагогічних, психологічних, соціальних і методичних заходів.

Певну роль в формуванні психолого-педагогічних понять у майбутніх педагогів може відіграти іноземна мова як загальноосвітній навчальний предмет в немовному вузі. Читання педагогічної літератури, починаючи вже з першого курсу, сприяє поступовому залученню студентів до обраної професії вчителя, формуванню у них професійних понять.

Першочергове завдання, яке повинно бути поставлене перед викладачем іноземної мови на даному етапі, полягає в дбайливому відборі навчального матеріалу психолого-педагогічної спрямованості, яка характеризується суспільною значимістю, що заключає в собі великий комунікативно-пізнавальний потенціал, здатність повідомляти студентам нову інформацію в галузі вітчизняної педагогіки, психології, досягнень зарубіжної школи і педагогіки.

Навчальний матеріал, представлений у вигляді текстів загальнопедагогічної спрямованості, містить в собі лексичний мінімум з

профілю даного факультету, що викладає також психолого-педагогічну термінологію і післятекстові завдання творчого характеру.

Засвоєння студентами психолого-педагогічної термінології на основі читання педагогічних текстів вважається відправним моментом у здійсненні комунікативних цілеустановок, які виражаються в різноманітних формах. Це і підготовка коротких повідомлень по змісту прочитаного, складання короткої психолого-педагогічної характеристики школяра, вираження згоди чи сумніву щодо змісту навчального тексту з використанням речення-кліше, вивченої педагогічної, психологічної термінології.

Так, працюючи над текстовими матеріалами, розробленими для студентів дефектологічного факультету, нами ставиться завдання ознайомити студентів з системою навчання дітей в допоміжних школах Німеччини. Студенти не тільки вивчають іноземну мову, але й поглиблюють знання з своєї спеціальності.

Складені до текстів завдання спрямовані на закріплення психолого-педагогічної термінології, вузько професійних понять. Пропонуються завдання, які допомагають краще продумати прочитане: виділити одне-два речення в тексті, що відображають головну ідею тексту, коротко викласти основний зміст тексту, спираючись при цьому на вивчену педагогічну вузькопрофесійну лексику, питання до тексту.

На другому етапі вивчення іноземної мови у немовному вузі важливим, на наш погляд, є формування у студентів навичок узагальнення інформації, отриманої в процесі роботи над науково-педагогічними текстами. Це складання анотацій, резюме до прочитаного.

Отже, відбір навчальних матеріалів для занять з іноземної мови покликаний відіграти важливу роль в професійному становленні майбутніх вчителів, пробудити позитивну мотивацію у студентів, бажання і потребу в читанні наукової літератури з своєї спеціальності, розширити їх пізнавальну діяльність.

Мовна практика на заняттях з іноземної мови під керівництвом викладача, що самостійно виконується студентами, закладає основи формування у них професійно-педагогічних і психологічних понять.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТУ "ІНОЗЕМНА МОВА" В ПЕДВУЗІ

Викладання іноземної мови, методи і засоби, що використовуються, мають великі можливості щодо розвитку особистості, сприяння активному засвоєнню знань і їх творчому впровадженню майбутніми вчителями, здійснення їх професійної підготовки. Успішна робота з вивчення іноземної мови потребує наявності і врахування багатьох моментів, таких як розвиток розуму та інтелектуальних і творчих здібностей студентів, мотивація навчання і формування зацікавленості у навчанні, чому сприяє врахування особливостей обраної студентами спеціальності.

Іноземна мова є не лише засобом спілкування, її вивчення сприяє підвищенню зацікавленості до обраної професії. Учебний матеріал, що ним користуються в процесі оволодіння іноземною мовою, повинен вмішувати інформацію, яка пов'язана з певним розділом знань і професійно спрямована, мати можливості щодо розширення кругозору студентів. Корисним слід вважати відбір актуальної суспільно-політичної інформації, що створює передумови для розвитку мислення, самостійності і активності студентів.

Іноземну мову слід розглядати поряд із спеціальними дисциплінами. Навчання найбільш продуктивно, коли учебний матеріал відповідає потребам спеціалізації студентів, підкреслює суспільно-соціальне значення обраної професії. До того ж у цьому випадку перед студентом відкривається можливість набути знання, зокрема професійні, із зарубіжних джерел. Можна з упевненістю сказати, що резерви підвищення якості підготовки спеціалістів, творча активність студентів в учбовому процесі, їх пізнавальна діяльність, здатність до самоорганізації і самоосвіти визначаються професійною спрямованістю навчання.

Особливість організації вивчення іноземної мови в педвузі полягає в тому, що все навчання поділяється на два етапи. На першому - студенти оволодівають загальними основами мови. На другому - вивчення іноземної мови набуває все більшої спеціалізації і професійної спрямованості: практикуються специфічні засоби і форми, такі як семестрові усні доповіді, семінари-дискусії з окремих

професійних і суспільних тем на іноземній мові, студентській мік-
роконференції, спеціальні заняття з розвитку навичок узагальнення
/реферування, анотування, конспектування наукової літератури/.
Слід зазначити, що навчання з введенням текстів за фахом із ши-
рокого профілю педвузу на початковому етапі надає перевагу щодо
формування зацікавленості студентів і до вивчення предмету "Іно-
земна мова".

Таким чином, до найважливіших завдань у викладанні іноземної
мови відносяться: підготовка матеріальної навчально-методичної
базис і формування у студентів зацікавленості у використанні іно-
земної мови для підвищення власної компетенції в оволодінні об-
раною спеціальністю.

Викладання іноземної мови, яке здійснюється з використанням
різноманітних форм, методів і засобів навчальної роботи, сприяє
активізації навчання. Методи активного навчання підвищують моти-
вацію, посилюють міцність запам'ятовування, що досягається за ра-
хунок більшої розумової і практичної активності студентів і на-
дають можливість майбутнім вчителям переконатися на власному дос-
віді у тому, що внутрішнє спрямування пізнавальної діяльності має
перевагу над впливом викладача іззовні.

На заняттях з іноземної мови відкриті широкі можливості для
використання проблемного навчання, педагогічної технології, здій-
снення індивідуалізованого навчання, що в свою чергу поширює і
збагачує практичний досвід майбутніх педагогів. При з'ясуванні
завдань творчого характеру яскраво виявляються індивідуальні ри-
си кожного студента, кмітливість, вигадка, вміння орієнтуватись,
правильно і цікаво розподіляти учбовий матеріал, виділяти голов-
не, знаходити раціональні шляхи виконання того чи іншого зав-
дання.

Викладачі іноземної мови здійснюють вплив на формування у
студентів певних психолого-педагогічних якостей: педагогічного мис-
лення, педагогічної уяви, оволодіння технікою, мімікою, артикуля-
цією та іншими атрибутами педагогічної майстерності.

Проявом професійної спрямованості є інтегроване навчання,
яке встановлює і підкреслює зв'язок кожної учбової дисципліни
з іншими предметами і видами навчання шляхом виявлення у кожній
дисципліні комплексу професійно необхідних знань. Багатозасекторна
діяльність в процесі викладання іноземної мови забезпечує інтегра-

цій психолого-педагогічниць, методичних та мовних знань студентів, надає можливість формувати професійно-орієнтовані лінгвістичні та психолого-педагогічні уміння, професійно-методичні знання та навички.

В.А.Трунова /Ізмаїльський пед-інститут/

НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ КАЛІГРАФІЧНОМУ ПИСЬМУ

Подальше вдосконалення системи народної освіти значною мірою зумовлене поліпшенням методичної підготовки вчителя, застосуванням методів згідно з вимогами життя, забезпеченням школи сучасними навчальними посібниками. Особливого значення завдяки цьому набуває система початкового навчання, а саме - навчання грамотному та каліграфічному письму. В матеріалах республіканської науково-практичної конференції /м.Львів, 1983 р./ підкреслювалось, що в вишій школі необхідно "удосконалювати планування з методики каліграфії".

Каліграфія - це вміння /майстерність/ писати чітким та красивим почерком. Майбутні вчителі каліграфії повинні оволодіти на високому науковому та методичному рівні навичками каліграфічного письма. Кінцевий результат засвоєння рукописної графіки - це розвиток уміння граматично правильно, досконало й змістовно висловлювати свої думки в письмовій формі.

В процесі роботи з учнями першого класу вчитель бачить, що одні учні оволодівають письмом швидко й успішно, майже без зусиль з боку вчителя, інші потребують до себе особливої уваги та додаткового часу для занять з каліграфії. Отже, перед вчителем постає питання, як провадити урок з усіма учнями класу і враховувати індивідуальні особливості кожного з них, як захопити всіх школярів одночасно корисною та продуктивною роботою, як зробити, щоб кожен учень активно працював на уроці.

Для того щоб методично правильно реалізувати програмні вимоги щодо навчання письму, вчителю початкових класів слід враховувати закономірності формування чіткого й швидкого, правильного та безвідривного письма і можливості дітей оволодіти цими навичками, а самому оволодіти методами /лінійним, генетичним, копіювальним і тактовим/ та прийомами письма /за зразком, сухим пером, під рахунок, в повітрі, по контуру, мокрим пензлем, калькуванням/.

В сучасних програмах вузів /спеціальність 030600/ введено предмет "каліграфія", і студентам необхідно створити найбільш сприятливі умови для формування навичок чіткого, розбірливого й досить швидкого письма.

Слід зазначити, що утворена система основних елементів букв — це вже стійка система. Нам треба тільки розібратися в позитивному та негативному, врахувати хиби та помилки згідно з сучасними вимогами до навчання письма, бо "некритичний підхід до спадщини минулого не може не гальмувати подальшого розвитку методики", — пише О.П.Лемені-Макелон.

Отже, зазначену мету оволодіння цим курсом необхідно реалізувати протягом 30 годин /20, виділених за планом, замало/: 4 години лекцій, 16 годин практичних і 10 пропонуємо відвести на лабораторні заняття чи самостійну роботу. Це може бути вдосконалення навичок каліграфічного письма, виготовлення демонстраційних карток чи іншої наочності з каліграфії.

Безумовно, слід звернути увагу студентів як майбутніх спеціалістів початкової школи:

на побудову уроків письма під час навчання грамоті дітей першого класу /підготовчий, основний, додатковий етапи письма: це уроки в післябукварний період та проведення каліграфічних хвилинок в 2-4 класах/;

види та прийоми роботи при проведенні уроків письма, прийоми активізації мислення учнів під час вивчення букви на цих уроках; розвиток інтересу до матеріалу, який вивчається паралельно з написанням тієї чи іншої літери, застосуванням наочності та ТЗН на таких уроках.

Необхідно рекомендувати дидактичний матеріал, який допоможе поглибити знання учнів-першокласників, збагатити їх словниковий запас, вплинути на розвиток кмітливості та мовлення. Віршички, скоромовки, предметні та сюжетні малюнки тощо — це матеріал, який може стати школярам "містком" для переходу від одного виду діяльності до другого, допоможе замінити механічні операції письма на розумові, зняти напругу з кисті руки дитини.

Отже, роль графічних навичок у навчально-виховному процесі надзвичайно велика, бо без оволодіння графікою неможливе вивчення будь-якого навчального предмета в школі, а сам вчитель має бути підготовлений до цього на високому науково-методичному рівні.

14*

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ

Перед суспільством стоїть завдання оновлення усіх сфер життя суверенної України. Провідна роль у розв'язанні проблем духовного відродження народів належить вчителю-вихователю. Потрібна цілоспрямована робота по підготовці вчителів нової формації. Тому в системі підготовки вчителів важливе місце треба відвести питанням педагогічної техніки. Адже кожен вихователь повинен добре знати, як досягти поставленої мети.

Термін "педагогічна техніка" з'явився в науковій літературі на початку XIX століття. Але, на жаль, і в теорії, і на практиці до цього часу педагогічна техніка не має ґрунтовних розробок і не набула широкого визнання.

Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів, вмінь та особливостей поведінки вихователя, спрямованих на ефективну реалізацію принципів і методів нагально-виховної роботи з окремими вихованцями або дитячим колективом стосовно мети виховання та особливостей конкретних об'єктивних і суб'єктивних умов.

Якщо педагог прагне до вдосконалення виховного процесу, доведення його до майстерності, він має оволодіти значною кількістю засобів і вмінь, які є компонентами педагогічної техніки.

У системі підготовки вчителів у педагогічних навчальних закладах кожен випускник має володіти основами педтехніки, знати методики формування необхідних якостей, вмінь під час самоосвіти.

В структуру педагогічної техніки входить ряд компонентів. Зупинимося на деяких з них.

Зовнішність педагога. З позицій педтехніки поняття "зовнішність учителя" включає: одяг, взуття, зачіску та інше. Поєднання компонентів одягу і предметів, які його доповнюють, створює своєрідний ансамбль. Він повинен до певної міри виражати особистісну соціально-психологічну сутність вихователя, бути органічним доповненням його індивідуальних особливостей.

Техніка голосу і мовлення. Голос з усіма його якостями є основним інструментом професійної діяльності педагога. На основі природних даних важливо розвивати техніку мовної діяльності. Без

шого вчитель не зможе повною мірою реалізувати свої розумові можливості, педагогічні знання і вміння. Яким же якість має відповісти голос вчителя? Це: відсутність природних дефектів, відкритість, чіткість, виразність, впевненість, мажорність, здатність до зміни тональності.

Процес формування техніки голосу і мовлення включає ряд аспектів: знання будови голосового апарату; оволодіння технікою фонопічного дихання; формування артикуляційної техніки; оволодіння дикцією; оволодіння темпом і ритмом мовлення; розуміння сутності логіки мови, її підтексту.

Жести і міміка виступають певними засобами невербального спілкування. Вони доповнюють словесне спілкування, допомагають наповнити його виразністю. При оволодінні технікою жестів і міміки варто допомагати, щоб вони були виправданими, доцільними, правдиво відображали зміст мовлення і думки, а також доповнювали архітектоніку почуття.

Володіння своїм тілом. До цієї групи варто включити вміння ходити, стояти, сидіти відповідно до педагогічно доцільних вимог. Домінуючим фактором в оволодінні цими вміннями має виступати природність. Але вона повинна бути яскравою, виразною, чіткою. Учителеві варто "знати" своє тіло – його достоїнства і недоліки. Впевнена хода, пластичність, економність рухів, раціональність положення свого тіла в класному інтер'єрі, необхідна поза – все це має допомагати педагогові у розв'язанні навчально-виховного завдання.

Психотехніка передбачає використання досягнень психологічної науки в різноманітних галузях людської діяльності з метою підвищення її ефективності. Знання психотехніки допомагає педагогові проаналізувати і оцінити в конкретний момент власний психічний стан, а також стан вихованців, мобілізувати свої сили, привести їх у відповідність до вимог розв'язання конкретних педагогічних завдань спілкування з учнями.

У системі оволодіння педтехнікою необхідно вдатися до постійного самоконтролю протягом навчання у педагогіці і всіх років педагогічної діяльності.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ - МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Реалізація нових завдань освіти передбачає наявність кадрів, здатних до їх виконання. Ці кадри продовжують готувати в педагогічних вузах і університетах традиційно. Сьогодні головне навантаження все ще лягає на плечі студента, а не на його мислення. Це особливо небезпечно при підготовці майбутніх педагогів, які понесуть у життя перш за все ті методи, якими володіють самі. Сучасна точка зору має на увазі пріоритет фундаментальної університетської підготовки, яка відзначається гнучкістю і різноманітністю методик навчання. Однак нам ще потрібно мобілізувати університетські резерви для підготовки педагогів нового рівня. В їх числі - новий підхід до самостійної роботи студентів /СРС/.

Поряд з надбанням академічних знань дуже важливим для вузу є формування здатності до самостійного оволодіння новими знаннями й творчим мисленням, а це потребує зміни підходів до СРС. Насамперед це переорієнтація обов'язків викладача з передачі знань на керування навчанням студентів при стимуляції їх пізнавальної активності, ініціативності та самостійності. Має бути кількісно розширена СРС до потрібного обсягу згідно з завданнями навчання з значним поліпшенням її якості. Останнє в умовах незмінності бюджету часу визначається педагогічними принципами її проведення. Від них залежать пізнавальна активність, інтенсивність і продуктивність як спільної з викладачем, так і "чистої" СРС. Педагогічні умови складають комплекс, який містить у собі всі ланки системи керованої СРС вузу. Треба відзначити трансформацію поняття СРС, сучасний зміст якого поряд з неаудиторними вміщує аудиторні її види.

Аналізуючи передовий досвід вузів і багаторічні власні дослідження, ми встановили, що зростаюча роль і учебні функції СРС реалізуються більш вдало, якщо вона спочатку розширюється за рахунок аудиторних її видів. При цьому забезпечується надбання повноцінних самоосвітніх вмінь і навичок на молодших курсах в процесі найбільш педагогічно забезпеченої аудиторної СРС на заняттях під керівництвом викладача. Вони закріплюються неаудиторно

роботом і потім поглиблюються на старших курсах в процесі не-
аудиторної СРС. Таким чином, підвищується продуктивність всіх
видів СРС шляхом створення оптимальних педагогічних умов їх про-
ведення, диференційованого по етапам /курсам/ навчання. Мотивом,
що спричинив комплексні дослідження СРС, став проведений на I-
III курсах фізичного факультету аналіз причин академічної заборго-
ваності. Він показав, що в міру захопчування студентів до більш
складних, ніж самопідготовка до занять, видів самостійної роботи,
які потребують творчого пошуку, все більше виявляється відсутність
або низький рівень навичок самостійної інтелектуальної праці.
В своїй практиці ми впевнилися в тому, що ці навички можуть і по-
винні бути надбані студентами вже на перших курсах і перш за все в
процесі організованої і керованої викладачем аудиторної СРС. Нав-
чання першокурсників технології самостійного надбання знань з роз-
криттям психолого-педагогічних основ і методології СРС найбільш
плідне, якщо воно здійснюється в процесі учбової діяльності з кон-
кретних дисциплін. У зв'язку з цим потрібне поглиблене вивчення
видових особливостей аудиторної СРС, взаємозв'язків з неаудитор-
ними видами, розробка і експериментальна перевірка комплексних
методик проведення всіх видів СРС з дозуванням індивідуальної,
групової і колективної роботи.

Число складових комплексу умов продуктивної СРС, крім опти-
мізації її обсягу і видів, включає зближення і зв'язок аудиторної
і неаудиторної СРС, переключення основних зусиль контролю резуль-
татів СРС і навчання в цілому з заключною на повсякденний взає-
мний контроль з поступовим звуженням ролі і скороченням часу се-
сійного періоду навчання.

Знайдені закономірності можуть бути відправним моментом для
творчої роботи в створенні єдиної системи СРС вузу.

О.Г.Пеліско, О.С.Велик /Луган-
ський педінститут/

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВУЗІ

Професія педагога потребує від особистості людини глибоких
знань, умінь реалізувати на практиці нові ідеї. Формування такої
особистості в стінах педагогічного вузу значною мірою визначаєть-

ря тим, наскільки швидко і ґрунтовно студент конкретизує для себе мету навчання.

Засвоєння визначеного змісту загальної і педагогічної культури буде здійснюватися набагато ефективніше, якщо мета навчання, яку визначив студент, буде мати спочатку особистий, а вже потім суспільний характер. Ось так виглядає, наприклад, традиційна для більшості студентів орієнтація: мета навчання = рівень професійних знань + рівень загальної культури. На наш погляд, зміна акцента в даній орієнтації: мета навчання = рівень загальної культури + рівень професійних знань сприятиме підсиленню уваги студентів до розвитку особистого "я".

Переорієнтація мети навчання потребує перегляду змісту учбових планів, кількості часу, що відводиться на вивчення окремих дисциплін, появи більшого переліку спецкурсів та спецсеінарів. Нові умови дають можливість студенту самостійно, або спираючись на рекомендації психолого-педагогічного центру діагностики, створювати індивідуальну програму навчання як на визначений відрізок часу, так і в цілому на весь курс навчання.

Індивідуальна програма включає в себе "базовий" блок дисциплін, необхідний для обов'язкового вивчення, і "супутний" блок, куди входить набір спецкурсів, спецсеінарів, які студенти обирають самостійно. До речі, обсяг "базового" блока залежить від курсу навчання. На старших курсах доля часу на вивчення обов'язкових дисциплін може зменшуватися.

Надання студенту можливості вибору, крім змісту освіти ще і методів, форм навчання при наявності у нього усвідомленої мети, допоможе вирішити проблему підвищення загальнокультурного рівня і якості професійних знань. Сама можливість свободи визначення накладає на особистість більшу відповідальність, тому що необхідно відношенням до праці стверджувати своє право вирішувати, бути самостійним у своїх судженнях. Крім того, студент отримує можливість оптимально розподіляти свої сили, варіювати часом протягом визначеного циклу навчання.

Ці висновки з'явилися після проведення контрольного аналізу результатів педагогічного пошуку на кафедрі педагогіки.

Одне із завдань пошуку полягало в визначенні умов, які сприяють формуванню творчого ставлення студентів до предметів психолого-педагогічного циклу. Прикладом може бути вдосконалення методики вивчення курсу "Історія педагогіки".

Зміст курсу було розбито на три великих блоки. Кожний з них включав в себе перелік визначених тем, літературу для самостійного вивчення і контрольні питання. Студенти отримали можливість, прослуховуючи лекційний курс і відпрацьовуючи теми на семінарах, обирати для себе оптимальне навантаження і здавати зміст блоків відповідно напрацьованого матеріалу на індивідуальних заняттях, які проводяться у вигляді співбесіди. Остання співбесіда є заліковською і її результат, що включає і попередні оцінки, визначає екзаменаційну оцінку, яку студенти отримують задовго до сесії.

Використовувану методику викладачі кафебри продовжують удосконалювати, але вже попередній аналіз дав можливість вилучити ряд її позитивних якостей:

студент стає більш активним учасником процесу навчання, виявляючи для себе певні стимули у вигляді дострокового складання екзамену і можливості отримати бажану оцінку, орієнтуючись на відомі йому критерії;

індивідуальні співбесіди дозволяють викладачу більш об'єктивно контролювати процес засвоєння знань, що особливо важливо, вчистити, якщо в цьому виникає необхідність, певну корекцію в цей процес;

індивідуальні співбесіди дають можливість студентам більш повно проявити свої здібності і навіть змінювати стереотип їх оцінок, який з'являється на старших курсах як у товаришів, так і в себе.

Самостійна, активна роль студентства в учбовому процесі одночасно з підвищенням якостей отриманих знань сприяє і формуванню таких необхідних сучасному спеціалісту якостей, як ініціатива, цілеспрямованість, творче ставлення до справи.

І.М.Карпенко, Н.І.Червякова /Дуганський педінститут/

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ
КАТАГОРИСНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ФОРМУВАННІ
ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧИВ

Удосконалення виховного процесу, що пов'язане з подоланням суттєвих недоліків функціонального підходу до виховання, потребує серйозної та глибокої перебудови професійно-педагогічної підготовки

ки майбутніх вчителів. Студенти повинні оволодівати сучасними технологіями виховання учнів, що спрямовані перш за все на формування духовної культури особистості. Однією з таких технологій, на наш погляд, є катарсисна педагогіка.

Використання у виховному процесі такого феномену, як катарсис /від грецького "очищення"/, надає можливості змінювати думки, почуття та становлення особистості, що в свою чергу сприяє активному духовному розвитку школярів. У стані катарсису відбувається усунення протиріч в інтелектуальній, емоційній, морально-етичній сферах і засвоєння загальнолюдських цінностей та ідеалів. Катарсис як внутрішній стан людини забезпечується особливим складом та структурою елементів художніх творів. За всю історію свого розвитку мистецтво накопичило надзвичайно ефективний арсенал засобів та прийомів духовного впливу на людину.

Катарсисна педагогіка – це система засобів цілісної трансформації /ускладнення, піднесення/ духовного стану особистості під впливом спеціально організованого виховного заходу. Підготовка студентів до використання прийомів та засобів катарсисної педагогіки передбачає засвоєння таких принципів: 1/ створення засобами виховного заходу особливого виховного образу, близького за своїми характеристиками до художнього; 2/ використання комплексу мистецтв як основи для цілісного впливу на особистість; 3/ опора на широку палітру почуттів учнів, на їх творче уявлення та фантазію; 4/ стимулювання альтернативних поглядів та оцінок школярів, розвиток діалогічної соціокультурної свідомості; 5/ доведення учнів до катарсисного стану при одночасному врахуванні їх індивідуально-вікових особливостей і можливостей духовного засвоєння дійсності.

Названі принципи були покладені в основу навчально-практичної діяльності студентів по створенню моделей виховних заходів як під час вивчення курсу "Основи педагогічної майстерності", так і педагогічної практики. Розроблені студентами моделі виховних заходів відбивали єдність елементів спільної діяльності педагога та учнів, створювали збагачений, інтегрований образ навколишнього світу, спонукали учнів до глибокого, емоційно-естетичного переживання. Так, студентами природничо-географічного факультету спільно з викладачами /авторами дослідження/ були створені та опробовані на педагогічній практиці такі виховні заходи: "Храм Христа

"Спасителя - зруйнована соість народу", "Історія одного кохання",
"Людина і війна".

Катарсисна партитура почуттів, наприклад у виховному заході "Храм Христа Спасителя", створювалась поетапно. На першому етапі - відкриття почуттів /замисленість, спокій, легкий смуток/ - звучав музичний твір Г.Свиридова "Пастораль" і демонструвалися слайди з зображенням мальовничих храмів та церков. На другому етапі /морально-етичного конфлікту/ використовувалися фрагменти сьомої симфонії Д.Шостаковича та В.Гавриліна "Передзвони", а також слайди з зображенням зруйнованих церков, старовинних ікон А.Рубльова та Ф.Грека. На третьому етапі - заглиблення в себе - музика Х.Глюка "Мелодія" і зображення церкви Покрова на Нерлі сприяли народженню таких почуттів, як каєття, співчуття, жалю. На четвертому етапі - провітлення - домінували почуття надії, любові, полегшення, спокійної совісті, що викликані сприйняттям картини І.І.Лєвітанє "Вечірній дзвін" та одноіменної пісні у виконанні С.Захарова. П'ятий етап /"вихід у світ"/ розвиває почуття радості, віри в краще майбутнє, захопленість, упевненість в собі музикою П.І.Чайковського "Перший концерт для фортепіано з оркестром" та сприйняттям картини О.Рилова "Зелений шум". Під час виховного заходу звучали поема Д.Кедріна "Зодчі" та вірш М.Тарасової "Храм Василя Блаженного".

Виховні заходи, створені засобами катарсисної педагогіки, з цікавістю та захопленням сприймалися учнями. "Пройшовши через "горнило" катарсису, я усвідомив істинну духовність культури і величезну відповідальність за її збереження" /Вахта О., учень обласної української гімназії/. Підготовка та проведення подібних заходів безпосередньо формує духовну культуру студентів, поширює її естетичний кругозір, розвиває морально-етичні якості майбутніх вчителів.

Я.В.Шрамко /Криворізький
педінститут/

РОЛЬ ЛОГІКИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТІВ /МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ/

Важко переоцінити значення логіки в справі професійної підготовки майбутніх вчителів. Це значення обумовлено насампе-

ред предметом логіки як науки, яка визначає форми та методи міркувань. Вчитель, який має достатній запас логічних знань, зможе краще з методичної точки зору підготувати та провести урок.

Особливо важливими для формування логічної культури вчителя є знайомство з такими розділами та напрямками сучасної логіки:

1. Теорія аргументації. Вчитель повинен бути спроможним правильно сформулювати та обґрунтувати тезис, який він збирається довести, володіти умінням спростовувати хибні гіпотези та ствердження. Для цього необхідно знати правила побудови та засоби доказів і спростувань, а також можливих помилок, які виникають при порушенні цих правил.

2. Логіка запитань. Це нова галузь сучасної логіки, знання якої зможе подати істотну методичну допомогу вчителю, бо для нього важливо не тільки володіти матеріалом уроку, але також методично грамотно побудувати опитування учнів, а для цього необхідно вміти поставити запитання. В педагогічній практиці часто зустрічається така ситуація, коли учень не може відповісти на запитання вчителя, але не тому, що він не знає відповіді, а тому що саме запитання сформульовано невдало.

3. Теорія визначень. Хороший вчитель повинен вміти чітко сформулювати свою думку, дати логічно правильне і виразне визначення термінів, які він використовує. Для цього потрібно знати види визначень, правила їх утворень, а також можливі помилки в визначеннях.

4. Поняття. Уміння грамотно оперувати поняттями – важливий елемент методичної майстерності вчителя. Для грамотної побудови уроку краще необхідно володіти навичками узагальнення та обмеження понять, поділу понять, вміти установити відношення між поняттями, які вводяться протягом уроку.

Т.В.Кин, Т.О.Шевченко, Г.Г.Мартинова
/Одеський педінститут/

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ**

В уточненій концепції загальної середньої освіти у розділі
"Диференціація освітнього процесу" записано: "Визначаючим факто-

рби та умовою гуманізації та демократизації освіти, відродженням його культурно-утворювальної функції є диференціація учбово-виховного процесу. В ній записка надання кожному учню різно високотного плану досягнення висот культури, максимального розвитку дітей з різним розвитком індивідуальності".

До диференційованого навчання необхідно готувати ще в інституті, де диференціація повинна бути і профільна, і внутрішня /в умовах однієї групи/, і зовнішня /з поглибленим вивченням різних предметів на курсі/. На превеликий жаль, на наш погляд, недостатньо уваги приділяється внутрішній диференціації. Тому і студенти-практиканти та молоді вчителі дуже неохоче застосовують внутрішню диференціацію у своїй роботі.

Диференціація навчання – це важливий засіб індивідуалізації. Якщо говорити про індивідуалізацію як форму організації навчального процесу, то вона спрямована на окремих учнів, диференціація – на окремі групи, які схожі по рівню розвитку та інтересу до предмета. Подібні групи неважко виділити як на курсі, так і в учбовій групі.

Навчання малими групами орієнтує студентів, по-перше, на самостійне засвоєння учбового матеріалу за допомогою запропонованих викладачем завдань або проблем.

Так, наприклад, нами розроблені завдання для малих груп факультету підготовки вчителів початкових класів за темами "Методика вивчення дробів", "Методика роботи над простими і складними задачами", "Площа фігур" та інші.

Крім того, робота однієї групи обмежується певною частиною цілого розділу, над яким працює вся група студентів. Така організація роботи особливо доцільна, якщо матеріал до заняття великий за обсягом і всім студентам практично неможливо його опрацювати. У цьому випадку цінність групової роботи в тому, що вони знайомляться з результатами, які отримали студенти окремих підгруп під час практичних занять, завдяки керівній ролі викладача. Студенти засвоюють матеріал, опрацьований не тільки своєю групою, але й той, над яким працюють інші групи.

Під час навчання малими групами навчальний процес будується так, щоб на деяких його етапах студенти були в контакті не тільки з викладачем, але й один з одним, тоді педагогічний вплив буде не прямим, а побічним, що ставить студента у ситуацію, коли знаннями він може оволодівати з захопленням. З іншого боку, у групах

виникає і саморегуляція. Необхідність співробітництва у підгрупі стимулює дії в загальних інтересах, з'являється бажання внести і свій посильний внесок у загальну справу.

Студент в таких умовах починає розуміти, що навчання - це не тільки засвоєння готових висновків /рецептів/, але і процес пізнання, тут можуть бути помилки і невірні відповіді.

У роботі з підгрупами виникає нове відношення до помилок, адже робота малими групами ставить завдання пошуку різних розв'язків проблеми, на шляху цих пошуків можуть з'явитися і помилки, і невірні відповіді. Але викладач повинен дивитись на помилки як на необхідний етап на шляху до знань, терпляче і доброзичливо допомагати студентам у їх самостійній та пошуковій роботі.

Студенти випробують на собі працю викладача в роботі малими групами, бачать її позитивну якість, що сприяє застосуванню цієї роботи з учнями.

З.В.Друзь, О.В.Бугрій
/Криворізький педінститут/

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1. Нині вже в І-4 класах змінюються пріоритети цілей навчання: на перший план висувається його розвивальна функція, культ самостійності і нестандартності думки, культ, що забезпечує здоровий інтелектуальний клімат класу. Оновлення змісту навчання здійснюватиметься через введення дворівневних підручників, нових інтегрованих курсів /"Людина і світ", "Мова і культура спілкування", "Математика і конструювання" та ін./, спеціального курсу пізнавальних здібностей, щоб створити розвивальне середовище для учнів.

2. З урахуванням цього для студентів педагогічних факультетів розроблено інтегрований педагогічний практикум "Людина і світ", який охоплює 8 тем /від першого до четвертого класів/: "Наша школа", "Сім'я", "Про тебе самого", "Уроки звичливості", "Азбука пішохода", "Де ти живеш", "Люди і речі", "Природа навколо нас".

Основу всього курсу складає ідея: людина, суспільство, природа - це єдине, нерозривне ціле.

У доборі різних типів розвивальних завдань за основу взято ті логічні операції, без яких виконання їх неможливе: порівняння, узагальнення, класифікація, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. При цьому враховувалися також програмні вимоги до знань, умінь учнів на кінець навчання у 1-4 класах.

Різномплановий зміст предмета зумовлює об'єктивну необхідність використання такого комплексу методів і прийомів:

для активізації сприйняття - пояснення з опорою на наочність, бесіди з коментуванням малюнків, натуральних об'єктів;

для активізації пам'яті, мислення, творчих можливостей - пошукові завдання;

для активізації емоційної сфери - дидактичні, сюжетно-рольові ігри.

3. Структурно і за змістом матеріал інтегрованого курсу "Основи і методика початкової математики" організовано за основними компонентами початкової математичної освіти, які визначають практичну і духовну значущість цього предмета для навчання й виховання молодших школярів.

Оволодіти математикою - означає навчитися розв'язувати не лише стандартні, а й творчі задачі. На відміну від стандартних творчих або пошукових називають вправу, приступаючи до виконання якої учні не знають заздалегідь ні способу її розв'язання, ні того, на якому навчальному матеріалі ґрунтується розв'язання. Щоб виконати таку вправу, треба правильно оцінити окремі компоненти завдання, поданого в нестандартній формі, зрозуміти властивості величин та залежності між ними, які безпосередньо не зазначені в умові, але впливають з певних закономірностей, причинних або функціональних залежностей.

4. Взаємозв'язок діяльності викладача і студента - основа формування в останніх професійних інтересів. Лаконічно висловимо свою позицію словами: "Творячи, навчати - навчатись, творячи". Готувати майбутніх педагогів мають викладачі, які довели і постійно доводять свій високий творчий рівень практичними результатами в наукових дослідженнях. Тільки в такому разі навчання можна по-справжньому органічно пов'язати з наукою і шкільною практикою, і студент почне переймати у своїх викладачів найцінніше - дійовий стереотип реального творчого підходу до справи.

5. Основу методичних прийомів розвитку пізнавальних інтересів у майбутніх учителів складало розв'язання протиріч між емоційним, суб'єктивним і раціональним, об'єктивним.

Стрижень цієї педагогічної роботи - стимулююче педагогічне спілкування, яке зорієнтоване на учнівські актуальні і перспективні потреби.

Щодо оптимізації пошукової самостійності учнів важливим є синтез мислення, мовлення /слова/ і дії на уроці.

В.В.Коновалова /Криворізький
педінститут/

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ "МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ"

Сучасні проблеми перебудови всієї системи освіти на демократичних основах неможливо вирішити без пошуку шляхів удосконалення підготовки педагогічних кадрів, оптимізації вузівського процесу та вияву виховних можливостей всіх учбових дисциплін в підготовці випускників педвузу до творчої професійно-педагогічної діяльності.

Аналіз практики викладання спеціальних дисциплін в умовах педвузу дозволяє стверджувати, що сьогодні не використовуються повною мірою їх можливості щодо професійного становлення.

Проведений нами опит серед студентів I-III курсів географічного факультету показав, що 75 % студентів, яких опитували, саме поняття професіоналізму обмежують обсягом наукової інформації та практичних вмінь і навичок, що намічені учбовими програмами спеціальних дисциплін; 45 % велике значення приділяють в професійній підготовці формуванню узагальнених вмінь, серед яких виділяються вміння спиратися при вирішенні професійних завдань на одержання теоретичних знань, вміння всю роботу скерувати на учня, враховуючи його можливості та індивідуальні особливості, самоаналіз та самооцінку своєї педагогічної діяльності. Тільки 20 % студентів, яких опитували, в зміст професіоналізму поряд з теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками, виділили професійно-особисті якості, від ступеню сформованості яких залежить рівень їх професіоналізму і якість вирішення навчально-виховних задач.

Зібрані нами факти говорять про те, що студенти I-III курсів сприймають навчання в педагогічному вузі як продовження шкільного,

не зв'язуючи вузівський процес з професіональним розвитком своєї особистості. На ІУ-У курсах 85 % студентів замислюються про професіональний бік вузівського навчання, прагнуть перевірити свої педагогічні здібності в процесі педагогічної практики. Як показали наші спостереження, причиною складу інтересу до вузівських дисциплін нерідко є те, що студенти не бачать ролі дисциплін, які вивчають, в формуванні їх професіоналізму.

В нашій дослідницькій праці ми прагнули виявити можливості курсу "Методика викладання географії" в формуванні готовності студентів до педагогічної діяльності як показника професіоналізму майбутнього вчителя.

В процесі викладання методики географії ми намагались вирішити такі задачі:

1. Наблизити зміст методики викладання географії до проблем шкільної практики.
2. Забезпечити цілісне формування особистих якостей майбутнього педагога-професіонала.
3. Індивідуалізувати вузівський процес, тобто будувати навчальні заняття з врахуванням інтересів, можливостей і здібностей студентів.

Реалізація поставлених задач потребує вдосконалення методики викладання дисципліни. В процесі лабораторних занять використовувались активні методи: рольові ситуації, ігри, творчі дискусії, колективний аналіз уроків, моделювання фрагментів уроку.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що активізація позиції студента на заняттях з методики викладання географії стимулює пізнавальний інтерес студентів до цієї дисципліни, вдосконалює їх професіональні вміння та навички, сприяє закріпленню і розвитку професіональних якостей.

Є.Х.Євтушенко /Криворізький
педінститут/

О.А.Моспан /Саксаранський лі-
цей, м.Кривий Ріг/

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ В КУРСІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ

Професійна майстерність вчителя біології залежить від ба-

гатьох факторів, головні з яких – глибоке знання теоретичного матеріалу та володіння професійними навичками. В арсеналі передових вчителів з велика кількість методів і прийомів, які спрямовані на розвиток інтересу до біології, пізнавальної активності, на формування понять і вмінь, стимулювання діяльності учнів.

Анкетування студентів III курсу показує, що переважна більшість з них відчувають потребу в значних з методички викладання біології. Відвідування уроків, позакласних заходів з біології студентів-практикантів V курсу дає можливість констатувати, що студенти в основному оволоділи професійними навичками. В підготовці вчителя біології ми виділяємо такі групи професійних навичок: інформаційні, конструктивні, організаційні, комунікативні, дослідницькі.

Вміння довести потрібну наукову інформацію до свідомості учнів відбувається через оволодіння студентами методами організації інформаційно-пошукової діяльності учнів: лекція, розповідь вчителя, пошуковий перегляд учнями кінофільму, пошукова робота з натуральними та зображувальними посіоніками. В плануванні навчально-виховного процесу з біології мають значення вміння конструювати уроки, екскурсії, заняття гуртків, складати перспективні, тематичні плани.

В роботі вчителя біології необхідні також вміння організувати учнів на навчальну діяльність під час уроку, практичну роботу на ділянці чи в куточку живої природи, самостійну роботу на лабораторних заняттях.

Важливе значення мають комунікативні зв'язки типу "вчитель – учень". Відвідання уроків вчителів біології показує, що деякі з них у ставленні до учнів допускають нетактовність, грубість, не володіють системою педагогічних прийомів впливу на учнів. Педагогічна майстерність вчителя неможлива без аналізу своєї трудової діяльності, досвіду роботи вчителів, проведення спостережень за роботою учнів. На даному етапі розвитку школи кожен вчитель повинен бути дослідником і формувати навички дослідництва у своїх учнів.

Формування професійних навичок у студентів відбувається в різних формах навчально-виховного процесу в вузі, зокрема на лабораторних заняттях, польових та педагогічних практиках. На лабораторних заняттях з методички викладання біології у студентів відрацьовуються вміння трансформувати наукову інформацію в

навчальну: відбір змісту матеріалу, складання блоку-схем, аналітичних схем, використання проблемних питань, введення цікавого матеріалу з історії відкриття, демонстрації дослідів, використання засобів наочності. На жаль, комп'ютери ще не ввійшли складовою частиною в обладнання кабінетів, тому студенти не володіють методикою використання їх в навчальному процесі з біології. Студенти вчать ся складати інструкції до лабораторних робіт, поурочні плани.

Під час проведення ролевих ігор "вчитель - учні" у студентів формуються всі основні вміння: передача інформації, організація самостійної роботи учнів, контроль за пізнавальною діяльністю учнів - використання програмованих завдань, узагальнюючої бесіди, складання таблиць і схем. Інтерес викликає проведення нестандартних уроків, які готуються в процесі позааудиторної роботи. Студенти працюють з журналом "Біологія в школі", аналізують статті, знайомляться з цікавими прийомами роботи в школі. Слід відзначити, що структура, методика занять, а також система індивідуальних завдань вимагають активної позиції кожного студента.

Практика показує, що ступінь оволодіння студентами основними професійними навичками відбивається на майстерності учителя.

О.В.Панченко /Донецький університет/

ДОСКОНАЛЕННЯ ФАХОВИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ-БІОЛОГІВ ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Педагогічна практика займає важливе місце у формуванні сучасного вчителя біології. Можна з певністю сказати, що тільки в школі студент набуває необхідних фахових навичок, доповнює та поглиблює теоретичні знання.

Студенти четвертого курсу проходять навчальну практику в обсязі 144 години /4 тижні/, яка складається з двох періодів: підготовка до виконання функцій вчителя-предметника та помічника класного керівника;

виконання функцій вчителя та класного керівника.

В перший період /протягом одного-двох тижнів/ студенти знайомляться з класом та готуються до проведення самостійних уроків з того біологічного предмету, який він обрав для практики. Вибір

предмету здійснюється за бажанням студента. Нам здається, що цей принцип дає студенту найбільші можливості виявити свої особисті здібності та нахили.

Протягом першого тижня студенти відвідують уроки, спостерігають за їх перебігом, який згодом обговорюють з учителем, знайомляться з роботою вчителя та учнів на уроках. Такий підхід відіграє важливу роль в надбанні майбутнім вчителем вміння керувати учбовим процесом у класі. В цей початковий період керівник практики від університету разом із шкільним вчителем біології допомагають студенту помічати особливості уроку, його структуру, використані методи навчання, шляхи підвищення активності учнів та інше. Студенту надається можливість дати аналіз уроку за схемою, прийнятою в університеті.

Під час підготовки практиканта до першого уроку він отримує консультацію відносно вибору матеріалу, його розподілу, послідовності викладання, визначаються обсяг та характер інформації, пропонуються до використання ті чи інші технічні засоби та засоби унаочнення. Після проведення уроку відбувається його детальне обговорення, аналізуються помилки та недоліки, відмічаються позитивні сторони, що сприяє кращому проведенню наступних уроків.

Перші два-три уроки ми не оцінюємо, що виключає побоювання оцінки та сприяє довірливій бесіді.

Самостійна робота студента починається з складання ним плану уроку. Практикант узгоджує план з вчителем, після чого складає конспект уроку. Навчити студента вірному плануванню – одна з головних цілей практики, одна з передумов успішного її проведення. Надалі з продовженням самостійної роботи діяльність студента спрямовується від уроку до уроку.

Наприкінці практики провадиться заліковий урок, на якому студент показує методичні навички та вміння, набуті за час практики.

Т.Д.Олекоенко /Мелітопольський
педінститут/

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СТУДЕНТІВ-БІОЛОГІВ
ДЛЯ РОБОТИ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

Шкільна освіта зараз переходить до значної варіативності.

Це потребує іншого підходу до підготовки майбутніх педагогів. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує вдосконалення формування педагогічного професіоналізму студентів для роботи в сільських школах.

Серед важливих шкільних предметів є біологія, вона тісно пов'язана з сільським господарством. В сільських школах є потреба в формуванні нового покоління хліборобів, які здатні бути не тільки власниками землі, але й грамотно вести господарство на рівні кращих сучасних технологій.

В багатьох країнах, особливо в Америці, починаючи зі школи, дітей навчають не тільки сільськогосподарським професіям, але цілеспрямовано готують бути фермерами. У нас в деяких сільських школах серед предметів, які вивчаються, є агротехніка польових рослин, тваринництво та деякі інші предмети сільськогосподарського напрямку. В більшості випадків заняття з сільського господарства проводить вчитель біології, який не завжди має достатню професійну підготовку до цієї роботи.

В минулі часи в деяких педінститутах готували студентів за фахом біологія - сільське господарство. Мабуть, є необхідність повернутися до цього. Крім того, треба повною мірою використати предмет "Основи сільського господарства" з метою поліпшення підготовки вчителів біології.

Становлення української держави передбачає відродження національної культури в широкому сенсі. Сюди повинні належати культура землеробства. Українське землеробство має свої національні традиції, які потребують свого відродження.

На Україні була відкрита перша в світі кафедра ґрунтознавства, основи ґрунтозахисного землеробства більше ста років тому були розроблені на українській землі. Таких прикладів можна привести багато. Все це повинно знайти місце при формуванні професіоналізму майбутніх педагогів.

Нові економічні умови життя вимагають від школи випускників, які будуть мати знання та уміння для того, щоб швидко знайти своє місце в суспільстві. Школа буде мати певний соціальний заказ. В сільській школі таким заказом вже зараз є підготовка майбутніх фермерів на рівні закордонних вимог. Перебудова учбового процесу в педінститутах повинна це враховувати.

В перехідний період певне значення для формування не тільки майстерності, але й сучасного світогляду майбутніх вчителів біо-

логії набуває предмет "Основи сільського господарства". Особливо це актуально для тих педінститутів, де готують педагогів для сільських шкіл.

На наш погляд, необхідно переглянути сучасні учебні плани з метою збільшення кількості родин. Крім того, доцільно було б ввести курсові та дипломні роботи. Педінститути мають потребу в підручниках та учбових посібниках на українській мові з цього предмету. В 1991 році вийшов підручник Б.М.Польського та ін. "Основи сільського господарства" для природничо-географічних факультетів на українській мові, але цього замало. Необхідно створити нові програми з основ сільського господарства для педінститутів.

Під час навчання студентів у вузі ми надаємо однакового значення всім видам учбових занять. На лекціях, крім основного матеріалу, знайомимо студентів з історією землеробства та його особливостями на півдні України, матеріал занять пов'язуємо з шкільною програмою, готуємо студента до роботи на шкільній навчально-дослідній ділянці.

Особливого значення надаємо науковій роботі студентів. Кожного року десять - п'ятнадцять студентів захищають дипломні роботи, які виконані під керівництвом викладачів сільських предметів. обов'язковим розділом такої роботи є глава про використання результатів дослідів в шкільному курсі біології. Студенти обробляють свої наукові дані на комп'ютері, нами розроблена для цього спеціальна програма, що дозволяє досліднику зробити вірогідний науковий аналіз. Для студентів У курсу ми проводимо факультативні заняття на тему "Дослідницька робота на пришкольній ділянці".

Наш досвід спілкування з студентами показує, що вони з зацікавленістю вивчають предмет "Основи сільського господарства", активно працюють в проблемних наукових групах з сільськогосподарської тематики. Це дозволяє думати, що більшість студентів має любов до землі, яку треба розвивати і навчити майбутніх вчителів передати цю любов своїм учням.

В.І.Шудлик /Уманський педінститут/

ОЗЕРОЗІМЛЯ СТУДЕНТІВ ПРОФЕСІЙНИМ МИСЛЕННЯМ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ ВИСЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ

Педагогічно правильне вирішення проблем навчання, виховання

розвитку підростаючого покоління вимагає від вчителя розвинутого професійного мислення.

Розвиток у студентів професійного мислення має особливе значення в поліпшенні їх підготовки: озброє їх уміннями аналізувати, узагальнювати і самостійно розробляти способи вирішення завдань, які відносяться до даній спеціальності. Це відкриває можливість економно зберігати інформацію – утримувати в пам'яті не зміст, структуру, методи і прийоми навчання кожного із 408 уроків курсу біології, а лише схеми аналізу педагогічного досвіду, який викладено в літературі і спостерігається в практиці; підходи до створення різних варіантів навчання; способи розв'язання педагогічних задач, які пов'язані з особливостями добору навчального матеріалу, організації пізнавальної діяльності учнів, використання різних засобів наочності, перетворення знань у переконання, виховання інтересу до майбутньої професії. Формування у студентів здатності мислити з врахуванням професійної спрямованості і умінь розв'язувати педагогічні задачі в умовах конкретної ситуації призводить до того, що у викладача відпадає потреба викладати готові рекомендації стосовно кожного уроку, а студентів їх записи. Виходячи з цього, розвиток у студентів професійного мислення можна розглядати як важливу умову зменшення диспропорції між потоком інформації, який весь час зростає, і незмінними термінами навчання.

Охарактеризуємо шляхи і методи виховання у студентів професійного мислення на лекціях з курсу методики викладання біології.

Лекційний курс, якщо він ретельно підготовлений і добре прочитаний, має великі педагогічні можливості: збагачує студентів теоретичними основами і принципами викладання біології, допомагає орієнтуватися в педагогічних явищах, які постійно змінюються, привчає мислити, розвиває інтерес до професії вчителя.

Якою ж повинна бути лекція, щоб значною мірою розвивати у студентів професійне мислення?

Перш за все лекція необхідно надати проблемного характеру. Проблемний виклад служить для студента зразком науково-логічного мислення. Серія лекцій, які прочитані на основі проблемного викладу, озброє студентів загальними принципами розв'язання проблем.

Програма лекційного курсу з методики викладання біології містить матеріал, який дозволяє освітити такі проблеми: яким

повинен бути вчитель біології сучасної національної школи і школи майбутнього; яке значення має натуралістична освіта школярів і які перспективи розвитку шкільної біологічної освіти на Україні; чому зміст і структура шкільного курсу біології визначаються системами понять; чому відсутня єдина класифікація методів навчання в методиці викладання біології та інші.

Висвітлення цих проблем в історичному плані з розкриттям їх поступового розвитку навчить студентів мислити не шаблонно, бачити суть проблеми і перспективи її розвитку.

Друга умова – введення до змісту лекційного курсу експериментального матеріалу з питань навчання і виховання. Це залучає студента до педагогічного експерименту, розвиває у нього конструктивну увагу, розкриває сучасні проблеми в дослідженнях з методики.

Третя умова – обов'язкове висвітлення невирішених питань методики біології з вказівкою про їх значення, можливі шляхи і методи дослідження, формулювання можливих тем курсових і дипломних робіт. Все це мобілізує творчу діяльність майбутніх вчителів, викликає інтерес до методики.

Четверта умова – аналіз викладачем прочитаної лекції. На самоаналіз можна відвести 8-10 хвилин. Введення в кожну лекцію цієї структурної частини має особливе значення для розвитку професійного мислення, готує студентів до самостійного читання лекцій.

Формування професійного мислення продовжується на лабораторно-практичних заняттях, в період навчально-польової і педагогічної практики і в процесі виконання курсових і дипломних робіт. Хоча треба відзначити, що проблема, на жаль, ще недосить теоретично розроблена.

Л.М.Намлієва, Г.С.Скрипко
Мелітопольський педінститут/

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ В ПЕДВУЗІ ПРИ ВИВЧЕННІ БОТАНІКИ

За період навчання в вузі студенти оволодівають певним запасом природознавчих, психолого-педагогічних і суспільно-політичних знань, на основі яких формуються необхідні для роботи в школі навички та вміння. Вирішення цього складного завдання вимагає як

відповідних якостей самих викладачів, так і їх уміння застосовувати весь арсенал засобів навчальної і виховної роботи.

З метою підвищення інтересу до знань викладачі-природознавці інституту не обмежуються вдосконаленням форм і методів навчальної роботи, а й прагнуть зверілити теоретичні знання науково-дослідницькою практикою студентів. Дослідження щодо впливу сті-них вод на морфолого-анатомічні особливості будови вегетативних і генеративних органів різних рослин, висновки спостережень під час екскурсій до Старо-Бердянського та Алтагирського лісництва, Кам'яної могили-заповідника обробляються і використовуються для написання курсових і дипломних робіт.

На лабораторно-практичних заняттях з ботаніки приділяється особлива увага пошуковим формам роботи: спостереженню, дослідженню, лабораторним дослідям тощо. Наприклад, при вивченні репродуктивних органів у студентів формуються переконання, що квітка і плід – це якісно нові генеративні органи, які відрізняються від генеративних органів архізоніальних рослин і притаманні тільки квітковим рослинам. Вони виникли внаслідок тривалої еволюції рослин.

В лабораторному курсі ботаніки студенти на конкретних прикладах не тільки вивчають структуру біологічних систем та їх складових елементів, але й виявляють функціональні взаємозв'язки і єдність між ними. Такий підхід дозволяє поліпшити якість викладання і сприяє формуванню професійного ставлення майбутніх вчителів, підвищенню загальноосвітнього рівня студентів.

У навчальній роботі використовується випробуваний вчителями-новаторами принцип педагогіки співробітництва. Шляхом постановки індивідуальних завдань, зокрема з застосуванням карточок програмованого контролю і комп'ютерів "Ямаха", колоквіумів, успіх бесід досягається завданням розвитку всіх студентів.

Особливо ефективним є метод малих груп і рольових ігор, який дозволяє студенту безпосередньо випробувати себе у ролі вчителя.

З метою вдосконалення професіоналізму майбутніх педагогів кафедра ботаніки інституту вирішує завдання якомога повнішого забезпечення навчального процесу методичним матеріалом: викладачі кафедри готують відповідно до тем не лише текст лекцій чи план-конспект семінару, а й картки програмованого контролю, слайди, структурно-логічні схеми тощо.

Участь студентів в роботі проблемних груп сприяє посиленню їх освіти, формуванню професійної культури.

Відомо, що чим вагоміше мета конкретної справи студентів, тим результативніше творча і соціальна їх активність, якщо діяльність посилює і викликає інтерес.

Таким чином, активні форми учбової роботи стимулюють пізнавальну діяльність студентів, привчають їх використовувати отримані знання на практиці, формують вміння і навички педагогічної діяльності.

М.М.Барна /Тернопільський
педінститут/

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ВЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМОВАНОГО НАВЧАННЯ В КУРСІ БОТАНІКИ

Виходячи з концепції української національної школи, вища освіта покликана забезпечити можливість отримати глибоку фахову підготовку, максимально розкрити індивідуальні здібності та здобути цілісну систему знань і уявлень про оточуючий світ.

Успішне вирішення цього соціально значимого завдання неможливе без дальшого підвищення якості підготовки вчителів, зокрема вчителів біології, які за роки навчання у вищій школі здобувають професійні вміння та навички, необхідні в подальшій практичній роботі.

Серед спеціальних дисциплін у підготовці вчителя біології важливу роль відіграє курс ботаніки /морфології та анатомії рослин/, вдосконалення викладання якого передбачає окрім підвищення теоретичного рівня курсу та збагачення його новими досягненнями біологічної науки ще й застосування ефективних форм і методів навчання. Одним з методів, який дає змогу активізувати самостійну роботу і пізнавальну діяльність студентів та забезпечує професійне становлення майбутніх вчителів біології, є програмоване навчання. Воно застосовується протягом п'ятнадцяти років при викладанні морфології і анатомії рослин на трьох спеціальностях природничого факультету.

Застосування програмованого навчання студентів на лабораторних заняттях з морфології та анатомії рослин повинно відпові-

дати основним професійним вимогам, які ставляться до процесу навчання, зокрема, воно повинно сприяти глибокому засвоєнню і осмисленню програмового матеріалу курсу, провадитись об'єктивно, систематично, вимогливо, мати індивідуальний характер. Крім того, йому мають бути притаманні три основні функції – контролююча, навчальна, виховна.

Програмоване навчання в курсі ботаніки виключає подалу інформації та здійснення контролю за її засвоєнням. Необхідну інформацію для успішної підготовки до тієї чи іншої теми лабораторного заняття студенти можуть черпати з підручника, конспекта лекцій та ілюстративного матеріалу /таблиці, схеми, рисунки, колекції, гербарій, вологі препарати та ін./. Для здійснення програмованого контролю слід скласти програмовані контрольні завдання, кожне з яких включає запитання та відповідь на нього. Контрольні завдання можуть бути складені на основі теоретичного, ілюстративного, гербарного та комбінованого матеріалу. Залежно від цього відповідь може бути у вигляді переліку теоретичних тверджень, морфологічних ознак, анатомічних структур та назв рослин, в яких вони зустрічаються.

Так, при проведенні програмованого контролю на основі теоретичного матеріалу запитання формується так, що кожному об'єкту або процесу необхідно дати характеристику, яка наводиться у відповіді у кількох з десяти тверджень /положень/, закодованих цифрами від 0 до 9. Контрольні завдання до різних тем можна скласти за різними схемами, але при цьому дотримуючись єдиного принципу. Наприклад, іноколи одне й те саме твердження може одночасно характеризувати кілька об'єктів, тобто воно є обов'язковим для формування правильної відповіді – характеристики кожного із об'єктів.

При застосуванні програмованого навчання в тих темах, де основна увага повинна бути зосереджена на вивченні анатомічної будови рослини, контрольні завдання у відповідях, крім теоретичних тверджень, містять схеми, рисунки, фоторепродукції структур, що вивчаються.

Особливого підходу при програмованому навчанні вимагають ті теми, під час вивчення яких застосовується гербарний матеріал. До кожної теми виготовляється інформаційний гербарій та програмоване контрольне завдання. Інформаційний гербарій побудований так, що на двох гербарних аркушах, з'єднаних ізольційною стрічкою

кою, розмішена вся необхідна інформація з даного питання. На правому аркуші міститься ілюстративний матеріал, а на лівому – всі відомості про морфологічні ознаки вегетативних та генеративних органів, а також про рослини, в яких вони зустрічаються /наводиться українська та латинська їх назва/.

Таким чином, проведений аналіз застосування програмованого навчання при вивченні морфології та анатомії рослин показав, що порівняно з традиційними формами та методами воно активізує самостійну роботу і пізнавальну діяльність студентів, сприяє розвитку їх творчих здібностей та забезпечує професійне становлення майбутніх вчителів біології.

Л.М.Романишина, М.І.Янчук,
А.С.Дроботький, А.С.Грицюк
/Тернопільський педінститут/

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ

Програма розвитку національної школи вимагає від педвузів посилення професіональної підготовки майбутніх вчителів. В школу повинні прийти сформовані педагоги, професіонали своєї справи. Тому в навчальний процес вузів необхідно ширше впроваджувати нові прогресивні методи і форми професійного становлення майбутніх педагогів.

На кафедрі хімії запроваджена модульна система вивчення курсу органічної хімії. Ця система забезпечує кращу якість підготовки студентів як науковців, так і майбутніх вчителів. Основним методом, який використовується в цій системі, є проблемний. Він дає можливість кожному студенту проявити свої індивідуальні і педагогічні здібності, так як передбачає не лише посилення самостійної індивідуальної роботи, але й необхідність взаємних колективних консультацій. Основною гарантією формування професіональної майстерності є самостійна форма роботи студентів.

Самостійність в роботі досягається різними шляхами. В першу чергу ця форма роботи проявляється на лекціях. Проблемні питання /3-4/, які ставляться перед студентами, вимагають самостійного опрацювання додаткової літератури. Можливі варіанти відповідей

п'отім обговорюються на лабораторних і практичних заняттях. Крім цього, на лекціях зачитуються повідомлення студентів інформативного характеру, які готуються задалегідь. Так, в темі "Насичені вуглеводні" студенти готують інформацію про роль метану в "парниковому ефекті", в темі "Галогенопохідні насичених вуглеводнів" - про дію фреонів на озоновий шар атмосфери, в темі "Спирти" - про вплив алкоголю на біохімічні процеси людського організму.

В організації самостійної роботи на лабораторних і практичних заняттях особлива увага приділяється індивідуальним завданням. Індивідуальні завдання можуть виноситись також і на позааудиторну підготовку. Ці завдання, як правило, пошукового плану. Вони вимагають роботи студентів з науковою літературою, що сприяє виробленню необхідності постійно працювати над підвищенням свого наукового рівня.

З метою підготовки студентів до роботи в школі семінарські заняття проводимо в формі рольових ігор, КВК. Основна підготовка до таких занять покладається на студентів, але керівництво і консультації викладача тут обов'язкові.

На лабораторних заняттях створюється ситуація, за яких студенти мають можливість проявити себе як педагоги. Так, одне з занять провадить кращий студент, він продумує методику проведення такого заняття, опитує і оцінює відповіді студентів. Крім цього, на тих лабораторних заняттях, коли опитування провадиться в письмовій формі по варіантах, студенти взаємно перевіряють роботи один одного і виставляють оцінки. Викладач же, оцінюючи знання студента на такому занятті, враховує і якість перевірки ним контрольної роботи іншого студента. Це підвищує якість роботи кожного студента, формує практичні уміння і навички в оцінюванні знань інших.

Такий підхід до організації і проведення занять сприяє поліпшенню професійного становлення студентів як майбутніх вчителів, на що вони вказують в анкетах, які заповнюються після проходження педагогічної практики.

Ю.М.Краснобокий /Уманський пед-інститут/

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

І. Якщо проблема підготовки висококваліфікованого вчителя-

професіонала з будь-якого навчального предмету завжди була центральною для вищої педагогічної школи, то тим більше вона стосується підготовки вчителів трудового навчання, які повинні мати не лише глибокі теоретичні знання з фундаментальних і прикладних наук, а й володіти необхідним арсеналом професійних навичок принаймні не нижче вимог відповідного кваліфікаційного розряду робочої професії.

2. В Уманському педінституті підготовка вчителів трудового навчання здійснюється з двох спеціалізацій: технічна і сільсько-господарська праця, обслуговуюча праця /обидві з додатковою спеціальністю – фізика/.

3. Важливим етапом створення відповідної бази для підготовки майбутніх висококваліфікованих учителів трудового навчання і фізики є формування нового набору. З цєю метою ми практикуємо зарахування на перший курс випускників-медалістів середніх шкіл, а також тих, що закінчили середні спеціальні навчальні заклади або ПТУ з дипломами з відзнакою, без вступних екзаменів за наслідками співбесіди. Розроблено програму і провадиться підготовча робота по впровадженню вступного екзамену з трудового навчання.

4. Колектив факультету постійно працює над вдосконаленням навчального плану саме в напрямку підвищення професійної підготовки вчителів праці. Один з таких експериментальних планів був нами опробований у 1986-1990 роках. Узагальнення його позитивних сторін і наслідків дало можливість розробити, затвердити і впровадити з 1991 року новий навчальний план, в якому підсилено акцент професійної підготовки вчителя названої кваліфікації.

5. Один з теоретичних аспектів формування професіоналізму, який ми використовуємо, полягає в поглибленні міжпредметних зв'язків між науками фізичного циклу та циклом предметів з трудового навчання. Мова йде про розкриття технологічного застосування законів природи.

6. Зовсім недостатньо розроблені, на наш погляд, питання, пов'язані з формуванням особливого /специфічного/ напрямку професіоналізму вчителів трудового навчання, викликаного відродженням в оновленій національній школі кращих традицій української культури. Це змушує практичні заняття з трудового навчання наповнювати новим змістом з елементами декоративно-прикладного мистецтва: пришеплювати студентам навички ручної обробки матеріалів

шляхом, наприклад, чеканки, різьби по металу та дереву, випалювання, інкрустації, ковки, гончарства, складувної справи, вишивки, в'язання, макраме, плетіння з лози та соломі і т.ін. Такі заняття бажано, щоб завершувалися виготовленням оригінальних виробів на історичні українські національні сюжети. Крім набуття професійних навичок такі заняття ще й несуть в собі значне гуманістичне начало, що компенсує явний його дефіцит у навчальних планах при підготовці вчителів трудового навчання.

7. Сьогодні, в період переходу економіки і взагалі всього народного господарства до ринкових відносин, вчитель трудового навчання не може вважатися професіоналом своєї справи, якщо не вмітиме організувати учнівський кооператив або ферму, не буде обізнаний з арендною формою ведення господарства, основами функціонування фінансово-кредитної системи, основами маркетингу та менеджменту. Тобто вчитель трудового навчання повинен бути добре обізнаний з основами підприємницької діяльності і готувати в школі до неї учнів. Це ж в свою чергу можливо за умов доброї підготовки студентів з основ сучасних економічних знань. Тому, на нашу думку, нарівні час подумати про створення на факультетах ЗТД кафедр економіки.

Є.С.Спіцин, І.В.Каташинська
Київський педінститут іноземних
мов/

РОЛЬ КУРСУ "ОСНОВИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ" У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В сучасних умовах з усією очевидністю постало питання про необхідні якісні та структурні зміни у системі вищої педагогічної освіти, метою якої є задоволення потреб соціуму щодо спеціалістів різного рівня професійної кваліфікації, збагачення його інтелектуального потенціалу, створення умов для творчої самореалізації та самовдосконалення особистості, а також максимально продуктивне використання всіх існуючих засобів для здійснення цієї мети.

Стає зрозумілою необхідність перегляду існуючих форм навчальної та позанавчальної роботи з точки зору їх оптимального змісту

та структури у загальному аспекті професійного становлення педагога.

Саме з цією метою авторами було розроблено програму та методичні рекомендації до курсу "Основи науково-педагогічних досліджень", який пропонується для студентів молодших курсів педагогічних вузів. Завдання курсу – ознайомити студентів з основними напрямками наукових досліджень у педагогічних науках: навчити розпізнавати педагогічні процеси, явища, проблеми, користуватися методами та заходами наукового інформаційного пошуку; сформувати у студентів необхідні вміння та навички науково-педагогічних досліджень, обробки та презентації результатів виконаної дослідницької роботи.

Програма спецкурсу передбачає виконання творчих дослідницьких завдань під час безперервної педагогічної практики протягом усього періоду навчання – від невеликих фрагментів дослідження до комплексної дослідницької програми, яку покладено до основи курсової або дипломної роботи.

Лекційні, практичні та самостійні заняття курсу передбачають різноманітні види робіт, спрямованих на перевірку засвоєння та оволодіння необхідними знаннями, вміннями та навичками.

Цей курс допомагає комплексно та поетапно діагностувати формування професійно значущих здібностей, вмінь та навичок, що необхідні для сучасного педагога. Особливу увагу у цьому питанні автори приділяють формуванню дослідницьких вмінь та навичок, вбачаючи саме у них джерело створення творчої особистості педагога. Без останньої складової можливість розвитку подальших поколінь саме у плані творчої самореалізації не може бути здійснена. Крім того, вчасна та спрямована діагностика дозволить визначити рівень сформованості певних вмінь та навичок, зробити необхідні корекції та розробити рекомендації щодо їх подальшого розвитку, а також оволодіти об'єктивною інформацією з приводу професійного відбору та визначення рівня професійної кваліфікації та майстерності.

Викладання спецкурсу розпочинається після завершення базових нормативних курсів психолого-педагогічних дисциплін і триває безпосередньо до початку педагогічної практики, складаючи таким чином органічний нерозривний ланцюг творчої професійної підготовки.

Важливий момент також полягає у тому, що водночас з вив-

ченням цього курсу студенти працюють над курсовими роботами з психолого-педагогічної проблематики, тому набуття певних знань, вмінь та навичок у синтезі із власними дослідженнями одержує більш змістовного характеру.

Взагалі, аналізуючи напрямки "перспективних ліній" цього спецкурсу, автори вбачають поєднання емоційних та прагматичних факторів. З одного боку, такий рівень дослідження надає реальних можливостей для виконання кваліфікаційних робіт для отримання звання бакалавра та магістра, з іншого – дозволяє яконайшвидше відчувати красу, пошук та задоволення від самостійного творчого пошуку.

Л.М.Мимрик /Мелітопольський
педагогічний інститут/

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Серед безлічі великих і малих проблем, які назріли у вітчизняній музичній освіті, особливе місце посідає проблема підготовки вчителя музики.

Життя красномовно довело, що відсутність стабільного високого рівня викладання музики в школі призвело до кризи музичної, і більш того, – духовної культури суспільства.

Вирішити цю важливу проблему – проблему підготовки кваліфікованих кадрів – завдання музико-педагогічного факультету.

Підготовка, вдосконалення професійної майстерності вчителя тісно пов'язані з формуванням його духовної культури незалежно від того, який предмет він викладає зараз, викладатиме в майбутньому.

Головним навчальним предметом, який забезпечує цілеспрямовану підготовку студентів до роботи в загальноосвітній школі, є, безумовно, курс "Методики музичного виховання", завдання якого полягає в формуванні професійно-педагогічної спрямованості студентів, розвитку методичної ерудиції, навичок науково-дослідницької роботи безпосередньо на практиці в школі. Оволодіння методикою музичного виховання відбувається через рольові ігри та інші методи активного навчання, в яких педагог виступає в ролі шкільного вчителя, а студенти – в ролі школярів.

В рольових педагогічних іграх студент повинен прагнути до усвідомленого і самостійного поєднання методичних прийомів і способів організації спілкування школярів з музичним мистецтвом.

На лекційно-семінарських заняттях студенти усвідомлюють і узагальнюють на рівні теорії накопичений ними методичний досвід, кожного разу все глибше проникаючи в концепцію масового музичного виховання з тим, щоб в їх свідомості поступово формувалась цілісна картина педагогіки мистецтва. На практичних заняттях студенти повинні оволодіти навичками, вміннями для музичної роботи з дітьми:

- враховувати вікові особливості школярів і їх індивідуальні можливості в оволодінні різними видами музичної діяльності;
- враховувати індивідуальні творчі інтереси і спрямованість дітей в класі для їх активного включення в урок;

- будувати педагогічний процес на духовному спілкуванні з учнями і з живим мистецтвом;

- вміти виявляти художньо-педагогічну ідею уроку як образну єдність виховних, навчальних і розвиваючих задач;

- засвоювати методичну літературу з музичного виховання школярів;

- уміти самостійно підбирати необхідний матеріал до уроку;

- в процесі організації навчально-виховного процесу вміти спиратися на найбільш сильні свої сторони як педагога.

Вироблення у майбутніх педагогів умінь передбачення результатів своєї діяльності відчувається в умовах моделювання уроку музики та його елементів, які найтісніше пов'язані з проходженням студентами педагогічної практики. В процесі цієї практики студенти одержують можливість опробувати розроблені ними методичні прийоми, плани-конспекти проведення уроку, методичні схеми окремих його елементів.

На музично-педагогічному факультеті існує безлідривна форма проведення педагогічної практики, яка найбільш повно забезпечує підвищення якості підготовки молодих спеціалістів, максимально наближаючи студента до умов роботи шкільного вчителя музики.

Вирішивши всі проблеми в навчально-виховному процесі, ми можемо говорити про підготовку вчителя в тому високому смислі, якого вимагає від нас суспільство.

Нам необхідно навчити студента мислити. Лише в такому випадку ми зможемо говорити про формування у дітей інтересу до

музики, а отже, і готувати для суспільства творчу особистість, формувати її музичну культуру як важливу і невід'ємну частину її духовної культури.

Н.К.Белорч, З.С.Квасниця, Е.П.Печерська /Одеський педінститут/

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЕМОЦІЙ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Вчителі проводитимуть уроки професійно грамотно лише у тому випадку, якщо в процесі педагогічної практики їх методична підготовка буде нерозривно пов'язана з психологічною. Це стосується такого важливого питання, як виховання культури емоцій.

Емоції вчителя на уроці музики можуть бути в основному обумовлені: характером музики, яка звучить у класі; ставленням учнів до уроку; учбово-музичною діяльністю учнів, якістю виконання ними запропонованих завдань.

За нашими спостереженнями, емоційний стан студентів-практикантів дозволяє умовно розподілити їх на три групи, для яких характерні:

- 1/ надмірна роздратованість, незадоволення, якими виражене ставлення як до учбової діяльності школярів, так і до порушення деякими з них дисципліни на уроці;
- 2/ надмірний спокій, пов'язаний з позитивною, часто необґрунтованою оцінкою учбово-музичної діяльності учнів;
- 3/ слабе вираження емоцій в процесі словесної інтерпретації музики.

В усіх трьох випадках спостерігається одноманітність емоцій, що свідчить про недостатню педагогічну майстерність вчителя. Це не сприяє вихованню культури емоцій учнів, що є важливим завданням їх морально-естетичного виховання.

З метою підвищення культури емоцій майбутніх вчителів музики була проведена певна експериментальна робота, в основі якої було формування у студентів різних груп уміння зосередити свої емоції під час уроку на такі важливі компоненти, як учובה діяльність учнів та її оцінка, словесна інтерпретація музики, поведінка школярів. Проводилась індивідуально-диференційована робота

зі студентами різних груп, особлива увага зверталась на формування умінь:

1/ залучати до активної діяльності під час уроку недисциплінованих учнів, заглушаючи при цьому негативні емоції та стимулюючи позитивні;

2/ більш критично оцінювати учбову діяльність школярів, підвидуючи обґрунтованість оцінок; висловлювати не тільки констатуючу оцінку, але й коректуючу, формуючу, що природно викликає різноманітні емоції;

3/ глибше сприймати на уроці музику, що звучить, і детальніше підбирати відповідний матеріал для розповіді про неї, турбучись не тільки про інформативну сторону, але й про емоційну насиченість мови.

Зі всіма студентами-практикантами в процесі підготовки до уроків провадилась методична робота з метою навчити їх більш цілеспрямовано планувати уроки, вибираючи та поєднуючи методи навчання, що викликають інтерес учнів. Так, ігрові методи застосовувались на різних етапах уроку: під час розучування й виконання пісень, вивчення музичної грамоти, слухання музики. Використовувався також метод дитячої творчості в процесі сприйняття музики, хорового співу, гри на дитячих музичних інструментах.

При підготовці до уроків розроблялась спеціальна "емоційна палітра", в якій ми намагалися врахувати основні емоції, що виникають під час уроку. Особливу увагу приділяємо аналізу музичних творів та відповідним словесним коментаріям. Допомогаємо студентам підготувати розповідь про музику та її автора, яка б зацікавила учнів того чи іншого віку. Плануємо при цьому проблемні ситуації, які викликають пізнавальну активність школярів та зв'язані з нею позитивні емоції. Допомогаємо практикантам оволодіти прийомами педагогічної техніки /інтонаційною виразністю мови, мімікою, жестикуляцією/. Звертаємо увагу й на такий важливий фактор емоційного самопочуття вчителя, як доброзичливе ставлення до учнів. Поступово виховуємо у студентів самоконтроль в процесі проведення уроку на основі учбово-рольових ігор та взаємоконтролю під час обговорення відвідуваних уроків.

Неабияке значення у досягненні сприятливого психологічного мікроклімату на уроці належить почуттю гумору, що має вчитель. Доречний жарт допомагає йому привернути увагу учнів до змісту уроку, а іноді і розрядити емоційну напругу.

Виховання культури емоцій майбутнього вчителя музики – процес складний та тривалий, обумовлений індивідуальними особливостями студентів і, зокрема, їх здатністю до емоційної саморегуляції. Результативності цього процесу значною мірою сприяє систематична робота студентів по вдосконаленню рівня методичної підготовки, що забезпечує їм можливість більш впевнено провадити уроки, усвідомлюючи доцільність емоцій, що виникають в спілкуванні зі школярами, та регулюючи їх.

Г.О.Котова, О.Г.Рябошапка
/Криворізький педінститут/

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАТЬ, УМІВЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Проблема професіоналізму вчителя займає провідне місце, бо вона є однією з важливих задач в підготовці кваліфікованих фахівців.

Однією з важливих рис професіоналізму вчителя є творча діяльність. Аналізуючи цей аспект роботи, слід відмітити, що базисом для її розвитку повинні бути професійні знання не тільки з спеціальних дисциплін. Сучасний етап розвитку суспільства ставить більш широкі вимоги до засвоєння філософських, соціальних, психолого-педагогічних наук та вміння пристосовувати їх відносно своєї професії.

Якщо конкретно зупинитися на творчій роботі вчителя музики, то особливо важливою тут є закономірність домінантності, суть якої полягає в достатньо високому рівні його загальнопедагогічних здібностей. В разі недостатнього їх розвитку спеціальні здібності стають індиферентними.

Праця вчителя музики поєднує в собі, крім чисто педагогічної, хормейстерську, виконавську, дослідницьку та інші види творчої діяльності. Тому кожний вид цього процесу потребує свого комплексу знань, умінь та навичок.

Які критерії оцінюють рівень професіоналізму вчителя?

По-перше, знання: методологічних, психолого-педагогічних та спеціальних основ наукової теорії; дидактичних принципів формування знань, умінь та навичок; можливостей керівництва пошуковим процесом; особливостей розвитку професійних дій в процесі музичної діяльності.

По-друге, уміння: здійснювати розвиваючий характер навчання шляхом використання різних форм діяльності учнів при поступовому накопиченні знань; будувати навчання на основі логічно побудованого пояснення; давати системні знання, використовуючи при цьому міждисциплінарні зв'язки; робити узагальнюючі висновки та логічно пов'язувати попередній матеріал з наступним; виховувати самостійне та творче ставлення студента до музичних знань.

По-третє, навички взаємозв'язку між грою на музичному інструменті та музично-теоретичними знаннями; самостійної праці над вокально-хоровими творами /розучувати вокальну мелодію, фразу, пошук прийомів звукоутворення, співвідношення динамічних контрастів, співацько-виконавський аналіз/; формування співацького дихання, культури та аналізу звука; володіння рівністю регістрів.

Отже, для підвищення рівня професійних якостей майбутнього вчителя музики слід використовувати можливості формування спеціальних знань, умінь та навичок на всіх ступенях його підготовки.

Н.І.Зоря /Криворізький пед-інститут/

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В КЛАСІ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Чільне місце в професійній підготовці вчителя-музиканта займає диригентсько-хорова практика, удосконалення якої нерозривно пов'язане з вивченням музичного твору. Практика ставить студентів в активну життєву позицію і потребує від них високого рівня професійної підготовки в роботі з творами.

Уміння оперувати одержаними знаннями та навичками, творчо інтерпретувати їх на заняттях, здатність самостійно проникати в художній замисел музичного твору, осмислювати його внутрішню логіку і структуру – основні критерії, які визначають творчу активність особистості студента, яка виявляється в його диригентсько-хоровій виконавській діяльності.

Багаторічні спостереження за роботою студентів у класі диригування, аналіз анотацій дозволяють припустити, що найслабшим моментом виконавських трактовок студентів є низький рівень виразності у втіленні хорового твору. Для вдосконалення цього процесу необхідно розвивати творче осмислення змісту хорового твору.

Практика свідчить, що цілеспрямований вплив на формування у студентів професійних навичок та умінь найбільш активно відбувається в процесі поетапного зивчення хорової партитури.

Суттєвішими моментами першого етапу в роботі над твором є емоційна цілісність сприйняття музичного твору, що є поштовхом до усвідомлення основної ідеї, психології змісту, загального уявлення про нього.

Другий етап включає ретельний аналіз авторського запису, під час якого розкриваються засоби музичної виразності, поглиблюється проникнення в образ. Паралельно з цим здійснюється технічне освоєння твору. На цьому етапі студент вивчає епоху, в яку написано твір, знайомиться з творчим шляхом композитора, визначає головну ідею твору, вокально-хорові труднощі, робить музично-теоретичний аналіз, намічає план роботи над твором, а також завдання, які постають перед диригентом, та шляхи подолання технічних труднощів.

Третій етап являє собою синтез твору. Розрізнені при розумуванні хорового твору фрази, речення, періоди об'єднуються в єдиний виконавський художній образ, на основі якого формується кінцева і якісно нова його інтерпретація. Цей етап включає розумову діяльність самого студента, що базується на порівнянні всіх компонентів виконання твору, даного композитором і відтвореного виконавцем-педагогом, який може внести нові корективи у виконання цього твору. Виконавець може відповідно до свого досвіду і відчуття видозмінити нюансування, темп, тембр, дихання в творі. Студент шляхом порівняння робить висновок, який з виконаних варіантів найбільш доцільний, і зупиняється на ньому.

Використовуючи метод творчого усвідомлення музичного твору через логіку відображення у ньому подій, підводимо студента до визначення головної кульмінації цього твору.

Естетичне відношення до звучання визначає творчий характер подальшої роботи над партитурою, що включає:

аналіз тембрового вирішення композиторського задуму;

оцінку студентом технічних труднощів виконання і засобів їх подолання учнями певного віку;

аргументацію виконавських прийомів у диригуванні, необхідних для відтворення музично-художніх завдань у хоровому колективі.

Наш досвід свідчить:

методика поетапного вивчення хорового твору позитивно впли-

ває на розвиток самостійного мислення студента, дозволяє глибше проникати в образ твору, удосконалювати виконання його на інструменті і яскравіше уявляти звучання хору;

розвиток чітких уявлень та умовиводів студентів на занятті з хорового диригування сприяє формуванню глибоких та стійких емоцій;

розумова активність студента при роботі над партитурою сприяє розвитку його творчих, виконавчих здібностей;

застосування методу поетапного розучування хорової партитури підвищує інтерес студента до процесу диригування та практичної роботи з хором.

Така цілеспрямована, систематизована, творча діяльність викладача по вивченню хорового твору значно підвищує якість диригентсько-хорової підготовки студентів як майбутніх вчителів музики.

Г.П.Шевченко /Луганський педінститут/
М.Б.Євтух /Київський педінститут іноземних мов/

КУРС "ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ" В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

В центрі учбово-виховного процесу педагогічного інституту є особистість майбутнього вчителя, формування таких її якостей, які б забезпечували високий рівень соціально-педагогічного мислення, педагогічної культури мистецтва виховання і навчання, педагогічної творчості. На наш погляд, досить доцільним є розподіл курсу "Основи педагогічної майстерності" на три основні розділи: педагогічна культура, мистецтво виховання і педагогічна творчість.

Педагогічна культура має включати теми, які відбивають основні тенденції розвитку майбутнього вчителя як людини високогуманної, здатної впливати на учнів. Наприклад: "Педагогічна культура загальношкільської культури, прояв її духовності"; "Гуманістичні погляди вчителя на дитину - стержень педагогічної культури"; "Емоційно-естетичні фактори у взаємодії учня і вчителя"; "Естетичне ставлення вчителя до педагогічної праці"; "Педагогічна етика"; "Морально-естетичні основи культури педагогічного спіл-

кування". В цьому ж розділі значна увага приділяється техніці культури мови, яка досягається різноманітними видами тренінгів. Вважаємо за доцільне проведення тренінгів з естетики зовнішнього вигляду, естетики поведінки майбутнього вчителя.

Мистецтво виховання має своєю метою познайомити студентів з різноманітними педагогічними технологіями виховної роботи. Досвід свідчить, що мистецтву виховання можна навчити майбутнього вчителя одночасно використовуючи до певного конкретного змісту виховної роботи найбільш адекватну педагогічну технологію. Наприклад: "Формування політичної культури у школярів" /семінар - телеміст, семінар - дискусія, семінар - контроль і т.п./. Сама форма і педагогічна технологія проведення заняття є своєрідним зразком професійної майстерності. В цей розділ включені теми, які потребують загальної культури і ерудиції студента, його глибоких знань з теорії виховання і професійних вмінь, постановки, режисури, різних видів і форм виховних заходів. Звичайно, починати цей розділ слід з теми "Соціокультурний портрет сучасного школяра", в якій сфокусовані духовні потреби, інтереси, ціннісні орієнтації сучасної учнівської молоді, рівень його загальнокультурного розвитку і соціокультурної поведінки. Звичайно, слід звернути увагу на необхідність введення і такої теми, як "Метод емоційної драматургії в проведенні виховного заходу". Розкриття змісту цього методу, який, до речі, широко використувався К.Станіславським, дозволить студентам уявити виховний захід як прообраз створення художнього твору, в якому всі композиційні компоненти взаємопов'язані і гармонійно підпорядковані основній ідеї, лейтмотиву твору. Складається враження творення неповторного художнього образу, який і впливає найбільш виразно, глибоко емоційно на свідомість і почуття дітей. Червоною ниткою через цей розділ має пройти використання мистецтва у всіх його різновидах, яке пробуджує духовні сили майбутнього вчителя. Слід зазначити, що мистецтво в руках вчителя є одним із показників його професійної майстерності.

Однією із найбільш делікатних тем цього розділу є тема "Сексуальна культура школярів". Вона спрямована на поважне і чуйне ставлення однієї статі до іншої. Адже найвищі почуття - почуття любові проявляються досить різнобарвно саме у стосунках між юнаком і дівчиною. Отже, ця тема має бути оповита красою почуття любові, романтичної її піднесеності, чистоти і безмежності. Саме тут необхідно використовувати всі засоби мистецтва, в яких від-

верто і дещо потаємно, але піднесено і широко йдеться про кохання, про ширість почуттів, про щастя і надію.

Не можна обійтись без мистецтва і в такій темі, як "Виховання екологічної культури", де ставлення до природи як до живого організму найбільш людяно представлено в узагальненому художньому образі живої природи, яка має душу, здатність впливати на моральний етап суспільства і людини. Не маючи змоги перерахувати всі теми даного розділу, наголосимо на тому, що всі вони підпорядковані вихованню таких якостей особистості, як прагнення до краси, істини і добра, тобто - до духовної культури.

Не менш значущим в курсі "Основ педагогічної майстерності" є завершальний етап, який ми називаємо педагогічною творчістю. Педагогічна творчість вбирає в себе особливе бачення професіоналом-вчителем складних педагогічних явищ і здатність прогнозувати нові моделі навчально-виховної роботи.

В.О.Комаров, Л.М.Макарова
/Криворізький педінститут/

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ І ТВОРЧА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

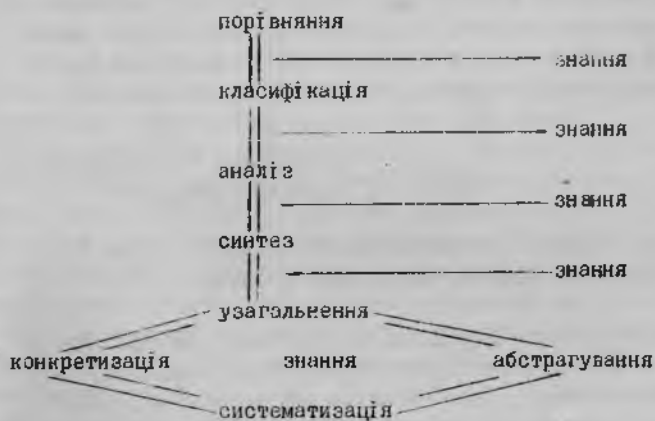
Розвиток творчої особистості як учня, так і вчителя - найважливіша проблема на сучасному розвитку освіти. Вона досить багатогранна. Одним із її напрямків є розвиток творчого мислення школярів в процесі використання в навчальному процесі пізнавальних задач. При цьому необхідно мати на увазі, що використання таких задач приводить не тільки до розвитку мислення школярів, а й до значного підвищення творчих педагогічних здібностей самих вчителів. Вчителі набувають певних навичок "конструювання" уроків.

Однак наші спостереження в школах міста /зокрема см № 32, 97, 55, 119 та інших/ свідчать, що ефективність від впровадження творчих пізнавальних задач часто буває не досить висока. Пояснюється це двома основними причинами:

значна частина школярів не підготовлена належним чином до самостійного розв'язання творчих пізнавальних задач; у них бракує не тільки відповідного досвіду, але й відповідних знань. Причому знань, творчих умінь та навичок часто не вистачає не тільки у посередньо та добре встигаючих учнів, а й у відмінників;

вчителі, які використовують пізнавальні задачі під час вивчення того чи іншого предмета, часто діють за допомогою засобу проб та помилок, що призводить до істотних порушень методичних та дидактичних вимог.

Нами була сконструйована теоретична модель пізнавальної діяльності під час розв'язання творчої задачі – психологічна модель розв'язання будь-якої пізнавальної задачі. Складається вона з операцій логічного мислення, які певним чином пов'язані між собою. Для того щоб сконструювати таку модель, нами було проаналізовано велику кількість пізнавальних задач та їх ідеальних рішень. Тому треба мати на увазі, що запропонована нижче модель є не що інше як наукова абстракція. В реальній дійсності процес розв'язання пізнавальної задачі набагато складніший. Але така абстракція вкрай необхідна, бо без неї зовсім неможливі подальші наукові пошуки. Як відомо, операцій формально логічного мислення існує вісім: порівняння, аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, конкретизація, абстрагування та систематизація. Нижче наводимо модель творчої пізнавальної діяльності.

В рамках цієї моделі всі складові частини пов'язані між собою дуже складними взаємозворотними зв'язками. Таким чином, успішне виконання будь-якої операції формально-логічного мислення в процесі розв'язання пізнавальної задачі неможливе, якщо попередні операції не сформовані або якщо на тому чи іншому етапі пізна-

194

вільної діяльності не вистачає певних знань.

На наступному етапі експериментальної роботи, завдяки аналізу великої кількості письмових учнівських відповідей-рішень пізнавальних задач, вдалося встановити досить цікаві залежності. Виявилось зокрема, що перші чотири операції формально-логічного мислення досить успішно виконують майже всі учні /зрозуміло, що це робить кожен на своєму рівні/. Але далі кількість школярів, які здатні виконувати операції узагальнення, зменшується вдвічі. А систематизацію не виконує майже ніхто, навіть серед відмінників.

Це дозволило сформулювати деякі методичні поради, які, безумовно, сприятимуть підвищенню педагогічної майстерності вчителів в процесі викладання того чи іншого предмета.

Вчителям слід мати на увазі, що найбільш ефективними в процесі викладання є так звані ступеневі задачі, які складаються з однієї умови та декількох поступово ускладнюючих завдань. Це дає змогу кожному учневі оволодіти тим чи іншим фактичним матеріалом саме на тому рівні, на який він здатний в той чи інший момент.

Для того щоб ефективніше керувати пізнавальною діяльністю школярів під час вивчення матеріалу, зокрема для того щоб формувати таку операцію мислення, як систематизація, вчителю необхідно залучати до навчальної діяльності найрізноманітнішу наочність, особливо таблиці та схеми, які систематизують вивчене.

О.С.Штурмак /Івано-Франківський педінститут/

ВРАХУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЇ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

1. Необхідною умовою формування професійної культури вчителя є врахування особливостей різних аспектів його педагогічної діяльності. Одна із них – робота вчителя над змістом шкільної освіти на рівні підготовки навчального матеріалу до уроків.

Щоб забезпечити належний рівень підготовки майбутніх вчителів до цієї роботи, необхідно врахувати тенденцію оновлення змісту шкільної освіти національної школи.

2. Певні особливості роботи над змістом навчального матеріалу характерні для вчителя початкових класів. На відміну від ви-

класаців окремих дисциплін у середніх і старших класах вчитель-класовод у більшості випадків виглядає практично всі предмети і, отже, володіє цілісним уявленням про зміст і структуру знань, що повинні засвоїти учні. Завдяки цьому його можливості щодо творчої діяльності значною мірою розширюються.

3. Одним із напрямків удосконалення змісту шкільної освіти є його змістова корекція на рівні навчального плану. Тому в процесі підготовки майбутніх учителів-класоводів доцільно практикувати розв'язання творчих завдань, що мають на меті внесення доцільних змін у структуру навчальних предметів, які вивчаються у початкових класах. Ці зміни варто здійснювати у плані посилення міжпредметних зв'язків, а також зв'язків теорії з практикою, подолання можливих повторень одних і тих же елементів змісту освіти в межах навчальних дисциплін тощо.

4. Прогресивною тенденцією оновлення змісту шкільної освіти є її гуманітаризація, тобто орієнтація на пріоритет знань про людину, її культуру та міжособові взаємини між людьми.

Якщо врахувати, що теперішні підручники не відповідають ідеям гуманітаризації педагогічного процесу, то стає очевидним той факт, що вчитель вимушений вилучати із змісту освіти певні твори, а замість них використовувати інші, що відзначаються гуманістичним спрямуванням. Отже, однією з важливих професійних функцій класовода є самостійний підбір творів для дітей.

Щоб підготувати майбутнього вчителя до такої роботи, доцільно практикувати розв'язання ним відповідних завдань в умовах навчання у вузі. Наприклад: "Вилчіть запропоновані Вам дитячі твори /список таких творів дається студентам/ і виберіть ті з них, які доцільно використати при формуванні у дітей таких моральних понять, як чесність; доброта; моральний обов'язок".

5. Посилення зв'язку змісту шкільної освіти з життям – це ще один із напрямків його удосконалення. Робота вчителя в цьому аспекті зводиться до того, щоб зв'язувати сферу можливого практичного застосування тих чи інших предметних знань.

При підготовці майбутнього класовода до такої роботи доцільно також використовувати відповідні творчі завдання. Наприклад: "Як скористатись знаннями дітей про умови життя рослин для догляду за кімнатними рослинами?".

6. Важливим напрямком удосконалення змісту шкільної освіти є його деідеологізація і деполітизація. Щоб підготувати вчителя

молодших класів до такої роботи, доцільно практикувати розв'язання ним відповідних завдань. Наприклад: "Проаналізуйте підручник "Читанка" /3 клас/. Виберіть твори, в яких закладені ідеологічні догми чи політичні гасла, що не відповідають реаліям сучасного життя. Оцініть їх зміст з педагогічної точки зору".

7. Проблема змісту шкільної освіти зазнає змін не тільки в напрямку удосконалення змісту навчальних дисциплін. Розробляються і вводяться в навчальні плани нові курси. Зокрема, протиріччя між виховними ідеалами шкільної системи навчання і виховання та педагогічними орієнтирами сімейного виховання дітей зумовило необхідність розробки курсу з народознавства. Зрозуміло, що зміст шкільного курсу з народознавства повинен орієнтуватись на регіональні та мікрорегіональні етнічні духовно-культурні потреби учнів. Тому вчитель повинен володіти навичками творчої переробки варіантів програм з даного курсу та підбору матеріалу народознавчого змісту. Для цього майбутньому педагогу дають творчі завдання типу: "Зберіть пісні, казки, перекази, легенди свого краю. Як Ви їх використовуєте на уроках з народознавства?"

Брагування тенденцій процесу оновлення змісту шкільної освіти дає змогу домогтись кращих результатів у практичній підготовці майбутніх вчителів до творчої діяльності.

О.О.Добар /Криворізький педагогічний інститут/

ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Український народ створив оригінальну систему виховання молоді, яка особливо в епоху українського Відродження /XVI - перша половина XVIII ст./ набула надзвичайного розвитку. Вся Україна була вкрита густою мережею національних шкіл - братських, церковних, полкових, січових, мандрієвих дяків, мистецьких, ремісницьких тощо. У цей же період осередками національної культури стали Острозька та Києво-Могилянська Академії, діяльність яких сприяла духовному піднесенню українського суспільства. Проте на кінець XVIII ст. національна система виховання зусиллями чужоземців - колонізаторів припинила своє існування. У перші роки радянського будівництва мались спроби відродити національну школу, але вони

не увінчалися успіхом, бо сама ідея національної школи суперечила суті імперської держави. Тільки з народженням незалежності України ця ідея стала реальністю.

Будівництво національної школи впливає з потреб держави, яка має за мету духовне відродження суспільства, виховання юних громадян патріотами, свідомими громадянами, будівничими суверенної України. Ця мета узгоджується із принципом народності виховання, який детально обґрунтували вітчизняні педагоги Г.С.Сковорода, К.Д.Ушинський, О.В.Духнович та інші. К.Д.Ушинський, зокрема, зазначає, що "кожен європейський народ має свою окрему характеристичну систему виховання" /Ушинський К.Д. Вибрані твори. - Київ, 1963. - Т.І. - С.46/. Український народ, як один із європейських народів, сьогодні ставить питання про відродження національної школи та її побудову у нових конкретних соціально-історичних умовах.

Метою і завданням національної школи є глибоке і всебічне оволодіння учнями змістом освіти, серцевиною якого є надбання загальнолюдської і національної культури. Засобами рідної мови, вітчизняної науки, історії, природи рідного краю, фольклору, народних традицій, ремесел, народної педагогіки, мистецтва, побутової культури тощо національна школа формує повноцінну особистість, якій притаманна громадянська, національна і особиста гідність, свідомість активної діяльності по будівництву Української держави.

Відродження національної школи неможливе без підготовки національних педагогічних кадрів. Провідну роль у цьому процесі мають гуманітарні дисципліни і в першу чергу педагогічні. За роки навчання у педагогічному вузі майбутній вчитель має детально ознайомитися і засвоїти національні і загальнолюдські духовні цінності, культурно-історичну спадщину свого народу, народне дитинство, батьківську педагогіку, народну дидактику та мудрість виховання. Учителю треба всебічно знати народні виховні традиції, звичаї, обряди і прищеплювати їх своїм учням. Усі ці знання мають бути відбиті у національній педагогіці, яка є основою педагогічної науки.

Сьогодні не визначений зміст національної педагогіки, відсутні навчальні програми, підручники і посібники. Більшість педагогів, які викладають педагогічні дисципліни, не володіють такими знаннями і відповідно не спроможні виховувати національні педагогічні кадри. Розв'язати цю проблему можна шляхом докорінного оновлення змісту педагогічної освіти, перепідготовки педагогічних

кадрів вузів та педучилищ. З метою розробки фундаментальних проблем національної педагогіки початкової школи та широкого залучення професорсько-викладацького складу, співробітників та студентів в інституті створена науково-дослідна лабораторія з проблем педагогіки національної початкової школи.

Основні завдання лабораторії: проведення фундаментальних і пошукових досліджень по визначенню оптимального змісту педагогіки національної початкової школи з урахуванням надбань української педагогічної думки, практики національної школи та багатотисячних педагогічних традицій українського народу; розробка навчальних програм з педагогічних дисциплін для студентів факультету підготовки вчителів початкових класів; написання методичних посібників та розробок до курсів педагогічних дисциплін; дослідження і узагальнення сучасного стану української народної педагогіки Придніпров'я; надання допомоги вчителям початкових класів у впровадженні у педагогічну практику надбань української народної педагогіки на основі виконаних у лабораторії досліджень, розробок і рекомендацій тощо.

Розв'язання цих завдань збагатить навчальний процес педагогічною культурою національною за змістом і характером, що сприятиме якійсь підготовці вчителів до роботи в умовах оновленої школи незалежної України.

Л.В.Печенюк /Київський пед-інститут іноземних мов/

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Невід'ємною складовою частиною загальної культури є естетична культура, її різностороннє підвищення – важлива умова цілеспрямованого формування духовних інтересів і потреб людини.

У час, коли відбуваються великі зміни у житті нашої країни, актуальним є вивчення національної культури, повернення до тих традицій, які створив народ. "Знання свого родоводу, історичних та культурних надбань предків необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у практиці сьогодення" /Культура і побут населення України: Навч. посібник. – Київ, 1991. – С.6/.

У зв'язку з цим виникла необхідність ґрунтовного, більш глибокого знайомства учнів і студентів з досягненнями вітчизняної культури, різностороннього розвитку художньої творчості, вмілої та активної пропаганди істинно народного мистецтва, яке являє собою художню творчу діяльність трудового народу, що відображає його життя, ідеали в музиці, поезії, образотворчому мистецтві.

Були часи, коли забороняли український друк, українську мову, українську пісню, знищували народні звичаї та обряди – всю культуру народу. Та народ вижив, відродився, став незалежним. У найтяжчі часи йому допомагала пісня.

Поява у періодичній пресі та в окремій літературі матеріалу щодо вивчення і впровадження національних традицій з використанням народної пісенної творчості свідчить про те, що українська культура починає відроджуватися. Це вимагає від фольклористів та науковців великої та копіткої роботи – збору, впорядкування і видання невичерпного багатства культурного надбання народу та великої дослідницької роботи. Така робота потребує також розробки та систематизації позалекційної роботи з студентами, яка містить у собі невичерпні можливості щодо шляхів і засобів естетичного виховання та культурного розвитку на народній основі.

Формування естетичної культури студентів та педагогічна підготовка до проведення ними виховної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл будуть ефективнішими:

якщо ширше впроваджувати у практику роботи з молоддю заходи з народознавства, провадити народні свята з активним використанням народного мистецтва та національної обрядовості;

урізноманітнювати форми роботи з питань вивчення народного мистецтва, зокрема ознайомлення з обрядовими піснями;

активізувати пошукову роботу, збір фольклорного матеріалу; постійно поповнювати і поновлювати народною музикою програми виступів самодіяльних колективів та окремих виконавців;

поповнювати навчальні посібники історичним та методичним матеріалом про національну культуру, про її збереження і розвиток; підтримувати зв'язки і обмінюватись досвідом роботи з українцями, що проживають за межами нашої держави.

Зберігаючи національні традиції, народну творчість, в тому числі і обрядову пісню, ми зберігаємо свою українську культуру – складову частину світової культури.

У процесі систематичної народознавчої роботи студенти ста-

ють більш активні у проведенні виховних заходів в інституті та під час проходження педагогічної практики, відзначається їх інтерес до народного мистецтва та національної обрядовості, усвідомлюється роль народного мистецтва у житті людей, проявляється ініціатива в організації виховних заходів на народній основі, формуються художній смак і інтерес до національного мистецтва, естетична культура.

Естетичний розвиток, вироблення у студентів естетично-виховних якостей є необхідною умовою професійної підготовки вчителя будь-якого фаху /В.Шлак/. Розуміння краси народного мистецтва, вміння емоційно сприймати ці твори, здатність до співпереживання – якості, які мають набути студенти в процесі спілкування з народним мистецтвом.

Формування професійно-педагогічної спрямованості в плані естетично-виховної роботи на народній основі має розпочинатися в стінах вузу у всіх можливих формах навчально-виховної роботи.

В.О.Шийчук, О.М.Івасишин /Івано-Франківський педінститут/

МІСЦЕ НАРОДОЗНАВСТВА У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Процес перебудови педагогічної науки обумовлює пошук нових ефективних форм і методів підготовки майбутніх вчителів національної школи в суверенній незалежній Україні, які б ґрунтувались на основі національно-культурних особливостей і традицій українського народу, збагачених загальнолюдськими здобутками. Підготовка майбутнього вчителя сьогодні потребує від нього не тільки глибокого знання природи і причин тих доленосних змін, які відбуваються в нашому суспільстві, але й формування нового педагогічного мислення, яке передбачає відмову від застарілих стереотипів, відхід від гострих проблем навчально-виховного процесу; прагнення до одноманітності навчання. Натомість студенти зазначають основні риси нового мислення: гуманізацію освіти, педагогіку співробітництва, диференціацію навчально-виховного процесу, яка передбачає варіативність змісту, форм і методів навчання й виховання та спрямована на всебічне стимулювання розвитку здібностей кожної дитини.

Оскільки в національних школах України навчається діти різних національностей, основні навчальні предмети викладаються рідною мовою цих дітей з обов'язковим вивченням української мови та літератури, історії та географії України, предметів народознавчого та краєзнавчого характеру, вчитель повинен бути глибоко обізнаний з національним фольклором та етнографією.

В розрізі вимог концепції національної української школи та нового педагогічного мислення у студентів інституту популярністю користується педагогіка народознавства – такий напрям у науці та шкільній практиці, який забезпечує практичне засвоєння майбутніми вчителями культурно-історичних надбань народу. Цей напрям дає змогу глибоко пізнати закономірності, шляхи й засоби збереження генетичної спадковості й етнізації особистості; розглядає освіту як кільце безперервного історичного процесу розвитку народу й синтезує здобутки його власної педагогіки /народної/, досягнення сучасної психолого-педагогічної та інших наук про людину, народ, націю. Майбутні вчителі вивчають форми народознавчої роботи з учнями: складають методичні розробки уроків народознавства, факультативних курсів поглибленого вивчення народного мистецтва; плани гуртків, Малої академії народних мистецтв /МАНМ/, університету народознавства, фольклорно-етнографічної діяльності, подорожей по рідному краю; історію декоративно-прикладного мистецтва і народних ремесел читання книг живої природи /"З історії народного календаря"/, свята рідної мови та ін.

Педагогіка народознавства, яка вже другий рік входить до навчального плану майбутніх учителів, дає змогу їм бачити специфіку свого регіону, залучати до роботи батьків, дідусів, бабусь, односельців, народних майстрів, умільців. Сьогодні, коли багато втрачено, знівельовано, таке співробітництво надто важливе.

Отже, професійна підготовка вчителя неможлива без нового педагогічного мислення та нових підходів в організації навчально-виховної роботи, в процесі якої б засновувалися історико-культурні традиції, прийоми народознавчої роботи, усвідомлювалися важливі завдання національного відродження.

В.П.Барабан, А.А.Кендюхова,
О.П.Вамбуркін /Кіровоградський
педаінститут/

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНОЇ ДИДАКТИКИ В ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Як відомо, процес передачі попередніми поколіннями набутого досвіду, знань, умінь і навичок називається вихованням в широкому розумінні цього слова. Підкреслюючи виділені слова, хочеться зауважити, що, незважаючи на значні досягнення сучасної педагогіки, ми не повинні забувати про той величезний досвід, який накопичив наш народ протягом всього свого існування.

Кожен народ в процесі свого розвитку створював свою систему неписаних педагогічних законів та правил, на основі яких здійснював вихідні та навчальні функції. Такі закони й правила активно діяли у звичаях народу, відображалися в обрядах, традиціях роду, общини, закріплювалися в характері нації, щільно пов'язувалися з віруваннями, народною міфологією, народною філософією та народною політикою і реалізувалися у праці та поведінці кожного в громаді.

Закони та правила народної педагогічної мудрості й становлять основу народної педагогіки. Основну мету виховання народна педагогіка бачить в тому, щоб навчити кожного бути людиною.

Народна педагогіка – це сума здобутих народом знань і умінь у справі виховання і навчання. Цілі, завдання і засоби народної педагогіки відображені у фольклорі /казках, легендах, приказках, прислів'ях, піснях/, а також іграх і танцях, прикладному мистецтві, музиці, святкових обрядах, традиціях трудового і сімейного виховання. Вона наймудріша, бо створювалась протягом ряду століть, перевірялась досвідом мільйонів людей багатьох поколінь.

Складовою частиною народної педагогіки є народна дидактика, використання якої значно збагачує пізнання дитиною навколишнього світу. З її невичерпним джерелом дитина зустрічається вже в сім'ї. Знайомство з казками, загадками, народними іграми, поняттями про добро і зло, народними прикметами – все це збагачує інтелект дитини, дає можливість набуття певного досвіду, так необхідного в житті.

Фундаментальними принципами, якими керується народна дидактика,

е' поєднання: чуттєвого пізнання з логічним, свідомості й активності навчання, доступності, відповідності віку і рівню розвитку дитини, міцності навчання, зв'язку навчання з життям, достовірності знання, виховуючого навчання.

Так сталося, що на сьогодні підручники з педагогіки, історії педагогіки та методики викладання шкільних предметів майже не містять матеріалу про сутність, зміст, форми і методи роботи з дітьми, обґрунтовані українською народною педагогікою.

У народі здавна вважають, що навчання – не проста справа. Його не можна звести до простої передачі знань, умінь та навичок, якими володіє вчитель, тим, хто цих знань не має. І саме це спонукає до постійних пошуків раціональних шляхів організації навчання майбутніх вчителів.

На лекційних заняттях з педагогіки студенти знайомляться з теоретичними питаннями народної дидактики: основною метою і завданнями, принципами, методами і формами організації навчання. Під час практичних занять майбутні вчителі вчать використовувати різні прийоми народної дидактики: складають цікаві розповіді про рідний край, казки; провадять бесіди; під час мікровикладання вдало використовують наочність; розробляють і вчать організовувати конкурси, вікторини, змагання, ігри /дидактичні, рухливі, драматизовані, епізодичні/. Тут можна почути вірші про природу, прозаїчні розповіді, прислів'я, приказки, прикмети народного календарю, жарту та інше.

Отримані знання, уміння та навички з народної педагогіки студенти вдало переносять на педагогічну практику, адже практичне впровадження в навчально-виховний процес сучасної школи народної дидактики робить його набагато привабливішим, цікавішим.

Без знання кожним студентом – майбутнім вчителем, вихователем невичерпних скарбів етнопедагогіки не можна серйозно говорити про перебудову навчально-виховного процесу в школі та педагогічному вузі.

Р.М.Гладушина, Г.П.Шевченко,
О.І.Гладушин /Дуганський педагогічний інститут/

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЛИСЬМА

І. Аналіз умов становлення та утвердження в мовній діяль-

ності української культури письма неминуче призводить до виявлення механізму формування "вищої одиниці" рухової навички. Відповідно до розробленої методики протягом року провадився експеримент, мета якого – порівняння якісних параметрів культури письма, зокрема техніки письма, при переході з домінуючої російської на українську графічну систему.

2. Експеримент охоплював 228 студентів денного відділення педагогічного інституту, складався з трьох етапів. Перший етап передбачав на основі відтвореного на папері ручкою елемента букви добудову букви другого скорегованого звуку /коректора/. На другому етапі процес відтворення звуків ускладнювався за рахунок введення звукосполучень, репродуктованих двома графемами. Третій етап реалізував потрібне звукосполучення.

3. Результати експерименту дали змогу встановити, що при відтворенні букв за допомогою українського письма лише 50,8 % студентів зуміли скорегувати запис з одного на другий елемент по сумі дев'яти вправ. При користуванні російським письмом якісна добудова на базі першого елемента спостерігалася вже у 87,2 % існуючих, тобто інші добудовували перший звук на рівні його графічного еквіваленту і тільки потім виконували запис другого звуку.

Аналогічний ефект виявлено при відтворенні буквосполучень на базі "дуо". Тут показники добудови графічного образу звукосполучення декілька зменшуються до 23,7 % при запису українським і 50,4 % російським письмами. І вже досить чітко тенденція змалюється при відтворенні студентами потрібного звукосполучення. Користування українським письмом дозволяє відтворити звукосполучення на рівні якісного користування у 7,9 % студентів, тоді як російське письмо стабілізує цей показник у межах 29,3 – 32,4 %.

Загальні висновки з наведених даних – суттєве відставання у рівні автоматизації навичок письма як ведучого елемента графічної і орфографічної системи культури українського письма та нерозвиненість складового письма.

4. Таким чином, механізм формування "вищої одиниці" рухової навички виступає у вигляді процесу заміни мовнорухового стимулу кінетичним стимулом, тобто сигналом від самого руху, котрий і починає ставати пусковим моментом для послідовного руху пишучого інструменту у серії рухів при відтворенні букв та їх сполучень. У принципі цей механізм може розглядатися як відомий з психологічних досліджень процес утворення цілосної серії рухів. Хай стиму-

ли *A*, *B*, *C* і *D* викликають відповідні реакції *a*, *b*; *c* і *d*. Після багаторазового повторення стимулів у тій же черзі один тільки стимул *A* викликає послідовність рухів *a-b-c-d*. Одною з важливих гіпотез нашого дослідження була можливість використання "підставлення кінетичного стимулу" на місце іншого стимулу.

5. Те, що при переході з однієї графічної системи на іншу необхідно моделювати стимулюючу ситуацію, доводить і сумний досвід середньоазіатських колишніх радянських республік. Штучне введення замість арабської латинської, а в середині 30-х років російської графічної системи при незмінній вокалізації звукового вимовлення затримало природний розвиток національної культури письма цих народів.

Треба усвідомити, що проблема становлення української культури письма може бути вирішена лише при умові її безболісного включення в мовну діяльність як дітей, так і педагогів. Лабораторія ігрового та учбового моделювання інституту на основі своїх досліджень розробила ефективний засіб включення кінетичного стимулу в механізм рухової навички у системі сенсорної діяльності. Особливості цього засобу стають зрозумілими і сприйнятними в межах концепції поетапного формування, розробленої П.Я.Гальперінім.

6. Фахівцями лабораторії на рівні винаходу створена серія приладів для навчання письму. Результати їх впровадження дозволяють стверджувати, що при вирішенні проблеми становлення української культури письма прилади, що виробляються по нашій ліцензії, допоможуть дітям швидше і з зацікавленістю оволодівати письмом.

В.М.Шинкаренко /Харківський
педінститут/

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ /20-30 роки/

Проблема підготовки майбутнього вчителя як необхідний елемент включає питання про взаємовідносини вчителя й учня, про розуміння вчителем дитячої психіки, про його вміння знайти шляхи і форми педагогічної взаємодії. Кожен вчитель повинен не тільки

досконало володіти предметом, але й вміти викликати в учнів інтерес до знань, збудити у батьків та громадськості бажання працювати разом.

Проблема ця не нова. Ще в 20-30 роки підготовці майбутніх вчителів нової школи відводилося значне місце в педагогічній думці. Що таке майстерність? Якими шляхами можливо нею оволодіти? Ці питання висували в своїх творах видатні педагоги С.Т.Шацький, П.П.Блонський, О.Г.Калашников, Я.П.Ряппо, В.П.Затонський, А.С.Макаренко. За думкою П.П.Блонського, вчитель повинен розпочинати свою діяльність знайомством з оточенням, а для цього вміти провадити агітаційно-роз'яснювальну роботу і брати участь в організації нового життя разом зі своїми учнями та їх батьками.

Співзвучна його ідеям думка С.Т.Шацького про те, як важливо навчити майбутнього вчителя володіти методикою педагогічного експерименту, тобто свідомо змінювати ті явища, які він спостерігає навколо. Слід звернути увагу на те, що вчитель працює над вихованням дітей не особисто, а разом з оточуючим середовищем. У цьому оточенні є ряд позитивних факторів, які можуть допомогти вчителю в проведенні різних видів навчально-виховної роботи, але є негативні явища, з якими йому слід навчитися боротися.

О.Г.Калашников в статті "Основні проблеми педагогічної освіти" /1923/ визначає освіченість вчителя як широкий загальний розвиток. За його думкою, підготовка майбутнього вчителя включає такі компоненти:

1/ громадська підготовка, яка ґрунтується на знайомстві з трудовим життям оточуючого середовища і повинна привести до формування педагогічного світогляду;

2/ трудова підготовка полягає в тому, що майбутній вчитель, незалежно від спеціальності, повинен вміти організувати педагогічний процес так, щоб вивчення явищ природи та громадського життя пов'язувалося з трудовою діяльністю людини;

3/ підготовка до позашкільної роботи включає вміння провадити культурно-педагогічні заходи серед населення, чому немало може сприяти практика студентів в позашкільних установах /дитячих осередках, клубах, бібліотеках та ін./. Взагалі важливо залучати студентів до роботи на курсах підвищення кваліфікації вчителів та організації педагогічних консультацій для батьків.

4/ професійна підготовка – теоретичні знання в галузі загальних дисциплін та спеціальних предметів;

5/ біологічна підготовка, тобто знання об'єктивних норм соціальної поведінки дитини, її фізіологічних особливостей. Для цього необхідні не лише теоретичні знання, але й вміння опрацювати практичний матеріал. Вінцем підготовки вчителів О.Г.Калашников вважав вміння самостійно планувати навчально-виховний процес нової школи.

Українські діячі педагогіки Я.П.Рябило і Б.П.Загосцький вважали, що кваліфікація вчителя повинна бути досить високою. Тому майбутній вчитель повинен розширювати свій кругозір, підвищувати свої знання, знати більше, ніж батьки дітей, вміти відповісти на їх запитання.

Відзначимо також, що конкретні шляхи вирішення проблеми майстерності в умовах педвузу цікаво розкриті в педагогічній спадщині А.С.Макаренка. Він неодноразово підкреслював, що майстерність – це спеціальність, якій необхідно вчитися. В своїх творах А.С.Макаренко пропонував переглянути програми педвузів і технікумів як в галузі підготовки до викладання, так і спеціальної підготовки до виховної роботи. За його думкою, це можливо здійснити в декількох напрямках: 1/ різнобічна освіта незалежно від обраного циклу предметів; 2/ спеціальне виховання /організованість, стриманість, сила волі, ввічливість, культурні звички, фізична підготовка/, оволодіння педагогічною технікою; 3/ знання роботи в сім'ї, методи виховання дітей в сім'ї, засоби педагогічної допомоги.

Вивчення спадщини минулого і досвіду професійної підготовки майбутнього вчителя в 20–30 роки може бути використано зараз, сприяти підвищенню навчально-виховної роботи, удосконаленню педагогічної майстерності.

Л.Д.Попова /Харківський педінститут/

ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ У ХАРКОВІ
/1805–1861 рр./

Вивчення і аналіз архівних матеріалів та маловідомих публікацій з історії розвитку двох вищих учбових закладів Харкова –

університету /1805 р./ і педінституту /1811 р./ - свідчать, що вже з перших років існування в них надавалось гажливе значення спеціальній педагогічній підготовці майбутніх кадрів. За стату-
тами 1804 і 1835 років університет і педінститут мали спільну
мету - готувати вчителів для середньої і викладачів для вищих
шкіл. Поряд з цим педінститут згідно з доповненнями до статуту
1804 року /"План и правила обучения и преподавания в педагогиче-
ском институте", які склав директор інституту проф. Роммель Х.П.,
1811 р./ і до статуту 1835 р. /"Проект педагогического института",
що склав ректор університету проф.Кронеберг І.Я., 1834-1835 рр./
повинен був давати також майбутнім учителям гімназій і студентам -
кандидатам на виладацькі посади у вишій школі - поглиблену пе-
дагогічну підготовку.

Спеціальні педагогічні знання майбутнім учителям середніх
шкіл надавалися: 1/ у процесі вивчення предметів педагогічного
циклу - спеціальних методик /з 1805 р./, загальної педагогіки
/з 1807 р./, теорії і методики навчання /з 1811 р./, дидактики,
теорії виховання і історії педагогіки /з 1834 р./; в 1805-1834 ро-
ки на ці предмети відводилося 1-3 години, з 1835 р. - 2-4 години,
а з 1852 року, коли була утворена кафедра педагогіки, 3-4 години
на тиждень; 2/ у ході активної педагогічної практики на базі по-
вітових училищ і гімназій протягом 3-4 тижнів /з 1808 р./; 3/ у про-
цесі роботи в педагогічних семінарах /з 1812 р./; 4/ при напи-
санні конкурсних науково-методичних робіт на педагогічні теми
/з 1835 р./.

Майбутні викладачі вузів і гімназій поряд з цим одержували
у педінституті більш глибоку педагогічну підготовку. Професори
інституту наставляли їх "майстерності викладати науки зрозумілим
і систематичним чином", "умінню других навчати наукам" і "давати
настанови", досягаючи цього:

1. Шляхом підвищення педагогічної майстерності кожного студен-
та за індивідуальним планом під керівництвом професора-наставни-
ка. За свідченням професора І.Я.Кронеберга, згідно з цим планом
студент був зобов'язаний читати науково-методичну літературу за
обраною спеціальністю і педагогічні періодичні видання "у специ-
фічному порядку", вести конспекти "власних роздумів про обраний
предмет і вивчену літературу", готувати конспекти для свого май-
бутнього викладання /ЦДА СРСР, ф.733. оп.49, спр.944, дл.43 зв.-
49 зв./;

2. В процесі підготовки до поетапних /попередніх, публічних і довільних/ магістерських і докторантських іспитів.

3. У процесі активної педагогічної практики безпосередньо в педінституті і університеті, під час якої студенти-кандидати виконували обов'язки помічників професорів, читали лекції на молодших курсах, провадили співбесіди, репетиції, інші види занять, намагалися "досягти вищого ступеню удосконалення і в усіх практичних трудах професорів брати участь". Професори, які керували роботою студентів-кандидатів, "подавали їм засоби досягти вищого ступеню майстерності".

4. Шляхом стажування з 1810 року у Московському, Петербурзькому, Казанському і Віленському університетах, Дерптському професорському інституті і Головному педагогічному інституті, у військово-хірургічній Академії та деяких закордонних вищих учбових закладах протягом 2-4-х років.

5. Участь в роботі місячних літніх методичних курсів учителів та учительських з'їздів. Такі курси провадилися в Харкові на базі педінституту та університету з 1811 до 1815 р. з ініціативи професора І.Ф.Тимковського. Вивчення архівних даних показує, що в Харкові в червні 1861 року відбувся і перший на Україні з'їзд учителів. Ініціатором його проведення був завідувач кафедри педагогіки проф. М.О.Лавровський. Подальші такі з'їзди відбулися в Орлі, Ливнах, Трубченську, Новочеркаську, Лебедині, Ізюмі, Тамбові, Курську і Воронежі. Всі вони пройшли від 1861 до 1867р., звіти про їх роботу друкувалися в ті роки в журналі Міністерства народної освіти. Результати роботи з'їздів, їх програми були позитивно оцінені К.Д.Ушинським. На наш погляд, ці дані спростовують твердження, висунуті у літературі з історії педагогіки і в педагогічних довідниках, що перший з'їзд на Україні був проведений у м.Олександрівську /тепер - м.Запоріжжя/ восени 1867 року з ініціативи відомого педагога-методиста М.О.Корфа і дозволяють повернути в науковий обіг нові факти з історії розвитку освіти на Україні. Досвід харківських вчених з питань педагогічної підготовки учителів заслуговує творчого використання в сучасних умовах.

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ КОМПОЗИТОРІВ УКРАЇНИ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Формування професійної майстерності вчителя музики в процесі навчання в вузі нерозривно пов'язане з глибоким вивченням педагогічних традицій національної музичної культури.

В сучасних умовах, коли народи України відроджують свою суверенну державу, особливого значення набуває повернення до джерел історичного та культурного розвитку українського народу.

Наукове осмислення хорової та педагогічної спадщини композиторів України стає завданням особливо актуальним і відповідальним.

Практика сучасної музичної педагогіки показує, що важливе виховне значення педагога в процесі професійного розвитку студентів вловити їх в цінності народної пісні, знати її жанри, дитячий фольклор, вміти працювати над образами пісень як на уроці, так і в позакласній роботі, що є основою в прищепленні учнями навичок образного сприйняття музики, її морально-естетичного розвитку. Кристалізація українського музичного стилю пов'язана насамперед з творчістю М.Лисенка та продовжувачами його традицій К.Стеценком, Я.Степовим, С.Людкевичем, М.Лесютвичем.

Однією з найважливіших естетичних постанов М.Лисенка є зміцнення зв'язків між професійним і народним мистецтвом.

Значне місце в професійній підготовці вчителя музики займає енциклопедичний посібник С.Людкевича, в якому відстоюється думка про необхідність введення в шкільне виховання народно-пісенної творчості, підкреслюється, що на це вказували і великі педагоги Песталоцці і Фребель.

Педагогічну спадщину М.Леонтовича можна розділити на три групи: педагогічні ідеї /підручник "Нотна грамота"/; народна пісня - основа музично-теоретичного, естетичного та морального виховання учнів; позакласні форми роботи.

Зміст підручника віддзеркалює головні напрямки в роботі вчителя з дітьми, виховання стійких навичок нотного співу та вільне володіння нотним письмом. Весь матеріал розрахований на використання його в практичній роботі вчителя відповідно виховання у дітей точного звуковисотного інтонування. "Донотний період",

музичні диктанти, подолання інтонаційних труднощів - всі ці розділи ґрунтовані на прикладах збірок К.Стеценка, М.Лисенка, Я.Степового.

Студентам, що проходять практику в загальноосвітній школі, рекомендуємо ознайомитись з "Проектом програми з співів у сільській школі" К.Стеценка, сформульованими принципами, на яких повинна базуватися система освіти і виховання. Методичні принципи музичного виховання повно викладені в праці "Початковий курс навчання дітей нотного співу". Композитор створив на заняттях проблематичні ситуації, приділяє велику увагу методиці вокалу, ритмічним вправам, колективному декламуванню, розробив ряд засобів виявлення "примарних зон", "підтягування" голосів, початковий етап навчання грамоти здійснював за допомогою "сходинок", "наглядного диктанту", релятиву, посиляючись на збірку "Проліски" Я.Степового.

Згадуючи творчу спадщину композиторів для дітей, варто звернути увагу на збірки "Молодші", "Луна", "Шкільні співанки", "Проліски", "Збірник народних пісень у хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку в школах народних", що були складені педагогами-практиками. Кожна з цих збірок в основі має українську народну пісню, музично-теоретичний матеріал скомпоновано у віковій послідовності, є спроби поєднання різних форм художнього виховання доцільно з роботою школи і утворення єдиної системи музично-естетичного виховання дітей. Сучасна музична педагогіка має можливість синтезувати кращі досягнення минулого з вимогами сьогодення.

Вивчення музично-педагогічного досвіду композиторів М.Лисенка, К.Стеценка, С.Людкевича, Я.Степового, М.Леонтовича /методи організації хорів, слухання музики, світло-музика, робота з камертоном релятив та "сходинок" мають творче втілення в практиці сучасної школи /см № 107, керівник Рахно В.Г.; гімназія № 8, керівник Суханова Л.; см № 21, керівник Пільник Л.І.; см № 73, керівник Поліщук Л.Н. та ін.

Курс лекцій, лабораторних занять за методикою композиторів-педагогів лисенківської школи має стати основою музично-педагогічних знань, що допоможуть у накопиченні вмій та навичок в практичній роботі студентів.

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО НАРОДНУ ПЕДАГОГІКУ
ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

Проблема підготовки різнобічно розвинутого, ініціативного, творчо мислячого вчителя займає велике місце у спадщині В.О.Сухомлинського. Важливим компонентом вирішення цієї проблеми видатний педагог вважав підвищення рівня загальної і, зокрема, естетичної культури вчительських кадрів. Шлях досягнення цієї мети пролягає через посилення зв'язку навчання з витоками національної культури, досягненнями вітчизняної та світової гуманітарної думки. Однією із складових частин системи педагогічної освіти може бути використання засобів народної педагогіки в естетичному вихованні майбутніх учителів і підготовка їх до виховної роботи з школярами.

Протягом століть в усній народній творчості складались уявлення про ідеал людської особистості, про ідеали взаємовідносин між людьми. Сума знань про оточуючий світ і амінь у галузі трудових процесів, а також сукупність засобів передачі підростаючим поколінням такої інформації, методи і прийоми формування особистості створили підвалини народної педагогіки. Одним з найважливіших шляхів передачі досвіду в цій сфері виступає фольклор: казки, прислів'я, загадки, пісні, ігри, обряди. До живильного джерела народної педагогіки постійно звертається творчо мислячі вчителі й вихователі, серед яких в першу чергу слід назвати ім'я видатного українського педагога В.О.Сухомлинського.

Особливе місце у вихованні дітей В.О.Сухомлинський відводив казці, що втілює світоглядні теорії, етичні й естетичні погляди і переконання народу. Казка, на думку В.О.Сухомлинського, – активна творчість всього духовного життя дитини, її відчуттів, фантазії, волі, розуму. Але в першу чергу казка – творчість учителя, який прагне через красу рідного слова донести до дітей духовне багатство народної культури, розвивати інтелектуальні, моральні, естетичні сили дитячої душі. Для того щоб казка стала таким ефективним і універсальним виховним засобом, вона має бути відповідно виконана. Читання казки вимагає від педагога володіння культурою мови, артистизма, фантазії. Все це – компоненти естетичної культури вчителя і вихователя.

Велике місце у педагогічній системі В.О.Сухомлинського займає народна пісня, що виступає і як самостійний жанр, і як компонент обряду чи гри. Образно-художня форма перебування народної музично-поетичної творчості підсилює емоційну дію на свідомість школярів тих чи інших ідей, допомагає вчителю більш наочно і переконливо розкрити їх зміст, сприяє кращому засвоєнню. Таким чином забезпечується комплексна дія на інтелектуальну і емоційну сферу особистості, що підвищує якість розумового, морального і естетичного виховання учнів. Підтвердженню цього ми знаходимо в працях В.О.Сухомлинського, який вважав, що "тільки пісня може розкрити красу душі народу. Мелодія і слово пісні - це могутня виховна сила" /Сухомлинський В.О. Вибрані твори. - Т.3. - Київ: Рад. шк., 1977. - С.189/.

Дитячі ігри та обряди як засіб народної педагогіки дають можливість формувати у дітей навички моральної поведінки, виконання різних соціальних ролей. Синтетична форма обрядів та ігор передбачає наявність елементів інструментальної та вокальної музики, хореографії, декоративно-прикладного і драматичного мистецтва. Цим практичне засвоєння ігор та обрядів створює умови для формування навичок різноманітної художньо-естетичної діяльності, що необхідні педагогу, бо "у процесі виховання людської особистості діє багато сил, до яких передусім належать ... особа педагога з усіма його духовними багатствами й цінностями, з його мудрістю, знаннями, вміннями, захопленнями, життєвим досвідом, інтелектуальними, естетичними, творчими потребами, інтересами, прагненнями" /Сухомлинський В.О. Вибрані твори. - Т.2. - Київ: Рад. шк., 1976. - С.532/.

Використання у підготовці вчительських кадрів всього різноманітного виховного потенціалу народної педагогіки, що втілений у фольклорній формі, допоможе впровадженню в шкільну практику принципово важливої вимоги В.О.Сухомлинського: "Якщо ви хочете, щоб у школі панувала атмосфера багатого, багатогранного духовного життя, щоб кожний учитель був вихователем, знаходьте, відкривайте в учителів їхні захоплення, нахили" /Сухомлинський В.О. Вибрані твори. - Т.4. - Київ: Рад. шк., 1977. - С.438/. Провадити цю роботу треба не тільки в курсі педагогіки, але й при вивченні історії української культури, народної творчості, дитячої літератури, декоративно-прикладного мистецтва, дисциплін музичного циклу тощо, тобто формування естетичної культури

майбутніх вчителів засобами народної педагогіки можливе і необхідне при підготовці педагогів будь-якого фаху.

С.Д.Омельченко /Міносві-
ти України/

ІДЕЇ А.С.МАКАРЕНКА ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ТЕХНІКУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів, вмінь і особливостей поведінки педагога, скерованих на ефективну реалізацію обраних ним методів навчально-виховної роботи з окремим вихованцем або колективом в цілому з метою досягнення завдань виховання і навчання. Педагогічна техніка включає ряд важливих компонентів: володіння своїм тілом, мімікою і жестами; зовнішність, культура мови; вміння керувати своєю увагою та увагою вихованців, почуття темпу, ритму і стилю в роботі; вміння керувати своїм психічним станом.

Володіння педагогічною технікою – важлива передумова формування педагогічної майстерності вчителя. Вона багато де в чому позитивно впливає на оптимізацію навчально-виховного процесу.

Значний вклад у розвиток педагогічної техніки вніс А.С.Макаренко. Ще в кінці 20-х років він з сумом відзначив, що коли б ми захотіли піддати критиці педагогічну техніку, ми були б не в змозі це зробити через відсутність об'єкта. Так склалося тому, що педагогічна теорія обмежувалася декларуванням принципів і загальних положень, а перехід до техніки був відданий на волю творчості й винахідливості окремих педагогів. На превеликий жаль, і в наш час педагогічна наука і практика мало просунулися в цьому напрямку.

А.С.Макаренко вірив у можливість оволодіння педагогічною технікою як однією з передумов педагогічної майстерності. "Можна і треба, – писав він, – розвивати зір, просто фізичний зір. Це конче потрібно для вихователя. Треба вміти читати на людському обличчі, на обличчі дитини, і це читання може бути навіть описане в спеціальному журналі. Нічого мудрого, нічого містичного немає в тому, щоб по обличчю дізнаватись про деякі ознаки душевних рухів. Педагогічна майстерність полягає і в постановці голосу,

"і у змінні керувати своїм обличчям" /Макаренко А.С. Твори. - Т.5. - Київ: Рад. шк., 1954. - С.246-247/. І в іншому місці: "Не може бути хорошим вихователем той, хто не володіє мімікою, не може надавати своєму обличчю потрібного виразу або стримати свого настрою. Вихователю повинен уміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим, сердитим... Я переконаний, що в майбутньому в педагогічних вузах неодмінно викладатимуть і постановку голосу, і позу, і виходіння своїм організмом, і володіння своїм обличчям, і без такої роботи я не уявляю собі роботи вихователя" /Там же. - С.162/.

А.С.Макаренко розумів, що педагогічна техніка не може бути якимось стороннім атрибутом, схожим до молотка, ключа чи відкритки. Вона має ґрунтуватися на психічному стані вчителя-вихователя, бути яскравим вираженням його внутрішнього стану - почуттів, намірів, переживань.

Аналіз діяльності вчителів нашої школи показує, що переважна більшість їх певною мірою володіє теоретичними основами навчання і виховання, усвідомлює, що треба робити, але не завжди знає, як це робити. Суттєва причина цього - незброєність педагогічною технікою, незнання технології педагогічного процесу стосовно конкретної дії, особистості вихованця чи дитячого колективу в цілому. І сьогодні актуально звучать слова А.С.Макаренка: "Велика бідність у педагогічній методиці, в техніці, а тому випускники педагогічних вузів нічого не знають, як треба говорити з учнем, немає емінії сидіть, стоять, не знають, як треба пройти по сходах" /Макаренко А.С. Твори. - Т.7. - Львів, 1969. - С.144/.

У процесі підготовки вчителів у педвузах України зроблені перші кроки в цьому напрямку: опрацьовується курс "Основи педагогічної майстерності", створені відповідні кафедри. Значне місце в ньому відводиться і питанням педагогічної техніки. Та в цій справі ще чимало труднощів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Ще не всі усвідомлюють важливість такого курсу в системі підготовки вчителя. Певні утруднення викликані недостатньою кваліфікацією педагогічних кадрів, що ведуть ці курси. Адже педагогічна вища школа не має такого досвіду розробки проблем педагогічної майстерності і педагогічної техніки, яким володіє вища театральна школа з питань акторської майстерності і акторської техніки.

Надбання А.С.Макаренка щодо педагогічної техніки і педагогічної майстерності мають стати основою подальшої розробки і

формування основ педагогічної техніки кожного студента педагогічного вузу.

О.А.Кобенко /Харківський університет/

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО САМОВИХОВАННЯМ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Без плідного самовиховання не може скластися справжній вчитель. Самовиховання являє собою явище, яким можна управляти. Педагогічне керівництво самовихованням студентів є обов'язковою ланкою навчально-виховного процесу, побудованого на демократичних засадах гуманістичної спрямованості. Воно може бути зведене до системи заходів, які забезпечують:

а/ формування у студентів потреби в духовному, професійному та фізичному самовдосконаленні, свідомої установки на саморозвиток;

б/ їх теоретичну та методичну підготовку до цілеспрямованої всебічної праці над собою;

в/ індивідуальну допомогу студентам в організації самовиховання та вирішення найбільш складних питань розвитку своїх позитивних якостей і подолання негативних;

г/ широке стимулювання зусиль майбутніх вчителів по розвитку своїх педагогічних здібностей, оволодінню педагогічною майстерністю, загальною культурою;

д/ створення для студентів необхідних умов для морального, розумового, естетичного, волевого, фізичного самовдосконалення, формування якостей педагога - майстра.

В Харківському університеті склався певний досвід керівництва самовихованням студентів.

Викладачі кафедри педагогіки розглядають самовиховання як одну із головних проблем педагогічної науки й практики. В недооцінці самовиховання та керівництва ним вбачаються відбиток командно-адміністративної системи, рецидив авторитарної педагогіки, причину кризових явищ в нашій середній та вишій школі. Яскравий приклад єдності виховання та самовиховання знаходимо в творах В.О.Сухомлинського, в діяльності педагогів-новаторів.

Останнім часом в результаті досліджень, в тому числі експе-

риментальним шляхом, розроблена методична система самовиховання вчителів. Вона включає такі заходи.

1. На заняттях з педагогіки підкреслюється необхідність творчої активності вихованців, їх зусиль в самовихованні для досягнення гармонії в інтелектуальному, моральному, професійному вихованні. Самовиховання розглядається як умова та результат ефективного виховання. Крім того, програмою передбачена тема "Самовиховання учнів та керівництво ним".

Для студентів ряду факультетів читаються спецкурси: "Самовиховання особистості", "Педагогіка особистості", "Педагогічна майстерність" та інші.

На лекціях, семінарських і практичних заняттях, як правило, студентам пропонуються завдання, виконання яких сприяє формуванню у них орієнтації на самовиховну діяльність.

2. Залучення студентів до дослідження питань самовиховання: складаються реферати, виконуються курсові та дипломні роботи, які обговорюються на наукових семінарах і конференціях та під час педагогічної практики в школах.

3. Обговорення досвіду самовиховання відомих педагогів, вчених, письменників, композиторів, художників, героїв війни та праці, а також кращих вчителів міста, студентів університету.

Організуються зустрічі з педагогами-експериментаторами, вихованцями А.С.Макаренка, вчителями року, вченими, творчою інтелігенцією з метою розвитку в них потреби в самоудосконаленні. Цій справі сприяють читацькі конференції, диспути, присвячені розгляду яскравих творів літератури та мистецтва.

4. Стимулюючу роль в самовихованні відіграє повсякденна можливість викладачів до діяльності, поведінки майбутніх педагогів, заохочення та підтримка їх зусиль в оволодінні педагогічними та іншими знаннями, досвідом, культурою спілкування, мистецтвом виховної і організаторської роботи.

5. Індивідуальна робота з студентами, метою якої є допомога в пошуках оптимальної системи самовиховання, засобів подолання власних недоліків, шкідливих звичок.

6. Публікація посібників, в яких знайшли висвітлення питання самовиховання /наприклад, "Педагогіка особистості" Л.С.Нечепоренка, "Педагогіка співаці" В.О.Михайловського/, стенди "Сам собі педагог", "В.О.Сухомилинський про самовиховання", стіннівка "Гармонія".

7. Створення загально педагогічних умов для самовиховання студентів через чітку організацію роботи методичного кабінету та кабінету педмайстерності, забезпечення відповідною літературою, різними формами індивідуальних занять, особистим прикладом викладачів по самовихованню.

О.Д.Лесніт"єва /Харківський
педінститут/

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ АНГЛІЇ

В Англії 60-70 роки нашого століття стали періодом проведення реформ в галузі освіти. У зв'язку з перебудовою школи був створений новий її тип, так звана "об'єднана школа". Це в свою чергу привело до змін в організації та змісті підготовки вчителів у педагогічних учбових закладах країни.

До сучасної англійської системи підготовки вчителів входять такі учбові заклади: трирічні педагогічні коледжі загального профілю; однорічні відділення університетів; відділення педагогіки в політехнічних інститутах; трирічні спеціалізовані коледжі домоводства та фізичного виховання; однорічні технічні коледжі; однорічні педагогічні відділення художніх коледжів, центри підготовки викладачів мистецтва.

Педагогічні коледжі загального профілю є основним типом учбових закладів підготовки викладацьких кадрів. До них приймаються хлопці та дівчата з 18 років, які мають свідоцтва про загальну освіту. Прийом провадиться на основі конкурсу атестатів, без складання вступних іспитів. При зарахуванні має значення характеристика, видана майбутньому студенту директором школи. Приймальна комісія провадить співбесіду з абітурієнтами, виявляючи їх схильність до педагогічної діяльності.

Педагогічні коледжі не мають єдиних учбових планів, що видає держава. Науково-методичними центрами, де формуються цілі та завдання педагогічної освіти, створюються відповідні учбові плани та програми, є інститути педагогіки при університетах, які складають різні рекомендації до програм. У зв'язку з тим, що вони встановлюють обсяг знань, необхідний для складання

випускних іспитів, директори коледжів повинні рахуватися з вказівками інститутів. Учебний план трирічного коледжу включає: курси основних предметів; професійний курс; педагогічний курс; практику в школі.

Основна увага у навчанні відводиться курсам основних предметів. Серед провідних академічних дисциплін /математика, географія, англійська мова та література/ студент вибирає І-2, призначені для "особистої" загальної освіти, які він вивчає досконаліше, ніж інші. На їх вивчення відводиться приблизно 25 % учебного часу з трирічного курсу навчання. Наявність курсів основних предметів викликає дискусію, тому що студент глибоко вивчає один чи два основних предмета у шкоду педагогічним дисциплінам та професійному курсу.

Професійний курс являє собою ряд предметів, які вибирає або сам студент, або йому їх пропонують у залежності від навчального плану того типу школи та віку дітей, з якими він працюватиме після закінчення коледжу. Як правило, до професійного курсу входять англійська мова, математика, географія, історія. Звичайна загальна кількість предметів - 6-8. Професійні курси вивчаються І-2 роки при найменшій кількості годин на тиждень порівняно з вивченням основних предметів.

На вивчення педагогічних дисциплін відводиться приблизно 1/4 загального навчального часу, що становить 450-480 годин. Основною педагогічною підготовкою є "Курс по вихованню та освіті". До нього входить епізодичне вивчення філософії, психології, соціології, а також розділи з методик, історії педагогіки, курсу школознавства. Зараз педагогічні курси перероблюються у зв'язку з переглядом багатьох положень цієї науки англійськими педагогами-теоретиками, котрі вважають, що курс педагогіки необхідно поширити та поглибити. Зокрема, пропонується зробити акцент на вивченні шкільних програм та учбових планів у період початкової підготовки вчителя.

Основними організаційними формами занять у педагогічних коледжах є лекції, семінари та тьюторські заняття. На лекційний курс та інші форми навчання відводиться 2/3 учебного часу. Останній час займає самостійна робота студентів, скерована на формування їх пізнавальної активності. Тьюторським заняттям відводиться приблизно 1,5 години на тиждень. Під тьюторською системою розуміється заняття, головною метою яких є забезпечення

особистого контакту студентів з викладачами.

Педпрактика є завершальним обов'язковим етапом учбового плану всіх коледжів. Вона триває 14 тижнів. Педпрактика включає відвідування школи з метою спостереження, а також практику викладання. Навчання у коледжі завершується випускними іспитами з основних предметів, педагогіки, професійного курсу. Випускники отримують вчительські свідоцтва, які дають право викладати у певних типах середніх шкіл.

Вивчення досвіду підготовки викладацьких кадрів у педагогічних коледжах загального профілю Англії дозволяє використати його в наших умовах.

А.В.Парінов /НДІ педагогіки
України/

КУРС ПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Основою педагогічної підготовки студентів складає курс "Теорія виховання і освіти", який є обов'язковим і на який відводиться стільки учбового часу, скільки на профільючий предмет. В курсі педагогіки студенти вивчають елементи теорії педагогіки і історію, соціологію, психологію, методику, дитячу гігієну та ін. В різних коледжах акцент робиться на той чи інший елемент теорії педагогіки. Наприклад, в Рокхемтонському інституті поглиблено вивчається теорія Влума /таксономія/, а в християнському коледжі Кантербері – аналітична педагогіка.

Педагогічні курси різних коледжів, як правило, включають три основні розділи: принципи виховання і освіти; педагогічна психологія і розвиток дитини; педагогіка в соціальному аспекті.

Курс виховання і освіти знайомить з теорією виховання та усвоєння знань, психолого-аналітичними особливостями засвоєння учбового матеріалу.

Курс педагогічної психології і розвитку дитини ставить за мету навчити студентів психології дитини та підлітка, особливостям розвитку, вмінням атестувати знання та вести шкільну документацію.

Педагогіка в її соціальних аспектах має підрозділи: сучас-

на система народної освіти /в основному Англії та Уельсу/, історія розвитку, документи про освіту, починаючи від Акту Бальфора /1902/ до Акту Реформи Освіти /1988/; соціальне середовище дітей, функції школи в суспільстві; гігієнічна освіта.

Як бачимо, окремі галузі знань не пов'язані між собою і як результат студенти отримують уривчасті знання і теоретичний досвід.

В цілому педагогічний курс має психолого-соціальний напрям і тому значне місце відводиться філософії виховання. За основу береться вчення неопозитивізму. Вивчаються праці Р.Пітерса, Дж.Рейла, П.Херста та ін. - засновників педагогіки лінгвістичного аналізу. Представники даного напрямку відстоюють ідею систематизації знань та формуючу функцію освіти. Студентам пропонується вивчити дослідження Керра та Вілера стосовно теоретичних проблем змісту навчання.

Основними формами занять в педагогічних коледжах є лекції, семінари та тьюторські заняття. Відмінність тьюторства полягає в індивідуальній допомозі студенту в навчанні і суспільному житті в коледжі.

На шкільну практику відводиться в середньому 20-25 тижнів, що складає приблизно 21 % загального учбового часу.

Треба вказати, що в Акті про Реформу Освіти /1988 р./ поряд з актуальними проблемами школи говориться про незадовільний рівень підготовки вчителів щодо "адаптації в школі", вимагається приділяти більше уваги педагогічній практиці та апробації студентів педагогічних закладів у школі. Як говориться в документі, оцінка з педпрактики з школі є "складовою частиною мандату педагога". І це дійсно так. З 1990 року запроваджується атестація вчителів у національному масштабі. Програма розрахована на 4 роки і ставить за мету виявити ступінь кваліфікації вчителів та їх професіоналізм в умовах життя в об'єднаній Європі.

Педагогічна практика передбачає знайомство з школою та спостереження за роботою вчителя на уроці. Студентів об'єднують в невеликі групи-блоки /в основному по 5-6 чоловік/ і закріплюють за ними досвідченого викладача, який координує програму педпрактики відповідно до умов школи.

Під час перебування в школі студенти вчать складати плани уроків, збирати документацію, виявляти проблемність класу. Значна увага приділяється практичним навичкам проведення уроку.

Особливо популярним став метод "мікрвикладання".

Студент-практикант провадить мікроурок тривалістю 5-20 хв. перед міні-аудиторією /5 чоловік/, в основному, колег. Хороша технічна база школи дозволяє записувати "мікрвикладання" на відеокамеру. Після огляду відеозапису студент вислуховує зауваження і рекомендації щодо поліпшення заняття як від тьютора, так і своїх колег. Як результат набувається певна сума прийомів та навичок роботи в школі і відкривається можливість студенту проявити себе як особистість.

Навчання в педагогічному коледжі закінчується випускними екзаменами з педагогіки та фахової дисципліни.

Л.А.Штефан, А.Г.Відченко /Харківський педінститут/

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Оновлення учбово-виховної роботи школи передбачає підвищення якості виховання і навчання школярів. Перш за все виникає необхідність підготовки вчителя. Великий внесок в розробку питань підготовки вчителя, формування його професійної майстерності зробили А.Дістервег, К.Д.Ушинський та П.П.Блонський.

Дістервег в "Руководстве к образованию немецких учителей" сформулював правила навчання, які мають відношення до вчителя. Правило I: "Намагайся зробити навчання захоплюючим". Як це зробити: 1/ через різноманітність; 2/ кваліфікація вчителя; 3/ через його особистість. Але різноманітність не є головним. Більш важливі кваліфікація, рухливість і бадьорість вчителя, його природна любов до викладання та занять з дітьми.

Чим можна зацікавити учня до навчання, як прищеплювати йому почуття радості при вивченні предмета? По-перше, любов'ю до предмета; по-друге, дидактичним викладанням предмета; по-третє, збудженням учнівських почуттів та свідомості, що він дещо знає і вміє.

Правило II: "Навчай енергійно". Тільки людина рішуча, енергійна, з твердим характером, яка знає, що і чому вона хоче та які засоби сприяють виконанню його волі, - тільки така людина може виховувати рішучих, енергійних, з сильним характером людей.

Правило III: "Примушуй учня правильно усно викладати учбовий матеріал. Слідкуй завжди за гарною вимовою, виразним наголосом, яким переказом та логічною побудовою мови".

Правило IV: "Ніколи не зупиняйся!" Освіта ніколи та ніде не є чимось закінченим і завершеним. Найважливішим явищем в школі, за глибоким переконанням А.Дістервега, є сам вчитель. Він – уособлений метод навчання, втілення принципу навчання та виховання. Його особистість надає йому повагу, вплив, силу. Цінність школи визначається цінністю її вчителя.

К.Д.Ушинський в своїх роботах "Проект учительской семинарии", "О пользе педагогической литературы" та інших дав розгорнуту програму підготовки вчителя і розробив вимоги до нього. Процес навчання і виховання неможливий без натхненного впливу особистості вчителя, якого не можна замінити нічим в цій справі. "Виховання все повинно будуватися на особистості вихователя", – писав К.Д.Ушинський.

Викладач має справу з дітьми, натурами бразливими і складними, він прокладає перші глибокі борозни в душі дитини, керує його пізнавальною діяльністю, етичним та естетичним вихованням, формує його волю і характер. Йому довірено майбутнє суспільства та головне достоїнство вчителя повинно бути в тому, щоб він зміг своїм предметом виховувати учнів.

Вчитель повинен уважно спостерігати та зивчати дітей з усіма особливостями їх складної і ніжної природи. Хто хоче чити, говорив К.Д.Ушинський, той повинен зглянутися до потреб учня, зазирнути в його душу. Справжній вчитель працює творчо і тим самим збуджує розумові сили учня.

У відповідності до своєї ідеї народності К.Д.Ушинський головну увагу приділяв підготовці вчителя початкової школи. Й статті "Проект учительской семинарии" ми відзначає, як найсуттєвіший недолік в російській освітній справі – відсутність гарних вчителів, спеціально підготованих для виконання своїх обов'язків, особливо в перших класах.

За думкою К.Д.Ушинського, спеціальні навчання вчителів повинні готувати учительські семінарії. Вони складали основу повних шкіл і мали свою педагогічну організацію, але відсутні в статистиках та університеті. Ці семінарії першочергово повинні були навчати психологію і організувати вчителів на педагогічних практиках на базі власної початкової школи.

23-184

Формування професійної майстерності вчителя приділяв увагу П.П.Блонський. В своїй роботі "Задачи и методы новой народной школы" він підкреслював, що школа повинна розвивати у дітей інтерес літератури, мистецтва, наукових питань, повсякденних подій життя та політики. Ось чому вчителю треба займатися не тільки навчанням, а й вихованням дітей. Знання свого предмету, вміння викликати інтерес дитини до нього, оволодіння методикою, прийомами викладання, вміння вчити учнів мислити, знання вікових особливостей дітей, піклування про зміцнення їх здоров'я, формування в них високої моралі, естетичних почуттів та суджень - все це повинно входити до обов'язків вчителя.

Оригінальні, цінні в педагогічному аспекті рекомендації А.Дістервега, К.Д.Ушинського, П.П.Блонського щодо формування професійної майстерності вчителя-вихователя є актуальними і сьогодні.

Н.М.Якушко /Харківський педінститут/

ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ГРУП ТА ТОВАРИСТВ ПЕДВУЗІВ УКРАЇНИ 20-х РОКІВ ПО ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ

Студентство - одна з найважливіших груп молоді як по чисельності, так і по своїй ролі у суспільстві. Це одне з основних джерел відтворення інтелектуального потенціалу країни. Формуванню у студентів високих професійних педагогічних якостей сприяє наукова діяльність, у процесі якої вони набувають навички самостійної теоретичної та практичної дослідницької роботи.

В умовах радикальних змін у системі вищої освіти республіки, коли зростає політична активність студентів та ліквідується традиційні структури студентських організацій, зростає інтерес до вивчення досвіду роботи студентства педвузів України 20-х років.

Аналіз архівних документів, журнально-педагогічної літератури тих років показує, що в складних умовах соціально-економічного життя уряд та Наркомосвіти України приділяли серйозну увагу становленню й розвитку науки у педагогічних навчальних закладах, бачили в цьому основу створення інтелектуальної бази науково-педагогічних вчительських кадрів. Так, у червні 1921 року Наркомосвіти України прийняв резолюцію, у якій відзначалось, що "... в інтересі

сах розвитку дійсно активної науки, планової організації наукової праці та посилення постановки викладання при інститутах народної освіти засновуються науково-дослідні кафедри для осіб, що виявили особливі здібності до наукової праці" /Бюлетень Наркомосвіти, 1921, № 5, с. 7/.

Біля джерел створення в ІНО республіки широкої мережі наукових гуртків з психолого-педагогічних та спеціальних дисциплін стояли студентські організації. На початку 20-х років наукові гуртки розглядалися як засіб підвищення професійності майбутніх вчителів у теоретичній та практичній діяльності. У ці роки в інститутах народної освіти починають складатися різноманітні форми наукової праці студентів. Так, у Харківському ІНО "... виникла думка про створення невеличкого ядра для науково-педагогічної праці" /"Студент Революції", 1923, № 7, с. II/. В інституті виникає науково-педагогічний гурток. В його завдання входило: всебічне вивчення дитини як об'єкту виховання; наукові розробки загальних та спеціальних питань педагогіки; вивчення теоретичних та практичних питань виховання і навчання.

Широкого розповсюдження у 20-і роки набули гуртки з краєзнавства. Цікава, корисна праця таких гуртків, їх незвичайна популярність призвели до створення у 1924 році Всеукр. Інського студентського бюро краєзнавства. Вивчення архівних матеріалів свідчить, що бюро краєзнавства поряд з науково-дослідницькою працею /вивчення історії України, організація та проведення екскурсій, походів, наукових десантів, вивчення флори та фауни різних куточків республіки/ провадило широку науково-педагогічну та освітню діяльність /наукові диспути, засоби по відродженню української мови, збір народних пісень, обрядів і танців, їх постановка студентськими художніми колективами та проведення народних свят/.

В середині 20-х років наукова праця студентів розглядалася як складова частина академічної діяльності студентських організацій. "При академічних треба організувати науково-технічні гуртки. Ці гуртки підвищують знання окремих частин навчального плану", - відзначалось в журналі "Шлях освіти" у 1927 р. В ці роки серед студентів ІНО були популярні науково-технічні гуртки та товариства. Цьому сприяло і запровадження в ІНО обов'язкової військової підготовки та розвиток мережі наукових гуртків військово-прикладного характеру.

У 1926-1927 роки в ІНО Києва, Харкова, Дніпропетровська та

Одеси на базі наукових гуртків утворюються науково-педагогічні студентські товариства. Діяльність цих товариств сприяла поглибленню знань студентів у галузі педагогіки, проведенню дослідницької роботи по вивченню історії народної освіти України та інших республік, створенню під керівництвом викладачів наукових збірок, методичних посібників з педагогіки та спеціальних методик. З переходом у 1927 році науково-педагогічних товариств на фінансування в НДІ педагогіки УРСР вони стали більш самостійними, обсяг педагогічних питань, що розв'язувався ними, значно розширився.

Сднак посилення впливу адміністративно-командної системи, ідейно-політичного та класового виховання студентів наприкінці 20-х років привели до розповсюдження гуртків ідеологічного характеру і поступово негативно вплинули на професійно-педагогічну підготовку майбутнього вчителя.

Вивчення та творче використання досвіду роботи студентських наукових гуртків та товариств 20-х років, врахування позитивних сторін їх діяльності та помилок сприятиме поліпшенню роботи студентських громадських організацій сучасного педагогічного вузу.

Л.П. Вовк /Київський педінститут/

КУРС "ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ" В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Історія педагогіки сприяє історико-педагогічній, педагогічній освіченості вчителя, становленню загальної духовної культури. Сьогодні в нашому суспільстві і в політиці на перше місце поставлені загальнолюдські, гуманістичні цінності. Це визначає і наукову і пізнавальну ліній історії педагогіки. Завдання науки і відповідної вузівської дисципліни - забезпечити розкриття діалектики відповідності та новаторства в розвитку теорії та практики освіти.

При висвітленні розвитку освіти в різні епохи, при різних соціальних структурах не можна залишати поза увагою саму проблему дитинства. Оволодіваючи технологією виховання, студент більше орієнтується на метод, засіб, зміст. Духовно-моральні основи педагогічних дисциплін іноді взагалі залишаються поза увагою.

Прослідковуючи взаємозалежність відношення конкретних суспільства до дитячої особистості і вихованості поколінь, студент допоможе собі відшукати надійні методи і шляхи спілкування з вихованцем в сучасних умовах.

При вивченні історії педагогіки прослідковується і поява, і зникнення дитячої індивідуальності як в суспільстві, так і в навчально-виховному процесі та педагогічній науці. Перші документи про народну освіту в 1917 році стверджували, що "вищою цінністю залишається особистість". Але вже з 1925 року ідея відчуження від дитячої особистості фігурує навіть в державних документах.

Через історію педагогіки можна прослідкувати, як поступово зникала детермінованість процесу виховання саме тими гуманними, позитивними, успадкованими від свого народу традиціями, нормами поведінки, які б забезпечували духовність індивідуальності, її практичне життя.

Ні суспільство, ні школа, ні науковці-педагоги, ні сім'я не зберегли дитинство від голодного існування на Україні в 1931-1933 роки.

Суспільство, педагогічна громадськість відчували дискомфортність дитинства і в 70 і 80-і роки намагались всіляко поліпшити становище. Але лише через розуміння проблеми, удосконалення змісту освіти, методів розв'язати її було неможливо.

Процес формування професіоналізму майбутнього вчителя включає об'єктивний, альтернативний розгляд історико-педагогічних явищ. Ми орієнтуємо студента на розуміння того позитивного фактора, що протягом тривалого періоду зберігалась гуманістична традиція нашої школи. І саме тому в центрі розгляду історії освіти, поруч з дитячою особистістю, неодмінно повинна розглядатись особа вчителя, представників педагогічної думки, батька, матері, процеси формування їх поглядів на відношення до вихованців.

В розвитку сучасної школи відіграє активну роль ретроспективний аналіз минулого. Ми розглядаємо історію педагогіки сьогодні разом з історією "загальної картини світу", сукупності науки, культури, загальнолюдських ідеалів. Саме через історію педагогіки, окремі факти з етнографії, антропології студент усвідомлює, що на зорі людства під освітою розуміли передачу цілісного способу життя, передачу надбань культури.

В основу професіоналізму вчителя історико-педагогічна наука закладає необхідність трансмісії культури попередніх поколінь. Це в свою чергу озброїть учня належним світоглядом, соціальним, моральним показниками.

Через вивчення історії педагогіки майбутній вчитель дійде до висновку, що багато сподвижників освіти розуміли її не лише як передачу досвіду, а як основу єдності людини - історії - природи, основу планетарної єдності.

Об'єктивний історико-педагогічний екскурс проілюструє також можливість співвідношення в виховному процесі релігійного і світського ідеалу.

Професіоналізм вчителя не відбудеться без патріотизму, патріотичного інтересу до своєї історії. Історія педагогіки відкриває безліч моментів прогресивного минулого як основи розвитку нашого народу: ще в XVI ст. всі верстви населення України згуртувалися, щоб своїми силами серед себе "... налагодити просвітні засоби для оборони своєї віри й народності". Тому паралельно з розвитком зарубіжної, вітчизняної історії освіти і педагогічної думки необхідно розглядати українську народну педагогіку.

При вивченні курсу бажано орієнтуватись на важливе завдання перетворення історико-педагогічних знань в загальнолюдську, педагогічну переконаність, а потім в дію, в підручний матеріал при оцінці педагогічних явищ, ситуацій і прийнятті рішень, в мотиви професійної і громадської діяльності майбутнього вчителя.